

В.В. Сокур, Ю. В. Сокур

ГОЛОДОМОРИ МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ І СВІДЧЕНЬ

До 85-тих роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні

КИЇВ-2018

УДК 947 (477) «1921-1947»

ББК ТЗ (4Укр)

С 59

Сокур В.В., Сокур Ю.В.

С59 Голодомори мовою документів і свідчень. 2-ге вид. доп. та перероб. – К.: ФОП Маслаков, 2018 – 123 с.

ISBN 978-617-7625-78-9

Пропоноване науково-популярне видання присвячено Голодомору 1932-1933-го та 1947-го років в Україні. Воно є результатом багаторічної пошукової і дослідницької роботи авторів.

Окремі статті з теми Голодомору, які публікувалися авторами в пресі, систематизовано і викладено в форматі однієї книги. Широке використання документальної бази – партійних документів і матеріалів Галузевого Державного архіву МВС України, – надає достовірності і переконливості судженням та висновкам, викладеним у книзі. Зокрема, читач вперше дізнається про масовий канібалізм в Україні в голодні роки не зі спогадів очевидців, а з документальних кримінальних справ, що зберігаються в архівах.

Науково і водночас популярно написана, книга буде корисною викладачам і студентам, учителям й учням – всім громадянам, хто цікавиться історією нашої країни і вболіває за її майбутнє.

УДК 947 (477) «1921-1947»

ББК ТЗ (4Укр)

ISBN 978-617-7625-78-9

© Сокур В.В., Сокур Ю.В., 2018

ЗМІСТ

ЗАКОН УКРАЇНИ № 376-V Про Голодомор 1932–1933 років в Україні	4-6
УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 250/2007 Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні.....	7-9
УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 523/2016 Про заходи у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні - геноциду Українського народу.....	10-12
ПЕРЕДМОВА.....	13-16
«ПАРТІЯ ВЕДЕ?» ПАРТІЙНІ РІШЕННЯ ЩОДО СЕЛЯНСТВА – ПЕРЕДУМОВИ І ПРИЧИНИ ГОЛОДОМОРІВ.....	17-23
ДОКУМЕНТИ 1932-1933 РОКІВ.....	24-28
ДОКУМЕНТИ 1946-1947 РОКІВ.....	29-34
ЗНЯТИ ІЗ СЕБЕ ПРОВИНУ... ГОЛОД ВЧИНИВ НЕ СТАЛІН, А «ВОРОГИ НАРОДУ»?.....	35-46
ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАТУРАЛЬНИХ ШТРАФІВ І ЧОРНИХ ДОШОК, БЛОКАДА УСРР (<i>ХРОНІКА ГЕНОЦИДУ</i>).....	47-54
РЕПРЕСІЇ НКВС ТА ГПУ І УКРАЇНСЬКЕ ЯНИЧАРСТВО.....	55-61
АРХІВИ НЕ БРЕШУТЬ! (<i>МАСОВИЙ КАНІБАЛІЗМ МООВОЮ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ</i>).....	62-71
РАДЯНСЬКЕ ПЕРЕВИХОВАННЯ ЛЮДОЇДОК.....	72
РЕТРОСПЕКТИВА ГОЛОДОМОРУ ЯК ЗАСОБУ ПОМСТИ І УПОКОРЕННЯ НАРОДІВ.....	73-74
ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ І ПСИХОПАТОЛОГІЯ ГОЛОДУ.....	75-78
ДЕЯКІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРІВ У СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ (<i>ЗА ДАНИМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ</i>).....	79-80
ПАТОФІЗІОЛОГІЯ ГОЛОДУ.....	81-84
БОГ ЇМ, ЗЛОЧИНЦЯМ, СУДДЯ, А НАШЕ ПРОКЛЯТТЯ! (<i>ПРАВОВА ОЦІНКА ЗЛОЧИНІВ ВИНУВАТЦІВ ГОЛОДОМОРУ</i>).....	85-88
АЛЬТЕРНАТИВА БУЛА: ВМЕРТИ ВІД ГОЛОДУ ЧИ ВІД КУЛІ. (<i>НЕЗРУЧНІ ЗАПИТАННЯ АВТОРІВКОЖНОМУ УКРАЇНЦЮ</i>).....	88-90
ДЕКІЛЬКА З БАГАТЬОХ АВТОРСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ, ПРИСВЯЧЕНИХ ГОЛОДОМОРУ.....	91-92
ДІВОЧА ДОЛЯ ЗРАЗКА 1933-ГО РОКУ.....	93-96
ЧОРНОЗЕМІ НЕ ВРЯТУВАЛИ.....	97-108
СПОГАДИ ОЧЕВИДЦІВ І ЖЕРТВ ГОЛОДУ.....	109
ОПІР УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ГОЛОДОМОРУ (<i>ТАБЛИЦЯ</i>).....	110-112
ПРОТЕСТ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН ПРОТИ ГОЛОДОМОРУ (<i>ЗА МАТЕРІАЛИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ</i>).....	113-115
ДОКУМЕНТАЛЬНІ ГОЛОДНІ НОВЕЛИ.....	116-120
ПІСЛЯМОВА.....	121-122
ДОДАТОК.....	

ЗАКОН УКРАЇНИ № 376-V Про Голодомор 1932 – 1933 років в Україні

Верховна Рада України постановляє:
вшановуючи пам'ять мільйонів співвітчизників, які стали жертвами Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідків;
шануючи всіх громадян, які пережили цю страшну трагедію в історії Українського народу;

усвідомлюючи моральний обов'язок перед минулими та наступними поколіннями українців і визнаючи необхідність відновлення історичної справедливості, утвердження в суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів насильства;

відзначаючи, що трагедія Голодомору 1932–1933 років в Україні офіційно заперечувалася владою СРСР протягом багатьох десятирічь;

засуджуючи злочинні дії тоталітарного режиму СРСР, спрямовані на організацію Голодомору, наслідком яких стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних основ Українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності;

співчуючи іншим народам колишнього СРСР, які зазнали жертв внаслідок Голодомору;

високо цінуючи солідарність та підтримку міжнародної спільноти у засудженні Голодомору 1932–1933 років в Україні, що відображено в актах парламентів Австралії, Аргентинської Республіки, Республіки Грузія, Естонської Республіки, Італійської Республіки, Канади, Литовської Республіки, Республіки Польща, Сполучених Штатів Америки, Угорської Республіки, а також у розповсюдженій як офіційний документ 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Спільній заяві з нагоди 70-х роковин Голодомору – Великого голоду 1932–1933 років в Україні, яку підписали Аргентинська Республіка, Азербайджанська Республіка, Народна Республіка Бангладеш, Республіка Білорусь, Республіка Бенін, Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Гватемала, Республіка Грузія, Арабська Республіка Єгипет, Ісламська Республіка Іран, Республіка Казахстан, Канада, Держава Катар, Киргизька Республіка, Держава Кувейт, Республіка Македонія, Монголія, Республіка Науру, Королівство Непал, Об'єднані Арабські Емірати, Ісламська Республіка Пакистан, Республіка Перу, Південно-Африканська Республіка, Республіка Корея, Республіка Молдова, Російська Федерація, Королівство Саудівська Аравія, Сирійська Арабська Республіка, Сполучені Штати Америки, Республіка Судан, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Демократична Республіка Тімор-Лешті, Республіка Узбекистан, Україна та Ямайка, а також підтримали Австралія, Держава Ізраїль, Республіка Сербія і Чорногорія та 25 держав – членів Європейського Союзу;

виходячи з Рекомендацій парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, схвалених Постановою Верховної Ради України від 6 березня 2003 року № 607-IV, та Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років,

схваленого Постановою Верховної Ради України від 15 травня 2003 року № 789–V, в якому Голодомор визнається актом геноциду Українського народу як наслідок зумисних дій тоталітарного репресивного сталінського режиму, спрямованих на масове знищення частини українського та інших народів колишнього СРСР;

визнаючи Голодомор 1932–1933 років в Україні відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей, приймає цей Закон.

Стаття 1. Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом Українського народу.

Стаття 2. Публічне заперечення Голодомору 1932–1933 років в Україні визнається поругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним.

Стаття 3. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень зобов'язані:

брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу;

сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури, поширенню інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні серед громадян України та світової громадськості, забезпечувати вивчення трагедії Голодомору в навчальних закладах України;

живити заходів щодо увічнення пам'яті жертв та постраждалих від Голодомору 1932–1933 років в Україні, в тому числі спорудження у населених пунктах меморіалів пам'яті та встановлення пам'ятних знаків жертвам Голодомору;

забезпечувати в установленому порядку доступ наукових та громадських установ і організацій, вчених, окремих громадян, які досліджують проблеми Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідки, до архівних та інших матеріалів з питань, що стосуються Голодомору.

Стаття 4. Держава забезпечує умови для проведення досліджень та здійснення заходів з увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні на основі відповідної загальнодержавної програми, кошти на виконання якої щорічно передбачаються в Державному бюджеті України.

Стаття 5. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

1) визначити статус і функції Українського інституту національної пам'яті та забезпечити його утримання за рахунок коштів державного бюджету як спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу;

2) у тримісячний термін з дня набрання чинності цим Законом:

подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів України у відповідність із цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що не відповідають цьому Закону;

3) вирішити в установленому порядку за участю Київської міської державної адміністрації питання щодо спорудження у м. Києві до 75-х роковин Голодомору 1932–1933 років в Україні Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні.

Президент України Віктор Ющенко
28 листопада 2006 року

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 250/2007

Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні

З метою забезпечення належного вшанування пам'яті жертв геноциду Українського народу та на підтримку ініціатив Координаційної ради з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні **постановляю:**

1. Кабінету Міністрів України розробити у місячний строк із залученням Координаційної ради з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні та затвердити План заходів на 2007–2008 роки у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, передбачивши в ньому, зокрема:

заходи з роз'яснення положень Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні»;

забезпечення складання списків жертв Голодомору в Україні, формування Національної книги пам'яті та відповідних регіональних книг пам'яті, а також складання єдиного списку постраждалих від Голодомору;

встановлення в населених пунктах України, жителі яких постраждали від Голодомору, відповідних пам'ятників та пам'ятних знаків;

здійснення дальших заходів щодо спорудження у місті Києві пам'ятника визначному досліднику Голодомору 1932–1933 років в Україні Джеймсу Мейсу;

здійснення додаткових заходів щодо визнання міжнародною спільнотою, зокрема Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та Європейським Парламентом, Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу;

заходи зі сприяння українській громадськості за кордоном в організації та проведенні до 1 жовтня 2007 року в установленому порядку міжнародного конкурсу на кращий проект пам'ятника жертвам Голодомору 1932–1933 років у місті Вашингтоні (Сполучені Штати Америки);

вивчення питання щодо можливості встановлення в інших іноземних державах відповідних пам'ятників та пам'ятних знаків жертвам Голодомору 1932–1933 років в Україні;

забезпечення співробітництва з Міжнародним координаційним комітетом Світового конгресу українців для планування відзначення 75-х роковин Голодомору в Україні;

проведення у 2008 році в місті Києві Міжнародного форуму, присвяченого 75-м роковинам геноциду Українського народу;

заснування грантів науковцям для дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні;

забезпечення формування єдиного реєстру документів, матеріалів, пов'язаних із Голодомором 1932–1933 років в Україні, у тому числі здійснення заходів щодо повернення в установленому порядку в Україну відповідних документів з інших держав;

проведення в населених пунктах України тематичних виступів творчих

колективів, діячів культури та мистецтва;

організацію та проведення закордонних турів творчих колективів з метою поширення правдивої інформації про трагедію Голодомору 1932–1933 років в Україні, організацію тематичних виставок у парламентах, урядових установах іноземних держав;

організацію в населених пунктах України постійно діючих експозицій, виставок архівних документів, фотоматеріалів, творів мистецтва та літератури, які відображають події, пов'язані з геноцидом Українського народу, формування та оновлення відповідних музейних зібрань, зокрема в краєзнавчих музеях;

створення художнього та документальних фільмів про події часів Голодомору 1932–1933 років в Україні;

проведення конкурсів на створення кращого твору літератури, твору образотворчого мистецтва, музичного твору на вшанування пам'яті жертв геноциду Українського народу;

видання, перевидання та розповсюдження наукових, науково-популярних, художньо-публіцистичних праць, збірок документів та матеріалів про Голодомор 1932–1933 років в Україні, а також здійснення заходів щодо перекладу та видання іноземними мовами окремих тематичних видань для розповсюдження їх за межами України;

проведення у навчальних закладах і військових частинах тематичних уроків, лекцій про історичні події Голодомору 1932–1933 років в Україні;

вирішення в установленому порядку питання щодо поглибленого вивчення в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах причин та наслідків Голодомору в Україні;

організацію серед школярів, студентів та педагогічних працівників всеукраїнського конкурсу науково-пошукових робіт «Голодомор 1932–1933 років. Україна пам'ятає»;

започаткування та забезпечення проведення щорічної всеукраїнської акції «Колосок пам'яті» із покладання учнями загальноосвітніх навчальних закладів колосків пшениці до пам'ятників, меморіалів жертвам геноциду Українського народу;

випуск в обіг поштової марки і конверта у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні та здійснення спецпогашення поштової марки.

2. Кабінету Міністрів України забезпечити завершення спорудження до 1 жовтня 2008 року у місті Києві до 75-х роковин Голодомору 1932–1933 років в Україні Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні, передбачене підпунктом 3 пункту 2 статті 5 «Прикінцеві положення» Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні».

3. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:

утворити у місячний строк відповідні координаційні ради, включивши до їх складу представників громадськості, для забезпечення організації та проведення заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, забезпечити розроблення за участю координаційних рад та затвердити

відповідні плани заходів;

сприяти громадським організаціям, благодійним фондам, окремим громадянам у їх діяльності з ушанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні, проведення ними науково-пошукової та просвітницької діяльності;

забезпечити за участю науковців, дослідників Голодомору в Україні, представників громадських організацій збирання свідчень очевидців Голодомору 1932–1933 років в Україні;

внести у тримісячний строк пропозиції щодо відзначення державними нагородами України громадян, які зробили вагомий внесок в дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні, донесення правди про трагедію до української та світової громадськості;

створити до кінця 2007 року списки мешканців регіонів, що постраждали від Голодомору 1932–1933 років в Україні, вжити заходів щодо належного впорядкування місць поховань жертв геноциду Українського народу;

вжити в установленому порядку заходів щодо демонтажу пам'ятників та пам'ятних знаків, присвячених особам, причетним до організації та здійснення Голодомору 1932–1933 років в Україні та політичних репресій, а також щодо перейменування в установленому порядку вулиць, площ, провулків, проспектів, парків та скверів у населених пунктах України, назви яких пов'язані з такими особами.

4. Державному комітету телебачення та радіомовлення України, Національній телекомпанії України, Національній радіокомпанії України забезпечити широке висвітлення у засобах масової інформації заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, а також виготовлення та розповсюдження інформаційної продукції, організацію циклів теле- та радіопередач з тематики Голодомору в Україні.

Президент України Віктор ЮЩЕНКО
28 березня 2007 року

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 523/2016
Про заходи у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років
в Україні – геноциду Українського народу

З метою вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні, забезпечення належної організації та проведення у 2017 і 2018 роках заходів у зв'язку з 85-ми роковинами цієї трагедії, донесення до світової спільноти інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні – геноцид Українського народу, вчинений комуністичним тоталітарним режимом, а також сприяння дальшому дослідженню проблем голодоморів першої половини XX століття в Україні та їх наслідків **постановляю**:

1. Кабінету Міністрів України:

1) утворити у місячний строк Організаційний комітет із підготовки і проведення заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні (далі - Організаційний комітет), визначивши його співголовами Прем'єр-міністра України і Главу Адміністрації Президента України та включивши до його складу вчених, представників Громадського комітету із вшанування пам'яті жертв Голодомору – геноциду 1932–1933 років в Україні, інших громадських об'єднань, організацій закордонних українців, представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, територіальних громад;

2) розробити на основі пропозицій Організаційного комітету, затвердити у тримісячний строк і забезпечити виконання плану заходів на 2017–2018 роки у зв'язку із 85-ми роковинами Голодомору, передбачивши, зокрема:

проведення за участю представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості, духовенства, іноземних гостей жалобних заходів у місті Києві та інших населених пунктах;

організацію та проведення у місті Києві Міжнародного форуму, присвяченого 85-м роковинам Голодомору 1932–1933 років в Україні – геноциду Українського народу;

проведення тематичних наукових, науково-практичних конференцій, круглих столів;

забезпечення із залученням Національної академії наук України дальшого дослідження проблем голодоморів першої половини XX століття в Україні (Голодомору 1932–1933 років в Україні, голодоморів 1921–1922 років та 1946–1947 років в Україні) та їх наслідків, зокрема й щодо осіб, причетних до вчинення геноциду Українського народу – Голодомору 1932–1933 років, а також формування Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні, продовження пошукової роботи зі встановлення осіб, які у 1932–1933 роках рятували людей від голоду;

публікацію наукових праць, збірок документів і матеріалів, енциклопедичних, довідкових, науково-популярних та інших видань, пов'язаних з темою геноциду Українського народу;

здійснення заходів щодо інформування суспільства про події, пов'язані з Голодомором 1932–1933 років в Україні – геноцидом Українського народу, вчиненим комуністичним тоталітарним режимом;

оновлення тематичних виставок архівних документів, фотоматеріалів, творів мистецтва та літератури, формування та оновлення відповідних експозицій, зокрема в краєзнавчих музеях;

організацію у навчальних закладах та закладах культури інформаційних, навчально-виховних, культурно-мистецьких, інших заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років, спрямованих на донесення інформації про вчинені комуністичним тоталітарним режимом Голодомор 1932–1933 років в Україні – геноцид Українського народу, голодомори 1921–1922 років, 1946–1947 років в Україні, вшанування пам'яті їх жертв, а також сприяння вивченню історії України, виховання у громадян, насамперед учнівської та студентської молоді, патріотизму;

проведення серед учнів, студентів та молодих вчених конкурсів на створення кращого твору літератури, твору образотворчого мистецтва, музичного твору на вшанування пам'яті жертв геноциду Українського народу, а також всеукраїнського конкурсу науково-пошукових робіт "Голодомор 1932–1933 років в Україні. Україна пам'ятає";

сприяння реалізації ініціатив громадськості, спрямованих на збереження та відновлення національної пам'яті, єднання суспільства;

забезпечення створення геоінформаційної системи місць, пов'язаних з трагічними подіями Голодомору 1932–1933 років в Україні;

випуск в обіг поштової марки і конверта у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні та здійснення спецпогашення поштової марки;

3) забезпечити в установленому порядку вирішення питань щодо розвитку Національного музею "Меморіал жертв Голодомору";

4) забезпечити разом з Київською міською державною адміністрацією вирішення в установленому порядку питання спорудження у місті Києві пам'ятника визначному досліднику голодоморів в Україні Джеймсу Мейсу.

2. Міністерству закордонних справ України:

1) продовжувати роботу щодо визнання світовою спільнотою - іноземними державами та міжнародними організаціями Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу;

2) вжити разом із Міністерством культури України та Українським інститутом національної пам'яті в установленому порядку заходів щодо

організації тематичних виставок у приміщеннях парламентів та урядових установ іноземних держав, міжнародних організацій, здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи з метою поширення інформації про злочин геноциду, вчинений тоталітарним комуністичним режимом у 1932–1933 роках проти Українського народу;

3) забезпечити проведення закордонними дипломатичними установами України заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, а також залучення до участі в офіційних заходах, які проводитимуться в Україні, представників дипломатичного корпусу іноземних держав, акредитованого в Україні;

4) сприяти представникам української громадськості за кордоном та організаціям закордонних українців в проведенні заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні.

3. Обласним, Київській міській державним адміністраціям:

1) розробити, затвердити та забезпечити виконання регіональних планів заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні;

2) вжити заходів щодо належного впорядкування місць поховань, пам'ятників, пам'ятних знаків жертвам Голодомору 1932–1933 років в Україні;

3) сприяти громадським об'єднанням, благодійним фондам, громадянам у проведенні пошукових робіт, встановленні місць поховань жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні, голодоморів 1921–1922 років та 1946–1947 років в Україні, ушануванні їх пам'яті, проведенні відповідної науково-дослідної та інформаційної діяльності.

4. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити показ тематичних фільмів, організацію теле- і радіопередач, широке висвітлення заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні.

5. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України П. ПОРОШЕНКО

26 листопада 2016 року

Не осліпну – все побачу.
І здригнуся. Не заплачу.
Світ не любить гордих сліз.
Микола Славинський

ПЕРЕДМОВА

Якось мені випало вести розмову із німцем про «наш голодомор». Обставини зустрічі були побутові. У рідному селі Яцьки Васильківського району Київської області, де тепер маю хатинку-дачу, місцеві сусіди запросили на сімейне свято з нагоди приїзду їхнього зятя. Дочка одружилась в Німеччині, і її чоловік Людвіг вперше приїхав в Україну.

З цим прагматичним молодим чоловіком, попри різне громадянство і вікову різницю, ми відразу знайшли спільну мову. Він ненавидить Гітлера. Я ненавиджу Сталіна. У нього під Сталінградом загинув дідусь. У мене війна забрала батька. Гість жваво цікавився життям в Україні. Я охоче виконував роль гіда. Але не всі пояснення були моєму візаві зрозумілі.

Після застілля вийшли помилуватись краєвидом. Внизу сріблитись і ховається за поворотом повноводне озеро. Скільки око сягне зеленіють схили. Де-не-де на зеленому фоні біліє плямою припнута коза чи жіночий платок...

– А це все чие? – Питає гість, окреслюючи жестом гектари незайнятих пагорбів.

Я виростав у цьому селі, тож пам'ятаю, що колись все це оброблялось кінями, були огороди, і жоден клаптик не пустував.

– Тепер нічیه... – Потискую плечима. – Бабуся твоєї дружини працювала в колгоспі. Якщо хочеш, ти також можеш приватизувати...

Людвіг не розуміє моєї іронії. Його турбує інше: чому скільки землі не оброблено? Такі сонячні схили. Близько вода. Які б то були виноградники! Які сади!!! Аж прицмокує язиком. Розмірковує: Гітлер повів німців на Схід, бо у нас мало землі. Ви такою кров'ю захищали свою землю, а тепер покинули? – Він дивиться на мене як на винуватця такої безгосподарності: що ви, мовляв, за люди...

Я скрушно зітхаю. Мені також прикро, що ця прекрасна рідна земля стала для селян злою мачухою. Розповідаю, що в 1933-му році в Україні від голоду загинуло 6 мільйонів... На цих землях лютував жажливий канібалізм, якого не знало людство за всю світову історію...

Мій співрозмовник вкрай здивований. Йому, освіченому європейцеві, незрозуміло, як могли люди мільйонами вмирати з голоду на найбагатших у світі землях? Тупає ногою, показуючи, що під нами півметровий шар чорнозему! Ці ґрунти вивозили в Німеччину ешелонами... Можна б прогудувати усю Європу! А ви голодували?

З німецькою прискіпливістю «бомбардує» мене запитаннями, дошукуючись істини. У 33-му році, прийшовши до влади, Гітлер робив все для німців. У довоєнній Німеччині мешканець Берліна міг у себе в квартирі із крапа і наточити кухоль пива! А з іншого крапа – скільки завгодно молока. По

лічильнику, звісно. Не безкоштовно. А Сталін своїх людей морив голодом? Виходить, він злочинець страшніший за Гітлера? А скільки було у вас тоді фашистів? (Під «фашистами» мій співрозмовник має на увазі тих, хто відбирав хліб у голодних селян. – В.С.) Хіба більше від тих, що голодували? Чому мужчини не повстали? Не захистили свої сім'ї, своїх дітей від голодної смерті? Боялися? Хіба краще померти у муках від голоду, ніж від миттєвої кулі? – Він знову питально дивиться на мене з непорозумінням, ніби я маю особисту причетність до голодомору.

Мені ніяково, що я, громадянин цієї країни, історик за фахом, не можу чітко, однозначно і переконливо відповісти на поставлені іноземцем прості закономірні питання...

Можливо презентована разом з колегами по кафедрі ця книга допоможе читачеві розібратися хоча б в деяких непростих питаннях трагедії голодного 1933-го року. Ми скомпонували її на основі архівних документів. Архіви, як відомо, не брешуть і не лукавлять. Вони лише віддзеркалюють дійсність минулого.

А передісторія появи книги така... У кінці 90-х років минулого століття автор цих рядків був відряджений до Галузевого Державного архіву МВС України для опрацювання наявних там матеріалів стосовно голоду 33-го і 47-го років.

У тогочасному політикумі тоді ще не було одностайної думки про штучність голодомору. А тим більше не йшлося про голод як геноцид. Комуністичні лідери це заперечували. (Як, до речі, роблять це й понині). Тодішній діючий Президент Леонід Кучма мав іти вдруге на президентські вибори. Йому доводилось конкурувати зі своїм головним опонентом Петром Симоненком. Тож керівництво МВС проявило ініціативу, дати Л. Кучмі на основі своїх архівів об'єктивну картину того, що діялось у 30-ті роки. З тим, щоб він мав козирі в оцінці голодомору як злочину комуністичного режиму.

Працюючи зі спецфондами архіву МВС протягом жовтня-листопада 1999 року, довелося констатувати, що матеріалів про голод 32-33 років залишилось мало. Певна їх кількість була передана до центрального державного архіву або раніше знищена. Те, що було у наявності, залишалось не систематизованим і ніким не опрацьованим. Дивом збереглися кількості кримінальних справ 1932 і 1933 років, на яких і була зосереджена моя головна увага.

Я розв'язував уперше ці поживклі картонні папочки, які слідчі зав'язали 70 років тому, і людські трагічні долі випадали з рук, розсипаючись на столі. Офіційно надруковані документи, листочки з учнівських зошитів списані хімічним олівцем, іноді фотографії звинувачених. Щеміло серце від співчуття і жалю до цих людей, до тих мук, які вони зазнавали!

Наявні у справах документи беззаперечно свідчили про масовість в Україні тих років такого жахливого явища, як людодіство. Численні випадки канібалізму були практично в кожному населеному пункті.

Результатом моєї пошукової роботи стала «Наукова довідка», яка була підготовлена у співавторстві з професором О.В. Кузьминцем й подана тодішньому очільнику МВС України Ю.Ф. Кравченку. Вочевидь, вона була

переадресована міністром і Президентові Л.Д. Кучмі. Як її використали потім наші можновладці мені невідомо. Ця довідка і лягла в основу пропонованої книги, яку Ви, шановний читачу, тримаєте в руках.

Громадянське і наукове сумління спонукало нас негайно оприлюднити виявлені страхиття голодомору. Досі про людоїдство ми дізнавалися лише зі спогадів і свідчень очевидців, які були записані дослідниками і надруковані. Зокрема, шокувала усіх своїм трагізмом і правдивістю книга Олеся Воли «Мор», видана у 1993 році. Тут вперше була представлена мемуаристика мучеників 1933-го... У мене ж в руках були не суб'єктивні, емоційні спогади літніх людей, а задокументовані офіційно факти!

3-го грудня 1999 року в газеті «Независимость» з'явився цілий розворот з аншлагом на першій сторінці – «Такого масового людоєдства не знав ні один народ!» Публікація викликала широкий суспільний резонанс, а мене ... викликали «на килим» у міністерство ВС для «профілактичної бесіди». Мовляв, мені було конфіденційно доручено зібрати матеріали для службового користування високопосадовцями, а вони без погодження опубліковані в пресі, набрали широкого розголосу, циркулюють в Інтернеті і т.д. Чи потрібно це сьогодні нашому суспільству? Органи внутрішніх справ показані в негативному плані як каральна установа. А це суперечить нинішньому гаслу « міліція – з народом!» Далі... Український народ в умовах утвердження молодої державності постає перед світом як ... народ = канібал?! Та й потім, – навіщо давати точну географію і персоніфікувати «людоїдів», які фігурують у кримінальних справах? Вказувати на масовість цього явища? А що, коли у нещасних фігурантів-людоїдів залишилися живі родичі – нащадки, і вони почнуть надавати позови до судів за заподіяну моральну шкоду? Адже ніхто не хоче розголосу компрометуючих фактів про свою рідню...

Мені полковнику міліції, доводилось відстоювати свою позицію перед високим міліцейським начальством. Аргументи були такими...

По-перше, правоохоронні органи (поліція, «енкаведе», міліція) в усі часи були не ініціаторами злочинів, а лише виконавцями злочинних розпоряджень владо їмущих. Інша справа, що не слід перевищувати своїх повноважень, проявляти надмірну старанність у бажанні догодити начальству, виконуючи сумнівні щодо законності й моральності вказівки. Мати, як кажуть, свою совість, і свою голову на плечах...

По-друге, масовий канібалізм у голодні 33-ті роки жодним чином не є свідченням якогось варварства чи аморальності українського народу. Осуду тут треба піддавати не народ, не людей, доведених до відчаю, а призвідників цієї трагедії. У «Сталінградському котлі», коли в оточені без засобів існування опинилася 300-тисячна армія фельдмаршала Паулюса, серед німецьких офіцерів і солдатів також мало місце людоїдство. Але хіба це принижує великий німецький народ? Людожерами були не українці чи німці, а Сталін і Гітлер, котрі своєю політикою спричиняли людські трагедії.

По-третє, щодо буквальної персоніфікації обвинувачувальних документів у кримінальних справах... Подача того чи іншого документу без будь-яких купюр – із датою, прізвищем, точною адресою тощо, – підвищує достовірність, доказовість і неспростовність викладених фактів, не залишає місця досліднику

для авторських маніпуляцій. На жаль, і таке нерідко буває. Щодо моральної шкоди комусь із живих? Мені невідомо жодного випадку подібної апеляції. Плин часу стирає всі гріхи, дає індульгенцію всім. І мертвих, і живих сьогодні об'єднує колишнє спільне горе і болюча пам'ять про нього.

Після резонансної статті в г-ті «Независимость» були наші численні публікації, присвячені голодомору, в інших періодичних виданнях. Це, зокрема, – «1933 рік: людодіство в Україні» (ж-л «Дивосвіт», 2002, №1); «Щоб описати цю трагедію, треба сотню Шекспірів!» (ж-л «Дивосвіт», 2004, №2); «1933: невідомі документи про масовий канібалізм» (г-та «Наша академія», 24 листоп. 2002 року); «Архіви не брешуть» (г-та «Голос України», 24 листоп. 2007 року); «Выявленным во время голодомора людоедам, ходившим по селам медицинские работники, давали отравленные «приманки» – кусок мяса или хлеба» (г-та «Факты», 21 ноября 2008 г.); «Дівоча доля зразка 1933 року» (г-та «Боярка Інформ, 28 листоп. 2009 року) та ряд інших.

У 2007-му році автор цих рядків виступав з доповіддю на пленарному засіданні VI Міжнародної конференції «Визнання світовою громадськістю голодоморів в Україні як геноциду українського народу». У наступні роки неодноразово звучали авторські виступи на Українському радіо, присвячені темі голодомору.

В узагальненому вигляді, у форматі однієї книги, зібрані і систематизовані разом з колегами матеріали про більшовицько-сталінські голодомори видаються вперше.

Видання здійснене коштом авторів з нагоди роковин Голодомору 1932–1933 років в Україні. Це наш скромний внесок до скарбниці загальнолюдської і національної пам'яті.

Василь Сокур,
кандидат історичних наук, доцент,
заступник головного редактора
Всеукраїнського науково-популярного
журналу «Дивосвіт»,
полковник міліції у відставці,
ветеран ОВС.

«ПАРТІЯ ВЕДЕ?» ПАРТІЙНІ РІШЕННЯ ЩОДО СЕЛЯНСТВА – ПЕРЕДУМОВИ І ПРИЧИННИ ГОЛОДОМОРІВ.

Понад півстоліття трагедія голодомору в Україні перебувала поза увагою світової громадськості. Лише у листопаді 1998 році в Україні вперше широко відзначено 65-річчя найстрашнішого геноциду, якого ще не знала світова історія. Того ж року вийшов Указ Президента України Леоніда Кучми, згідно з яким остання субота листопада буде тепер щороку вшановуватися як День пам'яті жертв голодомору.

У результаті копіткої роботи науковців, які досліджували раніше цю проблему, та зробленого ними власного аналізу встановлено, що в Україні в різні роки ХХ ст. було штучно організовано три голодомори, які забрали життя понад 10 млн людей. Прямих документальних доказів планування чи організації голоду – геноциду українського народу немає: не було виявлено фактів прийняття спеціальних постанов Комуністичної партії та радянського уряду на зразок «Про завдання партійних організацій...», не виявлено нами і жодних документів по спадній вертикалі – від центральних до місцевих органів, – які б містили директиви... «організувати голод». Злочинні режими, як відомо, своїх антинародних намірів не документують.

Можна стверджувати, що об'єктивними причинами виникнення голоду в Україні були її економічний занепад у результаті революцій і громадянської війни та господарської кризи, і припустити, що голод стався непередбачено для Сталіна. Але те, що факт його наявності була свідомо використана партійною верхівкою як економічний важіль для політичного тиску на українську «контрреволюційну» інтелігенцію та «несвідоме» селянство, не викликає жодного сумніву. Аморальне кредо більшовизму: мета виправдовує засоби – проявилось тут у повній мірі.

Індустріалізація, зміцнення монолітності багатонаціонального СРСР, його обороноздатності у 20–40-х рр. були пріоритетними в політиці Сталіна, все інше цьому підпорядковувалося.

На початку 20-х років керівники більшовицької партії провели низку реформ: замінили товарно-грошові відносини прямим товарообміном, запровадили індустріалізацію та розпочали колективізацію. Була запроваджена продрозкладка, заборонено торгівлю. На VIII партійному з'їзді, що відбувся у березні 1919 р., було вирішено вжити заходів щодо організації землеробства, серед яких пролунала і пропозиція про створення колективних господарств – сільськогосподарських комун та артільей. Запровадження продрозкладки викликало незадоволення селян. Внаслідок чого зросли продовольчі труднощі, що поглибило господарську розруху, яка стала основною причиною глибокої економічної та політичної кризи¹. Намагаючись приховати трагічні події, що відбувалися в Україні від радянської та світової громадськості, кордони України було наказано оточити військами, щоб не дати голодуючим роз'їхатись по світу, і це є однією з головних провин більшовицьких лідерів у виникненні

¹ Ленін В.І. Нова економічна політика і завдання Політосвіт Повне збір. творів. – Т. 44. – С. 151.

голоду 1921–1922 років!

Штучний характер голодомору підтверджується й політикою, яку проводили більшовики на чолі з Леніним, Троцьким, а у 30–40-х рр. – Сталіним. Методикою проведення цього геноциду стали урядові вказівки та вироблені на їх основі партійні документи. Так, у 1921 р. Ленін письмово наказував Фрунзе: «...нині головне завдання всієї Радянської влади – зібрати з України 200–300 млн пудів хліба. ... Ще є питанням життя і смерті для нас...»¹. Ще раніше Троцький, виступаючи на таємній інструктивній нараді перед політкомісарами, які виїжджали в Україну, закликав повернути її імперській Росії, яка ще з 1917 р. вела визвольну боротьбу за свою державність, адже «...без українського вугілля, заліза, руди, хліба, солі і Чорного моря Росія існувати не може, вона задихнеться і з нею – Радянська влада... Зважаючи на те, що уряд Росії змушений вивозити хліб України, то ваш обов'язок, товариші, пояснювати селянам, що хліб візьмуть тільки у куркулів і не для Росії, а для бідних українських селян, робітників і Червоної Армії, яка вигнала Денікіна з України»². Коментарі щодо цього провокаційного виступу цього більшовицького лідера зайві. Заклики Льва Троцького (Бронштейна) до перманентної світової революції, як показала історія, не здійснилась. Натомість чорноземна Україна була втягнута у смугу перманентних (безперервних) голодоморів.

1921–1922

Незважаючи на посуху 1921 р., хлібозаготівельні плани в Україні визначалися волонтарискими методами, принципом максимального вилучення хліба в українських селян. Величина продподатку для українських селян дорівнювала валовому збору зерна. «...Ставки оподаткування українських селян було штучно підвищено з метою забезпечення зерном неврожайних російських губерній»³.

Радянська влада застосовувала методи надзвичайного характеру: формувалися та направлялися в Україну військово-продовольчі загони та дружини, чисельність яких досягала 8 тис. чол. Вони отримали завдання на конфіскацію всіх запасів зерна у селян. Вилучали навіть те зерно, яке селяни голодуючих районів заробили у врожайних місцевостях.

А на організацію допомоги голодуючому Поволжю (РРФСР) були направлені всі сили партійного, радянського і профспілкового апарату, використовувались і державні ресурси. Але у жодній урядовій постанові навіть не згадувалося про організацію боротьби з голодом на півдні України. Повідомлень про тяжке становище у неврожайних регіонах у пресі не з'являлося. Голод в Україні приховувався від загальноросійської і світової громадськості. І тільки взимку 1922 р. за дорученням секретаря ЦК КП(б)У Мануїльського в голодні місця було направлено спецкореспондентів, які мали б відобразити реальний стан речей.

У результаті такої політики чисельність жертв голоду швидко зростала. Якщо на початок 1922 р. голодувало лише 12 відсотків населення, то у травні

¹ Ленін В.І. Повне збір. творів. – Т. 52. – С. 196.

² Золоті ворота. – Вип.4. – К., 1993. – С. 9-10.

³ Голод 1921-1923 років в Україні: 36. Документів і матеріалів – К., 1993. – С. 8.

того ж року – вже 40 відсотків. Благодійні їдальні, відкриті для голодуючих сіл, забезпечували лише один відсоток тих, кому необхідно було надати негайну допомогу, у травні – 10 відсотків, тоді як у РРФСР вже восени 1921 р. благодійні їдальні забезпечували майже 80 відсотків голодуючих.

У лютому 1922 р. ЦК РКП(б) ухвалив Постанову «Про кампанію допомоги голодуючим», яка організовувалася переважно для неврожайних районів РРФСР. Виконання цієї Постанови призвело до остаточного виснаження продовольчих ресурсів України. У березні 1922 р. Ленін надіслав секретного листа Молотову, в якому окреслив подальший шлях терору: «Саме тепер і тільки тепер, коли в місцевостях голодування їдять людей і на дорогах валяються сотні, коли не тисячі трупів, ми можемо (і тому повинні) провести вилучення церковних цінностей..., з нещадною рішучістю і в найкоротший строк. Чим більшу кількість реакційної буржуазії і реакційного духовенства нам пощастить з цього приводу розстріляти, тим краще»¹.

Проте число жертв голоду в Україні у 20-х роках не встановлено. В архівах, у тому числі й у Центральному архіві вищих органів влади, цих даних немає. Тогочасна влада в них не мала потреби. Відомо, що на VII Всеукраїнському з'їзді Рад (грудень 1922 року) говорилося, що тільки у Миколаївській губернії з січня по жовтень 1922 р. померло 37,3 тис. чоловік. Є дані, що вимерла половина всіх голодуючих у цій області. За офіційною статистикою, на початку 1922 р. їх налічувалося близько 1,9 млн чол., у квітні – 3,2 млн чол., у липні – 3,8 млн чол. В окремих неофіційних засобах масової інформації наводиться цифра 1,5 млн чол.

Архівні джерела, дозволили вітчизняним історикам у 1993 р. зробити висновок, що голод в Україні 1921–1922 рр. був свідомо спровокований надмірним викачуванням хліба з України (особливо після неврожаю 1921 р.) на користь Москви, Петрограда і голодуючого Поволжя, а також для прискорення промислового будівництва².

Організація штучних голодоморів 20–30-х рр. в Україні була спричинена імперською політикою більшовиків, які, здобувши владу, перестали агітувати за право націй на самовизначення і виокремлення їх у незалежні держави. Перейнявши естафету у царської влади, вони швидко зрозуміли, що український, як й інші народи, необхідно тримати в рамках колишньої імперії. Сталін писав у газеті «Правда» від 10 жовтня 1920 р., що центральна Росія не може довго триматися без допомоги окраїн, що дають багато сировини, палива, харчових продуктів...³. Саме через це і через бажання придушити опір України більшовики організували загально відомі інтервенцію, «червоний терор», військовий комунізм, розкуркулення і колективізацію та знищення релігії.

У 1928 р. було запроваджено у життя п'ятирічний план, що передбачав прискорення індустріалізації за рахунок селян. З цією метою на селі примусовими методами насаджувалася колективізація сільського господарства, яка позбавляла селян економічної самостійності, перетворювала їх на найману робочу силу. Станом на 1 березня 1930 р. було колективізовано вже 59,3% селянських

¹ Известия. – 1990. – № 4.

² Голод 1921–1923 років в Україні. Вказ. праця. – С. 240.

³ Правда. 1920. – 10 окт.

дворів, на середину 1932 р. – 70%.

Політика «наступу соціалізму по всьому фронту» передбачала подальшу централізацію державного управління, ліквідацію автономних прав УРСР та підпорядкування найважливіших ділянок суспільного життя загальносоюзним комісаріатам.

Радикальні зміни відбулися і в національній політиці. Посилювався російський шовінізм, русифікація, гальмувалась українізація. Масових репресій зазнала українська інтелігенція і духовенство. Здійснюючи терор, фізичну розправу над українською національно-свідомою інтелігенцією, режим прагнув назавжди усунути елементи української державності. Спроби українських комуністів, зокрема, Миколи Хвильового, Олександра Шумського, Миколи Скрипника та інших виступити з протестом проти цієї політики закінчувались трагічно. Йдеться про самогубство, як своєрідне висловлення рішучої незгоди з людиноненавистницькою політикою більшовизму в Україні.

1932-1933

Наступною ланкою в позбавленні сподівань українців мати власну державу став голодомор 1932–1933 р. – явище, яке вже не обмежувалося характеристикою голодомору початку 20-х років (свідомим викачуванням хліба з України), а набуло зловісної функції винищення українського села – основи української нації.

До цієї зухвалої і небаченої в історії людства акції був підключений карально-репресивний апарат НК – ДПУ – НКВС¹ (про його функції і методи у системі сталінської диктатури роботи поговоримо окремо). Підготовкою та здійсненням геноциду керували вождь і апарат комуністичної партії СРСР, тоді як НК–ДПУ–НКВС були простими виконавцями їхньої волі.

У 1931 році в Україні для потреб СРСР було заготовлено 440 млн пудів хліба, а у 1932 р. – лише 350 млн. Роздратований зменшенням заготівлі зерна, Сталін 7 серпня 1932 р. видав Закон «Про охорону соціалістичної власності». Згідно з цим правовим актом, який у народі відразу охрестили «законом про п'ять колосків», крадіжка зерна у колгоспі чи радгоспі повинна була каратися на смерть, для неповнолітніх – ув'язненням до 10 років.

19 грудня 1932 р. Сталін направив в Україну Кагановича і Постишева з особливими повноваженнями. Під їх керівництвом каральний апарат проводив справжній геноцид проти народу: розпочалися розстріли, масове вивезення людей до концтаборів у Мордовію, на Соловки і Колиму. Молотов і Каганович запровадили «натуральне штрафкування» селян, які не мали хліба. Вилучали геть усі харчі, аж до сухофруктів, чим позбавляли людей можливості прожити до нового врожаю.

24 грудня 1932 р. ЦК КП(б) України зобов'язав у п'ятиденний термін вивезти з усіх колгоспів, які не виконали плану хлібозаготівель, всі без виключення наявні колгоспні фонди, у тому числі й посівні, за рахунок

¹ НК (ВНК) – (Всеросійська) надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією, саботажем і спекуляцією (рос. ВЧК, ЧК); ДПУ – Державне політичне управління (рос. ГПУ); НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ (рос. НКВД); Див.: Російсько-український словник / Булаховський Л.А., Рильський М.Т. – К.; Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 85, 275, 773.

виконання плану хлібозаготівель.

18 листопада 1933 р. Голова Раднаркому УРСР Чубар на об'єднаному Пленумі ЦК та ЦК КП(б) України доповідав, що «досягнуто великих успіхів у боротьбі за перетворення всіх колгоспів на більшовицькі ...вперше за ряд років виконали план хлібоздачі достроково до Жовтневих свят. Ми заготовили на цей час понад 220% у порівнянні зі задачею 1932 року...»¹.

Співставлення партійних документів свідчить про те, хто був справжнім організатором голодної смерті мільйонів українців: ними були партійні органи, керовані ЦК ленінсько-сталінської партії.

У 1933 р., коли вже число померлих від голоду сягнуло мільйони, секретар ЦК КП(б)У Мендель Хатаєвич констатував: «...між селянами і нашою владою точиться жорстока боротьба. Це боротьба на смерть. Цей рік став випробуванням нашої сили і їхньої витривалості. Голод довів їм, хто тут господар. Він коштував мільйони життів, але колгоспна система існуватиме завжди. Ми виграли війну!»².

Стає очевидним, що голодомор 1932–1933 рр. був спричинений не природними явищами, а спланований керівництвом Радянської держави. Внаслідок спланованого голодомору в ці роки загинуло, як свідчать дані різних досліджень, 7–8 млн людей.

ХІІ з'їзд КП(б) України у січні 1934 р. визнав особливу роль ЦК у цій справі. Наголошувалось, що «винятково сприятливі умови для досягнення найшвидшого перелому на селі»³ відіграла промова товариша Сталіна на січневому Пленумі ЦК і ЦВК ВКП(б) та на з'їзді колгоспників-ударників, а також «Закон про хлібоздачу», створення політвідділів радгоспів і МТС, лозунг «Про перетворення всіх радгоспів на більшовицькі, а всіх колгоспників – на заможних». Було відзначено, що під керівництвом ЦК КП(б)У розгромлено націоналістичні контрреволюційні організації, які намагались відірвати Україну від Радянського Союзу, «мобілізовано всю партійну організацію на боротьбу з українським націоналізмом – головною небезпекою на Україні»⁴. Ось, виявляється, у чому полягала необхідність знищення мільйонів українців.

Слід зазначити, що для радянських дослідників і вчених тема голодомору була закритою. Офіційна ідеологія і пропагандистська машина партії стверджувала, що такого явища взагалі не існувало.

1946–1947

Голодомор 1946–1947 рр. в Україні відбувався за нових геополітичних умов, які склалися в Європі після Другої світової війни. До складу Радянської України увійшли західноукраїнські землі. Світова війна підняла завісу, яка щільно «закривала» життя європейських народів. Сотні тисяч українців у складі Радянської Армії, перебували в Європейських державах. Нова хвиля емігрантів з Радянського Союзу докотилася до Європи, Америки, Австралії. Вони

¹ Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – С.296, 559, 563.

² Час. – 1998. – 6 листоп.

³ Комуністична партія України в резолюціях. – Т.1. – С. 767–768.

⁴ Комуністична партія. Вказ. праця. – С. 767.

повсюди організували свої громадські центри. Нові засоби масової інформації оперативно розносили по світу новини, і радянському тоталітарному режиму було все важче їх приховати від свого народу. Нові цивілізовані умови не дозволили Сталіну та його партійно-державному апарату повторити геноцид 30-х років.

Голод 1946–1947 рр. мав також страшні наслідки. Як свідчать документи тих часів, стратегія керівництва полягала в тому, щоб під прикриттям наслідків післявоєнної розрухи у сільському господарстві, яку посилила посуха 1946 р. і про що згадувалось в офіційній інформації, «не помітити» голод, зростання смертності людей, канібалізму, некрофагії на селі, і через це викачати з України хліб. Існують документи, які засвідчують виконання директиви Сталіна від 15 вересня 1947 р. «Про посилення хлібозаготівель в Україні», що йшли під позначкою «Цілком таємно».

«Чорнова» робота була покладена на органи КДБ і МВС. По лінії цих органів йшла вся таємна інформація – від району до Кремля. Опубліковані документи, зокрема, і ті, що зберігаються у відомчих архівах МВС та СБУ, доводять, що Хрущов, а потім і Каганович особисто, доповідали Сталіну про викачку хліба з України в розрізі областей кожні п'ять днів. Для посилення темпів хлібозаготівель в Україні Сталін направив до Києва Кагановича, який з березня 1947 р. став Секретарем ЦК КП(б)У, а Хрущов залишився Головою Ради Міністрів. Керівники каральних органів щомісяця таємно доповідали Москві про те, скільки в Україні дистрофіків, скільки з них померло, поіменно¹ перелічувались ті, кого з'їли очманілі від голоду родичі, скільки трупів спожито у їжу по кожній області України тощо.

Головною причиною виникнення голоду (який є підстави називати штучним) була сталінська політика хлібозаготівель. Директиви щодо організації і проведення жорстоких хлібозаготівель йшли безпосередньо від Сталіна у формі постанов ЦК ВКП(б) та Ради Міністрів СРСР. ЦК КП(б)У та Рада Міністрів УРСР в свою чергу доводили завдання до областей. Щоб реалізувати нереальні плани хлібозаготівель, використовувались відпрацьовані ще в 30-ті роки засоби: визначення врожайності, з кожного гектара посівів, покарання, партійних і радянських працівників, голів колгоспів, рядових селян тощо.

У своїх мемуарах Хрущов зазначав, що у 1946 році в УРСР план встановлювався вольовим методом, хоча в органах і офіційних документах він «обґрунтовувався науковими доказами»². У 1946 р. він становив 340 млн пудів зерна, і згодом був збільшений майже до 363 млн.

Тиск з Центру постійно посилювався. У телеграмі до Хрущова і Коротченка від 26 листопада 1946 р. за підписами Сталіна і Жданова було висловлено звинувачення у тому, що вони стали на шлях згортання здачі хліба, вимагалось покінчити з небільшовицьким ставленням до справи організації хлібозаготівель³.

Волонтаристськими, жорстокими методами план хлібозаготівель у

² Вопросы истории . – 1991. – №11.

³ ЦДАГО України, ф.1, оп. 23. Спр. 3481, арк. 53-54.

1947 р. було виконано. 10 жовтня 1947 р. з позначкою «Цілком таємно» Сталіну був відправлений рапорт ЦК КП(б) та Ради Міністрів УРСР про дострокове виконання плану хлібозаготівель в Україні на 100,3%¹. За цією цифрою стояла чергова у ХХ ст. трагедія українського народу.

Такими є загальновідомі факти щодо голодоморів за радянських часів, обнародовані сьогодні в численних публікаціях. Як ми вже зазначали, документальних доказів, що Голод-21, Голод-33, Голод-47 «директивно» організовувався Сталіним і його оточенням, у нас немає. Голодомори були побічним, вірніше сказати, логічним наслідком тієї насильницької політики, яку проводила Комуністична партія відносно українського селянства. Проте штучність голодовок не викликає сумніву. Їх можна було уникнути, однак правляча верхівка свідомо використовувала народні трагедії для реалізації стратегічних імперських цілей.

¹ ЦДАГО України. Ф.1, оп.23, спр. 4831, арк. 31.

ДОКУМЕНТИ 1932-1933 РОКІВ.

Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про вжиття репресивних заходів по відношенню до колгоспів, які саботують хлібозаготівлі

27 листопада 1932 р.

Пятая пятидневка по четырем основным областям (Днепропетровской, Одесской, Харьковской, Киевской) дала понижение на 574 тис. пудов. По остальным областям достигнутый темп хлебозаготовок все еще не обеспечивает выполнение плана хлебозаготовок в установленный срок. По ряду решающих районов в этих областях допущено снижение заготовок.

Такое резкое снижение нельзя объяснить никакими объективными причинами, вроде дождя и т. п. Главную причину этого падения ЦК усматривает в плохой организации работы по хлебозаготовкам, как в областях, так и в районах и селах.

Добившись в четвертую пятидневку некоторого сдвига в хлебозаготовках, этих успехов не закрепили, а успокоились на своих достижениях, считая, что подъем темпа хлебозаготовок уже обеспечен. В результате этого благодушия произошло снижение заготовок в эту пятидневку, когда уровень, обеспечивающий выполнение плана, еще не был достигнут. Снижение заготовок в эту пятидневку показывает, что меры, указанные в постановлении ЦК от 18 ноября, еще по настоящему в жизнь не проводятся, а организованное кулацкими контрреволюционными элементами и их пособниками, переродившимися членами партии, сопротивление и саботаж до сих пор не сломленный, репрессивные меры против них применяются недостаточно и нерешительно.

В связи с этим ЦК предлагает:

1. В отношении колхозов, наиболее упорно саботирующих хлебозаготовки, допустивших утайку и разворовывание хлеба и не давших до сих пор серьезного сдвига в хлебозаготовках, обязательно добиться разоблачения кулацких и антисоветских элементов – организаторов саботажа, произвести изъятие этих элементов, организовывать в ускоренном порядке суд, а приговор суда, а также его исполнение опубликовать в местной районной печати.

2. В первую очередь привлечь к судебной ответственности переродившихся, пособляющих кулачеству членов партии из числа руководящих должностных лиц колхоза – счетоводов, кладовщиков и т. п. Немедленно публиковать об их арестах и привлечении к суду. Коммунистов, помогающих обманывать государство и организующих саботаж хлебозаготовок, нужно судить особенно остро и решение суда вместе с исполнениями приговоров опубликовывать в районной печати.

3. Обкомы все эти дела через судебный аппарат и ГПУ должны взять под свой непосредственный контроль и обеспечить в районах по партийной линии принятие необходимых организационных мер, дабы сломить кулацкий саботаж хлебозаготовок и на основе проведения широкой политической работы добиться поддержки колхозников и выполнения плана хлебозаготовок.

О наиболее характерных и крупных делах, особенно с участием

комуністів, негайно інформувати ЦК.

4. Из числа имеющихся в связи с последними арестами членов правлений и счетоводов дел секретарям обкомов совместно с начальниками областных отделов ГПУ выделить наиболее серьезные дела и в ускоренном порядке провести по ним суд с вынесением самых суровых приговоров и направить в г. Харьков для утверждения. Об исполнении этого пункта сообщить в ЦК в пятидневный срок.

5. В отношении исключаемых за смыкание с классовым врагом коммунистов, особенно руководящих работников как сельских, так и районных, составить и послать через ГПУ в г. Харьков список тех, которые должны быть высланы как политически опасный элемент. В особых случаях ответственных коммунистов после исключения из партии немедленно арестовывать и передавать суду.

В отношении других мер по усилению хлебозаготовок ЦК дает обкомам отдельную директиву.

/Голод 1932–1933 років на Україні:
очима істориків, мовою документів, документів
– К.: Політвидав України, 1990. – С. 263–265./

З резолюції XII з'їзду КП(б)У на доповідь про роботу ЦК ВКП(б)

Харків, 18–23 січня 1934 р.

XII з'їзд КП(б)У відмічає виняткову роль Центрального Комітету в ліквідації прориву в сільському господарстві України.

ЦК ВКП(б) з усією більшовицькою рішучістю виправив великі політичні і господарські помилки, допущені КП(б)У в її роботі на селі і в практичному проведенні національної політики.

Промови товариша Сталіна на січневому об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) і на з'їзді колгоспників-ударників, закон про хлібоздачу, створення політвідділів радгоспів і МТС, лозунг про перетворення всіх колгоспів на більшовицькі, а всіх колгоспників на заможних, величезна допомога, подана Центральним Комітетом Україні машинами, насінням, продовольством, коштами, – все це створило винятково сприятливі умови для досягнення найшвидшого перелому на селі, для мобілізації всієї партії, мільйонних мас колгоспників і трудящих одноосібників на успішне проведення найважливіших сільськогосподарських робіт.

В успішному проведенні цієї мобілізації відіграло величезну роль історичне рішення ЦК ВКП(б) від 24 січня, зміцнення партійного керівництва України і її вирішальних областей, особливо зміцнення керівництва ЦК КП(б) товаришем Постишевим.

З'їзд з величезним задоволенням відмічає, що заходи, вжиті ЦК ВКП(б) для ліквідації відставання України в галузі сільського господарства, знайшли одностайну підтримку більшовиків України. Україна за короткий час ліквідувала відставання сільського господарства, достроково і успішно провела хлібоздачу, добилась значного підвищення врожайності і повноцінного колгоспного дня в переважній більшості колгоспів.

Відмічаючи, що на ряді ділянок сільського господарства України (тваринництво, технічні культури, особливо буряки) ще триває відставання, XII з'їзд КП(б)У дає зобов'язання ЦК ВКП(б) по-більшовицькому мобілізувати Компартію України на подолання цього відставання.

Під керівництвом ЦК Комуністична партія (більшовиків) України розгромила націоналістичні контрреволюційні організації, що намагалися відірвати Україну від Радянського Союзу, викрила і розгромила очолюваний Скрипником новий націоналістичний ухил, який полегшував і допомагав діяльності контрреволюційних націоналістів, який прямо з ними змикався. КП(б)У провела величезну роботу по очистці партійних і радянських організацій від дворушників, провокаторів, агентів-інтервентів, забезпечила рішуче посилення більшовицького партійного керівництва процесом будівництва української соціалістичної культури, мобілізувала всю партійну організацію на боротьбу з українським націоналізмом – головною небезпекою на Україні, не припиняючи і не ослабляючи боротьби проти російського великодержавного націоналізму – головної небезпеки в масштабі всього Радянського Союзу і всієї ВКП(б)...

/Комуністична партія України в резолюціях... – Т. 1. – С. 767–768./

**Лист ЦК КП(б)У всім секретарям райкомів,
головам райвиконкомів, уповноваженим обкомів про обов'язкове
вивезення всіх наявних колгоспних фондів, у тому числі і посівного, в
рахунок виконання плану хлібозаготівель**

24 грудня 1932 р.

В связи с отменой постановления ЦК КП(б)У от 18 ноября с.г. о колхозных фондах предлагаем:

1. Во всех колхозах, не выполнивших плана хлебозаготовок, в пятидневный срок вывезти все без исключения наличные колхозные фонды, в том числе и семенной, в счет выполнения плана хлебозаготовок.

2. Всех, оказывающих этому делу сопротивление, в том числе и коммунистов, арестовывать и предавать суду.

3. Предупредить всех председателей колхозов, что в случае, ежели по истечении указанного срока будут обнаружены какие-либо невывезенные или скрытые фонды, амбары и т. п., председатели, а также другие виновные в этом должностные лица будут привлечены к судебной ответственности и сурово наказаны.

4. Обязать секретарей РПК, председателей РИК и уполномоченных обкома в 24 часа вручить настоящие постановления председателям колхозов под расписку.

Косиор
Строганов
Алексеев

/Голод 1932 — 1933 років на Україні:
очима істориків, мовою документів – К.:
Політвидав України, 1990. – С. 296./

Витяг із наказу ДПУ УРСР № 2 от 13.02.1933 р.

Приказываю:

1. По севу.

§ 1. Для выполнения ближайшей основной и главной задачи, стоящей перед всеми органами ГПУ – обеспечение весеннего сева – необходимо в первую очередь немедленно организовать работу районного аппарата, правильно применить и полностью провести в жизнь мой приказ от 5-го дек. 1932 г. В части организации чекистской работы в районах, а также приказ ОГПУ №0045 об. операт. зад. раб. ГПУ при ПО МТС.

§ 2. Основным дефектом руководства Райаппаратом является: отсутствие помощи со стороны Обл. Ап. в организации резидентур и агентурно-осведомительной сети.

"...обеспечить осведомлением основные участки работы на селе".

§ 3. Перед райаппаратами поставлены следующие конкретные задачи:

а) выявление и арест всех организаторов саботажа сева и всех мероприятий, связанных с проведением этой важнейшей хозяйственно-политической кампании;

б) решительной борьбы с инициаторами организованных массовых выездов из сел;

в) мобилизация всей агентуры и осведомления на выявление скрытого, утаенного хлеба в черных амбарах, отходах и др. тайниках. Весь выявленный хлеб сдавать в государственный сельфонд, ведя сданному хлебу специальный учет.

/Галузевий Державний архів МВС України/

Витяг із наказу ДПУ УРСР № 2 13.02.1933 р.

Начальник секретного политического отдела ГПУ УССР был некий Кривец... Начальнику Киевского областного отдела ГПУ Розанову.

2. По повстанчеству:

§ 3. Ликвидируемая "Украинская Военная Организация" – "УВО" – заслужила самого серьезного внимания и требует боевых оперативных темпов по ее дальнейшей ликвидации и разгрому.

§ 16. Начальнику Областного отдела, Погр. ОТР и ДТО повести самую жесткую борьбу с уголовным бандитизмом на обследуемой ими территории с тем, чтобы окончательно его ликвидировать к весне.

§ 18. Для борьбы с бандитизмом и терроризмом на селе, для охраны социалистической собственности широко использовать милицию, деятельность которой в нашей общей работе, как в городе, так и на селе, должна быть полностью отражена, что имеет огромное значение для воспитания оперативных боевых кадров.

/Галузевий Державний архів МВС України. Публікується вперше/

Витяг із наказу ДПУ УРСР № 2 13.02. 1933 р. Балецького

По агентурной работе.

§ 1. Одной из основных задач в агентурной работе на ближайший период является такая организация агентурно-осведомительной сети, которая бы

полностью обеспечивала, с одной стороны выявление всех новых попыток контрреволюционных элементов села вести контрреволюционную работу на производстве, с другой, – все попытки городских контрреволюционных элементов установить связь с селом.

§ 3. Всем начальникам областных отделов, погр. отрядов, ДТО принять меры к немедленному восстановлению регулярной связи со всей имеющийся агентурой, подчиненных им аппаратов; проверить, как осуществляется руководство агентом оперсоставом, какие он выполняет задачи, и как они выполняются.

Результаты проверок использовать для правильности распределения агентуры среди работников, пополнения сети новой работоспособной агентурой. Всех выявленных двойников, дезинформаторов, предателей и предателей предавать суду "тройки" ГПУ УССР (с. 32).

Обследование подготовки и проведения сева непосредственно в районах, селах, МТС, колхозах, единоличном секторе и МТМ возложить на СПО ГПУ УССР и СПО областей.

Всем начальникам отделов ГПУ УССР, обл. отд., погранотрядов, ДТО принять меры к полному исчерпывающему выполнению настоящего приказа всеми нашими органами.

/Галузевий Державний архів МВС України/

Витяг із наказу ДПУ УРСР № 230 від 23.05.1933 р. м. Харків
Председатель ГПУ В. Балицкий

Раздел – По агентурной работе.

В районах вербовку агентов проводят лично начальники райаппаратов.

16. Обеспечить технику приема и связи с агентурой. Организация квартиры для приема, отвечающая всем требованиям конспирации (с. 37).

19. ...установить строгий контроль за расходованием по прямому назначению сумм на секретные нужды. Не менее 70% отпускаемых средств должны расходоваться непосредственно на оплату агентуры и осведомления.

По массовой сети.

1. Работа массового осведомления в новых условиях приобретает исключительно серьезное значение.

2. ...при вербовке осведомителей на селе во главу угла поставить качество, а не количество.

4. ...добиваться такого положения, чтобы все решающие участки работы были бы максимально обеспеченными работоспособными осведомителями.

5. Особое внимание обратить на подбор резидентского состава, чтобы были не простыми связистами между гласным аппаратом и осведомительной сетью, а настоящими оперативными работниками, достаточно знающими технику и содержание работы с осведомлением.

10. Обеспечить полное и исчерпывающее проведение в жизнь циркуляра СПО ГПУ УССР по массовой сети от 21 марта 1933 г. за № 67 (СПО и циркулярное письмо ОГПУ по армии от 23 апреля 1932 г.)

/Галузевий Державний архів МВС України/

ДОКУМЕНТИ 1946-1947 РОКІВ.

Постанова РМ УРСР № 1482 від 23.08.1946 р. Про заборону торгівлі хлібом і соняшником до виконаного плану заготівель хліба та соняшника

Відповідно до постанови РМ Союзу РСР від 31 липня 1946 р. за № 1703 та на додаток до постанови РМ УРСР від 13 липня 1946 р. № 1213 з метою припинення і попередження фактів злочинного розбазарювання хліба та соняшника, призначених для здачі державі, РМ УРСР постановила:

1. Продаж та облік зерна, борошна і печеного хліба колгоспниками та одноосібниками сільського господарства можна проводити тільки з дозволу РМ Союзу РСР після виконання по області в цілому встановленого плану здачі державі зерна (по поверненню позик, обов'язкових поставках, натуроплаті за роботи МТС), а продаж та облік соняшника – після виконаного встановленого державного плану здачі по області.

2. Голів колгоспників та інших службових осіб за порушення цієї постанови притягати до судової відповідальності.

На колгоспників та одноосібників, винних у незаконній торгівлі хлібом або соняшником в перший раз накладається штраф в розмірі 300 крб., а при повторному порушенні – притягати до судової відповідальності.

Незаконно продавані продукти відбираються і передаються органам Мінзаготу СРСР.

РМ
Кер Спр. РМ УРСР
/ЦДАГО ф. 41, оп. 1, спр. 16, арк. 128./

Хрущов
Власенко

Постанова НК УРСР і ЦК КП(б)У від 8.03.1946 р. № 435 (Витяз)

Зобов'язання Наркомторгівлі, виконкомам облрад:

п. 15 – організувати безперервне постачання дитячих оздоровчих закладів влітку 1946 р. продуктами харчування, утворення для цього за 15 днів до початку оздоровчої кампанії на всіх базах двотижневого незнижуваного запасу продуктів.

п. 16 – дозволити відпускати на харчування додаткові до норми постачання молокопродукти, яйця, картоплю, овочі та інші продукти за рахунок надходжень від даних господарств і децзаготівель.

За підписом заступник голови РНК УРСР
Секретаря ЦК КП(б)У

Л. Корнійця
Д. Коротченка
/ЦДАГО ф. 41, оп 1, спр. 15, арк. 72/

**Розпорядження Хрушова і Коротченка
відносно депортації українського населення
з території Польщі
(витяги)**

...прибывшие из Польши, полученные дома и хозяйственные постройки в местах расселения... предъявить финансовым органам описи имущества, оставленного ими в Польше для проведения с ними взаимных расчетов...

...переселение, не получившее домов и хозяйственных построек, обязаны зарегистрировать свои описи имущества в районном финансовом отделе и получить справку об отсрочке проведения взаимных расчетов до получения дома...

Народного комісара ВС УРСР т. Строкачу притягнути до відповідальності лейтенанта міліції Олександрійського райвідділу НКВС Омельченка за незаконну видачу перепустки сім'ї переселенця Савича на переїзд з Кіровоградської області до м. Львів та заборонити органам НКВС видавати перепустку переселенцям з Польщі, евакуйовані до Східних областей, на переїзд до західних областей УРСР.

РНК Хрушов
ЦК Коротченко

/ЦДАГО ф. 14, оп. 1, спр. 15, арк. 77./

**Постанова РМ УРСР від 8.05.1946 р.
Про облік посівних площ і сортових посівів під урожай 1946 р.
(Витяг)**

З метою перевиконання державного плану посіву та встановлення загальних розмірів посівних площ і сортових посівів, РМ УРСР постановляє:

1. Провести по всій території УРСР у сільських і міських місцевостях облік посівних площ і сортових посівів під урожай 1946 р. з тим, щоб в результаті область одержала дані:

а) про розміри посівних площ озимих і ярих культур під урожай 1946 р. по окремих категоріях господарств, колгоспів, радгоспів, одноосібників, робітників і службовців.

2. Встановити, що область посівних площ по УРСР почала негайно після закінчення посіву культур складати підсумок, закінчений 25 липня, а останній підсумок – 15 жовтня 1946 р.

Залучити також і МВС.

/ЦДАГО ф. 41, оп. 1, спр. 15, арк. 230./

**Доповідна записка Міністра ВС УРСР Строкача – секретарю ЦК
КП(б)У Кагановичу про випадки людоїдства.
(Витяг)**

В семье Амстратенко было три сына и дочь, два сына умерли в феврале 1947 г. и похоронены в усадьбе двора Амстратенко. Семья за период с сентября 1946 г. по сентябрь 1947 г. получила продовольства в размере: зерна – 16 пудов.

5 фунтов комбикорма – 1 пуд. 25 фунтов.

С 1 по 4 февраля 1947 г. на оставшихся в живых получают ежедневно с колхозной общественной кухни 500 г. каши.

9 февраля в г. Б-Токмак Запорожской области была убита Гнедаш Полина Матвеевна. Как оказалось, из квартиры Гнедаш после убийства было похищено 50 кг ячменя и кукурузы.

В с. Балкауцы Новосельского района Черновецкой области за январь и 10 дней февраля умерло 18 человек. Ели мясо павших лошадей, собак, птиц, деревянные опилки. Крайне истощало 15 семей.

Демучина Варвара Яковлевна награждена медалью «За материнство», один ребенок умер, старшему 13 лет. Оставив детей без присмотра, уехала на заработки в Станиславскую область.

Случаи убийств и трупоедства были зафиксированы в: с. Красноармейское Белгородского района Измаильской области; с. Высочинском Бородинского района Измаильской области; Васильковском районе Киевской области с. Консуховка и др.

/Галузевий Державний архів МВС України/

**Из докладной записки министра МВД Украины секретарю ЦК
КП(б)У Л.М. Кагановичу по состоянию на 15.03.1947 г.**

Совершенно секретно

В ряде областей УССР на почве возросших продуктовых затруднений имеют место случаи людоедства:

Измаил – 31

Харьков – 4

Днепропетровск – 4

Черновцы – 3

Станиславск – 2

Запорожье, Киев, Ворошилов – 1

Всего: 47 случаев.

На 25.03.1947 г. всего людоедства – 58

Министру МВД СССР генерал-полковнику Круглову С.Н.

По состоянию на 25.03.1947 г. органами зафиксировано 58 случаев людоедства:

30.03.1947 г. – 66 случаев

05.04.1947 г. – 75 случаев.

/Галузевий Державний архів МВС України/

**Из справки зам. министра внутренних дел комиссара милиции 2-го
ранга Дятлова «о фактах людоедства и других проявлениях, имевшие
место на территории УССР»**

За время с 11.01 — по 01.02.1947 г.

Недород имел место на всей территории УССР, особенно поражали острыми продуктовыми затруднениями на февраль с.г. Измаильская, Одесская, Николаевская, Херсонская, Днепропетровская, Запорожская области. В

остальных областях затруднения хотя и менее остры, но также значительны.

Употребление своих родственников и детей в пищу (по вышеназванным областям + Черновицкая – 5):

употребление в пищу умерших родственников – 8

употребление в пищу собак – 1

Продажа пищевых изделий (котлет, холодца) из мяса людей, собак – 2

Всего 19 случаев.

/Галузевий Державний архів МВС України/

**Зам. министра МВД СССР
Хрущеву Талкину Круглову**

9.02.1947 г. в

с. Андреевка

Балаклеvesкого района

Харьковской области

Кирко Николай Семенович, 1926 г., ранее судим, убил мать Кирко Ефросинью Степановну, 1897 г. рождения, вдову, работала в местной артели вышивальницей.

Судебно-медицинскими осмотрами и вскрытиями трупа установлено, что из последнего извлечены сердце, печень, легкие и отрезана часть груди.

/Галузевий Державний архів МВС України. Публікується вперше/

**Спецсообщение министру ВД СССР генерал-лейтенанту Строкачу от
начальника управления МВД по Днепропетровской области Шлихта**

17.01.1947 г.,

г. Днепропетровск

Совершенно секретно

14.01.1947 г. была задержана Поверена Анастасия Федоровна, 1906 г. р., украинка, вдова, жительница с. Хорошево Синельниковского района Днепропетровской области.

На следствии показала, 10-го января 1947 г. умерла ее мать – Анашева Маргарита Ивановна, 70 лет, труп которой она решила употребить в пищу, т.к. продуктов никаких не было и дети от недоедания начали опухать.

Отрезав руки, ноги трупа, а также мясо на груди и спине, Поверена употребила его на питание для себя, своих 3-х детей в возрасте от 4-х до 9 лет и душевнобольной сестры. Таких случаев много...

/Галузевий Державний архів МВС України/

**Из докладной записки Дятлов – Хрущеву,
Круглову, Талкину**

12.02.1947г.

Спальников Антонин Иванович, убил свою жену и, расчленив труп и мясо, употреблял в пищу. По причине отказов выдачи ему хлебной карточки... Жена работала сторожем в артели «Червоний чоботар», также уволилась. Также

случаи – (ст. Красный Лиман Сталинской области) имеют место в других населенных пунктах области.

/Галузевий Державний архів МВС України. Публікується вперше/

**Из докладной записки о продовольственных затруднениях и
людоедстве на территории Измаильской области по состоянию на
15.02.1947 г.**

***Начальника управления МВД
по Измаильской области
полковника Завгороднего
министру МВД СССР
генерал-лейтенанту Строкачу***

В результате недоедания увеличилась смертность и заболевание дистрофией (отечная опухоль). Смертность населения значительно превышает рождаемость. За январь 1947 г. по областям умерло 4533, родилось – 1258 человек. Из числа умерших – 1568 человек от дистрофии.

За 10 дней февраля 1947 г. умерло 2625 человек. Из них от дистрофии – 978 человек, родилось – 549 человек.

По неполным данным, по области имеется больных дистрофией около 16 000 человек.

Особенно большая смертность в Ново-Ивановском районе в январе умерло 836 чел., в Белгородском районе – 960.

Большой смертностью и заболеваниями на почве недоедания поражены все районы и села области.

В течение января и февраля в 1947 г. выявлены случаи людоедства. Все людоеды направлены в больницу на излечение, т.к. они больны дистрофией в тяжелой форме.

С целью оказания продовольственной помощи в населенные пункты в феврале организовывали питательные пункты, где выделяется один раз горячая пища и 100 г. хлеба на человека.

В связи с тяжелым продовольственным положением значительно увеличились аресты; кражи, грабежи и убийства.

Все эти проявления непосредственно связаны с приобретением продовольствия. Имеются случаи, когда лицо, совершившее кражу, является в РО МВД с заявлением, что им совершено преступление, с таким расчетом, что его арестуют и будут кормить.

Для усиленной борьбы с ростом преступности во всех населенных пунктах организована самоохрана из комбатов, комсомольцев и сов. актива для охраны населенные пункты разбиты на 10-тидворники. Усилен патруль в городах и районных центрах.

Завгородний

/Галузевий Державний архів МВС України. /

З ІНФОРМАЦІЇ СІЛЬГОСПВІДДІЛУ ЦК КП(б)У

серпень 1946 р.

З лютого 1946 р. почався масовий наплив населення з Брянської, Калузької, Орловської, Одеської, Полтавської, Київської, Вінницької та інших областей у Західні області України за хлібом.

У червні органами транспортної міліції УРСР було знято тільки з товарних поїздів 62 400 чол., а за дві останні декади липня – 97 633 чол.

Постановою Ради Міністрів СРСР від 31 липня 1946 р. заборонено продаж хліба на ринках колгоспами, колгоспниками і одноосібниками до виконання плану здачі хліба.

/ЦДАГО України. – Ф. 1. – оп. 23. – од. зб. 3940. – арк. 45./

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ПРОКУРАТУРИ УРСР т. КАГАНОВИЧУ ПРО РОБОТУ ПО ПІДГОТОВЦІ І ПРОВЕДЕННЮ ЗБИРАННЯ ВРОЖАЮ І ЗАГОТІВКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОДУКТІВ

19 липня 1947 р.

Виявлено 27 випадків невиконання плану ремонту збиральних машин і оказамілювання...

В суд передані справи по крадіжках колосків урожаю: Полтавська обл. – 173 чол., Харківська – 32, Кам'янець-Подільська – 76, Чернігівська – 26 чол.

Винні засуджені по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1946 р. від 5 до 10 років.*

/ЦДАГО України. – Ф. 1. – оп. 23. – од. зб. 4949. – арк. 4–8./

З ІНФОРМАЦІЇ МІНІСТЕРСТВА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ПРО ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ

грудень 1947 р.

Наводяться уривки з листів і висловлювання громадян з Полтави: «Життя у Полтаві дуже важке. Дуже багато людей пухне... Не знаю, як дожити до урожаю».

З висловлювання робітника вагонного депо ст. Полтава: «Ось дочекалися врожаю, а хліб від нас вивозять в інші країни... Нам знову доведеться голодувати».

З листа демобілізованого червоноармійця з Одеси: «Із продуктів нічого не одержую, становище кошмарне, а дітись ніде. З такою великою сім'єю їхати без грошей нікуди. Воював чотири роки, нагороджений орденами і медалями, а ось після війни нікому не потрібен».

/ЦДАГО України. – Ф. 1. – оп. 23. – од.; зб. 4557. – арк. 10–20./

ЗНЯТИ ІЗ СЕБЕ ПРОВИНУ... ГОЛОД ВЧИНИВ НЕ СТАЛІН, А «ВОРОГИ НАРОДУ»?

*/Із доповіді Ю.В. Сокура на науково-практичній конференції у НАВС,
присвяченій 80-роковинам Голодомору. 2013р./*

ЦАР, ЯКИЙ НЕРОЗУМНІСТТЮ БЕЗТУРБОТНО МУЧИТЬ СВОЮ КРАЇНУ, НЕГАЙНО ПОЗБАВЛЯЄТЬСЯ З РОДИЧАМИ КРАЇНИ ТА ЖИТТЯ (Закони Ману II ст. до н.е.)

Зняття із себе відповідальності одних керівників і покладання провини на інших з питань державного управління, економіки та різних негараздів, трагедій, катастроф, які виникають в суспільстві, – це буденна у радянському політикумі справа. Не є винятком у цьому і керівництво сталінського періоду. У перекладенні провини за тяжкі наслідки свого правління в 1930-ті роки в Україні на інших, Сталін був справжнім віртуозом.

На сьогоднішній день, після оприлюднення великого масиву партійних документів того часу, майже в нікого не викликає сумніву щодо штучності голоду в Україні.

Співставлення партійних документів беззаперечно свідчить, що справжнім організатором голодної смерті мільйонів українців були партійні органи, керовані ЦК лєнінсько-сталінської партії.

Немає жодних ні моральних, ні законних підстав виправдати дії більшовицької партії на чолі Й. Сталіним за ті вчинки, які призвели до найжахливішої сторінки в історії українського народу, пов'язаної з голодом 1932-33 років.

Про те, як вміли зняти із себе вину тодішні кєрманічі, перекласти її на своїх опонентів, і при цьому, оформити все «юридично» свідчить кримінальна справа «Право-Троцькістського блоку». Саме ця справа дозволила певною мірою керівництву більшовицької партії зняти відповідальність за злочинну діяльність, пов'язану з подіями в Україні в 1932-33 років.

Названа справа розглядалася у 1938 році *Військовою колегією Верховного Суду СРСР (ВКВС)* – орган Верховного Суду СРСР, що розглядав справи виняткової важливості відносно вищого начальницького складу армії і флоту (командир корпусу і вище), а також обвинувачених у зраді Батьківщині і контрреволюційної діяльності [1]. Також контролювала роботу військових трибуналів. З 1926 по 1948 беззмінним керівником Військової колегії був армєоєнєріст (потім генерал-полковник юстиції) В.В. Ульянов.

Це був найвищий судовий орган в СРСР. Із 1 жовтня 1936 р. по 30 вересня 1938 він засудив до розстрілу 30514 чоловік, до тюремного ув'язнення – 5643 людини у 60 містах країни [2].

У роки репресій 1937-1938 років Військова колегія судила представників радянської номенклатури, військових, інженерів, учених, діячів культури і

мистецтва, працівників НКВС. ВКВС розглядала справи за показовими процесам [3].

2-13 березня 1938 року Військовою колегією Верховного Суду Союзу Радянських Соціалістичних Республік була розглянута кримінальна справа антирадянського «право-троцькістського блоку» за обвинуваченням **Бухаріна** Миколи Івановича, **Рикова** Олексія Івановича, **Ягоди** Генріха Григоровича, **Крестинського** Миколи Миколайовича, **Раковського** Християна Георгійовича, **Розенгольца** Аркадія Павловича, **Іванова** Володимира Івановича, **Чернова** Михайла Олександровича, **Гринько** Григорія Федоровича, **Зеленського** Ісаака Абрамовича, **Бессонова** Сергія Олексійовича, **Ікрамова** Акмаля, **Ходжаєва** Файзули, **Шаранговича** Василя Фомича, **Зубарева** Прокопія Тимофійовича, **Буланова** Павла Петровича, **Лєвіна** Лева Григоровича, **Плєтєнєва** Дмитра Дмитровича, **Казакова** Ігнатія Миколайовича, **Максимова-Діковського** Веніаміна Адамовича та **Крючкова** Петра Петровича, обвинувачених в зраді батьківщині, шпiонажі, диверсії, терорі, шкідництві, підриві військової сили СРСР, провокації військового нападу іноземних держав на СРСР, тобто в злочинах, передбачених ст. ст. 51-1а, 58-2, 57-7, 58-8, 58-9, та 58-11 КК РРФСР.

Склад судової присутності Військової колегії Верховного Суду СРСР на цьому процесі був таким:

- головуючий *В.В. Ульріх*, Голова Військової Колегії Верховного Суду СРСР;
- член суду *І.О. Матулевич*, Заступник голови Військової Колегії Верховного Суду СРСР;
- член суду *Б.І. Ієвлєв*, Член Військової Колегії Верховного Суду СРСР;
- секретар *А.А. Батнер*, Військовий юрист 1-го рангу;
- державний обвинувач *А.Я. Вишинський*, Прокурор Союзу РСР
- захисник *І.Д. Брауде*, член Московської колегії захисників;
- захисник *Н.В. Коммодов*, член Московської колегії захисників.

Витяг обвинувачення із справи:

«Зробленим органами НКВС розслідуванням встановлено, що за завданням розвідок ворожих СРСР іноземних держав обвинувачені у даній справі організували змовницьку групу під назвою "право-троцькістський блок", що поставила своєю метою скидання існуючого в СРСР соціалістичного суспільного і державного устрою, відновлення в СРСР капіталізму і влади буржуазії, розчленовування СРСР і відторгнення від нього на користь вказаних вище держав України, Білорусії, Середньоазіатських республік, Грузії, Вірменії, Азербайджану і Примор'я.

Позбавлені всякої опори усередині СРСР, учасники "право-троцькістського блоку" усі свої надії у боротьбі проти існуючого в СРСР суспільного і державного соціалістичного устрою і за захоплення влади покладали виключно на озброєну допомогу іноземних агресорів, що обіцяли надати змовникам цю допомогу на умовах розчленовування СРСР і відторгнення від СРСР України, Примор'я, Білорусії, Середньоазіатських республік, Грузії, Вірменії і Азербайджану.

Групи буржуазних націоналістів, що входили до складу "право-

троцькістського блоку", також були найтіснішим чином пов'язані з іноземними розвідками.

Так, звинувачуваний Гринько, що був агентом німецької і польської розвідок, торкаючись антирадянської діяльності української націонал-фашистської організації, одним з керівників якої він являвся, показав:

"...до 1930 року відноситься обговорення в нашій організації питання про необхідність домовитися з Польщею про надання військової допомоги повстанському виступу на Україні проти Радянської влади. В результаті цих переговорів з Польщею була досягнута угода, і польський генеральний штаб посилив перекидання на Україну зброї, диверсантів і петлюрівських емісарів"

(т. 9, арк. спр. 18).

І далі: "У кінці 1932 року я, на ґрунті моєї націоналістичної роботи, вступив в зрадницький зв'язок з паном N. Ми зустрічалися з ним в моєму службовому кабінеті, куди пан N являвся у справах германської концесії.

У другій половині 1933 роки пан N мені прямо сказав, що германські фашисти хочуть співпрацювати з українськими націоналістами з українського питання.

Як встановлено слідством, уся злочинна діяльність антирадянської групи, що входила в "право-троцькістський блок" правих, доводить, що праві були такою ж агентурою іноземних генштабів, як і інші учасники цієї змови.

Одні з правих – безпосередньо, інші – через своїх спільників також були пов'язані з розвідками іноземних держав, на допомогу яких у своїй боротьбі проти Радянської влади вони тільки і розраховували.

Звинувачуваний Бухарін був у курсі переговорів Л. Троцького з німецькими фашистами і, також як і Л. Троцький, готував поразку СРСР і відторгнення від СРСР України, Білорусії, Примор'я, Грузії, Вірменії, Азербайджану і Середньоазіатських республік.

Це визнав повністю звинувачуваний Бухарін, що показав наступне :

"На той час, коли Троцький вів переговори з німецькими фашистами і обіцяв їм територіальні поступки, ми, праві, вже були у блоці з троцькістами. Радек до мене говорив, що Троцький вважає основним шансом приходу блоку до влади поразку СРСР у війні з Німеччиною і Японією і пропонує після цієї поразки віддати Німеччині Україну, а Японії – Далекий Схід. Радек мені повідомив про це в 1934 році."

(т. 5, арк. спр. 107).»[4, с.11,16,18]

Формула звинувачення була такою: Слідство вважає встановленим, що:

1. У 1932 - 33 рр. за завданням розвідок ворожих СРСР іноземних держав обвинуваченими у справжній справі була складена змовницька група під назвою "право-троцькістський блок", що поставила своєю метою шпигунство на користь іноземних держав, шкідництво, диверсії, терор, підривання військової потужності СРСР, провокацію військового нападу цих держав на СРСР, поразку СРСР, розчленовування СРСР і відрив від нього України, Білорусії, Середньоазіатських республік, Грузії, Вірменії, Азербайджану і Примор'я на Далекому Сході – на користь згаданих іноземних держав, нарешті, повалення існуючого в СРСР соціалістичного суспільного і державного устрою і відновлення в СРСР капіталізму і влади буржуазії.

2. "Право-троцькістський блок" вступив у зносини з деякими іноземними державами в цілях отримання з їх боку озброєної допомоги для здійснення своїх злочинних задумів.

3. "Право-троцькістський блок" систематично займався на користь цих держав шпигунством, забезпечуючи іноземні розвідки найважливішими державними секретними відомостями.

4. "Право-троцькістський блок" систематично здійснював шкідницькі і диверсійні акти в різних галузях соціалістичного будівництва (у промисловості, в сільському господарстві, на залізничному транспорті, в області фінансів, комунального господарства і т. п.).

5. "Право-троцькістський блок" організував ряд терористичних актів проти керівників ВКП(б) і Радянського уряду і здійснив терористичні акти проти С.М. Кірова, В.Р. Менжинського, В.В. Куйбишева, О.М. Горького.

Усі обвинувачені викриваються як свідченнями свідків, так і наявними в справі документальними даними і речовими доказами і повністю визнали себе винним в пред'явлених їм звинуваченнях»[4, с.36].

У 1931-1932 роках Молотов, поряд з іншими вищими партійними керівниками, як надзвичайний уповноважений займався форсуванням хлібозаготівель на півдні України. У грудні 1931 року на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У В'ячеслав Михайлович відзначив крайню незадоволеність виконанням плану хлібозаготівель і виникненню прямої загрози їх зриву. Він зажадав вживати «особливих заходів» і підвищення «більшовицької пильності відносно класового ворога»[7].

Щодо питання продовольчої кризи України в 1930 роках, яка призвела в Україні до голодомору, причетність вищого керівництва ЦК не викликає сумніву. Про це яскраво свідчать покази Чернова М.О., текст із судового звіту:

«Чернов. З осені 1927 року у мене почалися певні сумніви в правильності генеральної лінії партії.

Я в цей час працював в якості Наркомторга України і керував хлібозаготівлями, а хліб був якраз тим брусом, навколо якого найсильніше загострився опір куркульства і його боротьба проти Радянської влади. Цієї осені на Україну приїхав В'ячеслав Михайлович Молотов і поставив перед ЦК України і перед нами, як хлібозаготівельними працівниками, питання про хлібозаготівлі абсолютно інакше, чим воно ставилося раніше. Раніше методом хлібозаготівель була вільна купівля-продаж. Це відповідало моєму меншовицькому нутру. Тут було поставлено питання про застосування надзвичайних заходів проти куркульсько-заможної верхівки села. Це було початком рішучого наступу на куркуля. Я вважав це за неправильне, вважав, що це призведе до розорення сільського господарства, до зменшення товарності сільського господарства, і ось тут і почалися мої сумніви.

Вишинський. Ось я і запитую – до чого вони привели, ваші сумніви?

Чернов. Ці сумніви зміцнилися до 1928 року. У 1928 році в Україні був недорід, і я пояснював цей недорід не тими кліматичними умовами, які лежали в основі цього недороду, – була дуже погана зима і погана весна тоді в Україні, яка згубила посів, – а вважав, що цей недорід не випадковий, а органічне явище,

викликане застосуванням надзвичайних заходів в хлібозаготівлях, оскільки ці надзвичайні заходи, на мою думку, повели до знищення у селянства, і у середняка у тому числі, зацікавленості в розвитку свого господарства, у догляді за посівами, в кращій обробці землі і так далі.

Я не обмежився тим, що тільки сам мав у себе ці сумніви, що вже зміцнилися в 1928 році, я свої сумніви викладав серед тих працівників, з якими я працював, шукав серед них співучасників своїх поглядів.

Вишинський. І знайшли?

Чернов. Знайшов.

Вишинський. Хто це були?

Чернов. Гольдин – це голова Укрхліб, потім Васильєв, що працював в сільському господарстві, і ряд осіб, з якими я тоді працював в області хлібозаготівель в Україні. І, крім того, таких же однодумців бачив, знаходив і серед осіб, які не були безпосередньо зі мною пов'язані по хлібозаготівлях, але які зі мною, керівником хлібозаготівельної роботи, що знає положення в селі, дуже часто розмовляли і також виражали своє невдоволення політикою Центрального Комітету в селі. До числа їх відносяться Затонський, Порайко, Гринько і ще ряд осіб, яких я вже усіх не пам'ятаю.

Вишинський. Це було в якому році?

Чернов. Це було в 1928 році.

Вишинський. Ви були членом нелегальної організації правих в 1928 році?

Чернов. Я вважаю, оскільки я свої погляди викладав перед своїми однодумцями, що виражали невдоволення політикою партії, – це вже було початком того, щоб почати створювати таку організацію в Україні, але вважаю, що формальним моментом свого входження в організацію правих явився момент після моєї першої зустрічі з Риковим.

Вишинський. Вас залучив в цю організацію Риков?

Чернов. Так, але я був до цього вже підготовлений.

Вишинський. Власне кажучи, ви знайшли один одного?

Чернов. Так, потрібно так розуміти. З Риковим я зустрівся восени 1928 року.

За пропозицією Наркомторга Союзу Мікояна, я повинен був поїхати в Мухолатку, в санаторій в Криму, де Мікоян проводив відпустку, для доповіді з питання про свою «наркомторговську» роботу в Україні. Там у той час знаходився Риков, як я дізнався, між іншим. Серед моїх однодумців ми між собою ділилися думками про те, що добре б кому-небудь з нас побачитися з Риковим і поговорити з тих питань, по яких ми розмовляли в Україні, про які я говорив. Я вирішив скористатися цим перебуванням Рикова в Мухолатке, і ми з ним побачилися. При зустрічі я інформував Рикова про положення в українському селі, про той недорід, який в Україні є, про те розорення, яке в українському селі спостерігається. Риков особливо цікавився перегинами, які допускалися, які мали місце в окремих випадках в хлібозаготівельній роботі, і я ці випадки Рикову викладав. Потім пам'ятаю, Риков на мою інформацію мені сказав: "Ви думаєте, що це окремі випадки головоутяпства хлібозаготівельного апарату? Ви неправильно розумієте. *Це результат політики ЦК партії, яка веде село і сільське господарство до розорення*".

Вишинський. Ну, а як ви реагували?

Чернов. Я на це реагував більшою сміливістю у викладі перед ним тих сумнівів, про які я суду зараз розповів. Риков виклав переді мною погляди правих з цього питання, тобто, не лише з цього питання, а погляди і програму правих, спрямовані проти колективізації і проти індустріалізації країни.

Я Рикову при цій зустрічі повідомив, що маю в Україні однодумців. На це Риков мені відповів, що усе це відомі люди, більшість яких він знає і які можуть зробити велику користь у справі правої організації. Але, мовляв, вам не слід зараз широко виступати і тим самим розкривати свої сили. Час для нашого широкого виступу ще не настав. Ви, мовляв, повинні знати, якому розгрому ЦК піддав троцькістів, і якщо ми зараз вже свої сили розкриватимемо, то це буде негативним для нашої організації правих.

Я на це Рикову сказав, що якщо я його правильно розумію, то означає ми повинні створити таємну, підпільну організацію. Це він підтвердив, причому до цього ще додав, що ось, говорить, ви, Чернов, являєтесь Наркомторгом України, сидите на дуже відповідальній ділянці роботи. Ваше завдання полягає в тому, щоб ви свою роботу вели так, щоб добитися озлоблення середняка шляхом поширення на середняцькі маси села тих репресивних заходів, які урядом встановлені були по відношенню до куркулів. Поглиблюйте перегини, озлобляйте середняка, врахуйте особливо національне почуття українського населення і скрізь пояснюйте, що ці перегини є результатом московської політики, і таким шляхом ми і створюватимемо наші кадри, і будемо піднімати селянство проти Радянського уряду і проти ЦК. На закінчення ми встановили з Риковим, що я при приїзді в Москву до нього заходитиму і підтримуватиму з ним зв'язок для координації дій правої організації в Україні» [4, с.85,86].

З приводу негативної політики ЦК щодо розвитку сільського господарства в Україні у своїх показах заявив також і Риков О.І.:

«Вишинський. Підсудний Риков, перед поїздкою Чернова у Берлін ви бачилися з Черновим?

Риков. Так.

Вишинський. Ви з Черновим розмовляли у присутності Томського або вічна-віч?

Риков. У присутності Томського.

Вишинський. Ви давали доручення Чернову зв'язатися у Берліні з Даном?

Риков. Так.

Вишинський. У яких цілях?

Риков. Наскільки я пам'ятаю, було дві: по-перше, освітлення в закордонному друці положення в селі, невдоволення селян...

Вишинський. У якому друці?

Риков. У зарубіжній пресі.

Вишинський. У якій саме?

Риков. Я не перераховував ні партій, ні газет, мав на увазі пресу і соціалістичну, і буржуазну.

Вишинський. І меншовицьку?

Риков. Так.

Вишинський. Може це був спеціальний "Соціалістичний вісник"?

Риков. Зокрема і він.

Вишинський. А, до речі сказати, вам взагалі не доводилося за цей період часу направляти в "Соціалістичний вісник" які-небудь кореспонденції безпосередньо або через кого-небудь?

Риков. У мене був зв'язок з "Соціалістичним вісником" через Миколайвського.

Вишинський. У вас був зв'язок з "Соціалістичним вісником", це означає ви були кореспондентом "Соціалістичного вісника"?

Риков. Я давав матеріал.

Вишинський. Це і є кореспондент?

Риков. Кореспондентом вважається той, хто пише.

Вишинський. А ви не писали, ви тільки давали матеріал. Ви були співкореспондентом?

Риков. Це питання слів і стилю.

Вишинський. Так, але сенс такий. Ви мали зв'язок з "Соціалістичним вісником" і забезпечували його різного роду матеріалами. Якими матеріалами?

Риков. Ці матеріали торкалися, головним чином, того ж питання, про яке говорив Чернов, в період 1928-1930 років, у зв'язку з тими утрудненнями куркульського порядку, які партія у той час долала.

Вишинський. Цей матеріал був тенденційно підібраний?

Риков. Звичайно.

Вишинський. Може, був наклепницького характеру?

Риков. Тенденційний і наклепницький – одно переходить в інше дуже легко.

Вишинський. Я запитую, переходив ваш матеріал з тенденційного в наклепницький?

Риков. Тут важко встановити різницю між цими поняттями.

Вишинський. Одним словом, і те, й інше?

Риков. У такому гострому питанні, як це, всяка тенденційність є наклепницькою.

Вишинський. Ви у той час яку займали посаду?

Риков. Я у той час був головою Ради Народних Комісарів Союзу РСР і РРФСР.

Вишинський. І одночасно направляли в "Соціалістичний вісник" матеріал наклепницького характеру? Правильно я вас розумію?

Риков. Абсолютно правильно.

Вишинський. Похвальне зайняття!

Риков. Якби це було похвальне зайняття, я б не мав нещастя розмовляти зараз з вами.

Вишинський. Це абсолютно правильно» [4, с.90,91].

Думки з приводу злочинного керівництва вищими посадовими особами Радянської держави, висловлював також і М. Бухарін. Зокрема, йшлося і про Україну. Ось уривок стенограми судового звіту:

«Головуючий. Тому, якщо ви бажаєте що-небудь сказати про вашу злочинну антирадянську діяльність, будь ласка, ви маєте слово.

Бухарін. Я хочу зупинитися на питанні про реставрацію капіталізму.

Дозвольте?

Вишинський. Звичайно, це ж ваша основна спеціальність.

Бухарін. Я хотів би спочатку зупинитися на ідейних установках не в тому сенсі, щоб відхилити відповідальність за практичну злочинну, контрреволюційну діяльність. Я б зовсім не хотів, щоб у пролетарського суду склалася саме така думка. Я хочу відповісти на те питання, яке громадянин державний обвинувач задав Раковському, – в ім'я чого "право-троцькістський блок" проводив таку злочинну боротьбу проти Радянської влади. Я усвідомлюю, що я не лектор і не повинен тут читати проповіді, а я – підсудний, який повинен нести відповідальність як злочинець, що стоїть перед судом пролетарської країни. Але саме тому, що мені здавалося, що цей процес має громадське значення і це питання надзвичайно мало освітлювалося, я думаю, що корисно було б зупинитися на програмі, яка ніколи, ніде не була записана, на практичній програмі "Право-троцькістського блоку" і розкрити дужки однієї формули – що таке реставрація капіталізму, так, як вона реалізувалася і мислилася в колах "право-троцькістського блоку"...

Доведено багато разів і розжовано десятки тисяч разів, що правий ухил, коли він тільки зароджувався і був в ембріональному стані, з моменту свого зародження ставив завдання реставрації капіталізму. Про це я не збираюся говорити. Я хотів говорити про іншу сторону справи, з точки зору набагато важливішої, з об'єктивного боку цієї справи, тому що тут виступає проблема осудності і судження з точки зору злочинів, що розкриваються на суді, тим більше, що я є одним з лідерів на лаві підсудних. Треба тут виходити з початкового пункту.

Праві контрреволюціонери були, неначе, на перших порах "ухилом", неначе, на перший погляд, такі, які розпочинали з невдоволення у зв'язку з колективізацією, з невдоволення у зв'язку з індустріалізацією, що, нібито, індустріалізація губить виробництво. Це було, на перший погляд, основне. Потім вийшла «рютинская» платформа. Коли усі державні машини, усі засоби, усі кращі сили були кинуті на індустріалізацію країни, на колективізацію, ми опинилися, буквально за 24 години, на іншій стороні, ми опинилися з кулаками, з контрреволюціонерами, ми тоді опинилися з капіталістичними залишками, які тоді ще існували в області товарообігу. Звідси і витікає основний сенс, оцінка, з точки зору суб'єктивної, ясна. Тут вийшов у нас дуже цікавий процес переоцінки індивідуального господарства, переповзання в його ідеалізацію, в ідеалізацію власника. Така була еволюція. У програмі – заможне селянське господарство індивідуала, а кулачок, по суті справи, перетворюється на самоціль. Над колгоспами іронізує. У нас, контрреволюційних змовників, у той час все більше вилазила така психологія: колгоспи – музика майбутнього. Потрібно розвивати багатих власників. Такий величезний переворот стався в установках і в психології. У 1917 році нікому б з членів партії, у тому числі і мені, не прийшло б в голову жаліти яких-небудь убитих білогвардійців, а в період ліквідації куркульства, в 1929-1930 році, ми жаліли розкуркулених з так званих гуманітарних міркувань. (Підкреслено нами – Авт.)

Кому б з нас прийшло в голову ставити розруху в області нашої економіки в 1919 році, ставити цю розруху більшовикам, а не саботажу?

Нікому. Це просто звучало б абсолютно відкрито, як зрада. Адже вже в 1928 році я сам дав формулу відносно військово-феодальної експлуатації селянства, тобто ставив витрати класової боротьби не класу, ворожому по відношенню до пролетаріату, а саме керівництву самого пролетаріату. Це ж - поворот вже на 180 градусів. Це означає, тут ідейно-політичні установки переросли в установки контрреволюційні. Куркульське господарство і його інтереси стали фактично програмним пунктом. Логіка боротьби привела до логіки ідей і до зміни нашої психології, до контрреволюціонізації наших цілей.

Промисловість візьміть. Спершу був у нас крик проти переіндустріалізації, надмірній бюджетній напруженості і так далі. А по суті справи це була програмна вимога, був ідеал куркульсько-аграрної країни з індустріальним привіском. А психологічно? А психологічно ми свого часу проповідували соціалістичний індустріалізм, стали з потиском плечей, з іронією, а потім і з озлобленням, в основному, дивитися на наші величезні, гігантські зростаючі заводи, як на якісь ненажерливі чудовиська, які усе пожирають, віднімають засоби споживання від широких мас, і що вони є відомою небезпекою.

У 1928 році, коли в країні настали елементи кризи у відносинах між пролетаріатом і селянством, а партійне керівництво на чолі із Сталіном намітило лінію подолання труднощів і наступу на куркульство, стала оформлятися опозиція – спочатку тільки як опозиція. Один з епізодів полягає в тому, що у цього року приходив за підібраними для тенденційності матеріалами до тодішнього керівника ОГПУ – Г.Г. Ягоди, який мені і дав відповідно підібрані матеріали, які я потім використав для формування своєї контрреволюційної ідеології і що відповідають на основі її дій»[4, с.339,345].

Обвинувачувальна промова генерального прокурора СРСР Вишинського А.Я. була зведена до того, що всі труднощі, які виникали в економічному розвитку СРСР, та національні спроби виокремлення народів Радянського Союзу в незалежні держави, – всю провину було покладено на антирадянський «право-троцькістський блок». Ось фрагмент прокурорського виступу, який свідчить про це аж надто красномовно:

«Ця зграя зрадників діяла вже відомими, не раз розкритими судом, злочинними методами : методом шкідництва, диверсії, шпигунства, терору. Шкідники, диверсанти, шпигуни проникли в ряд галузей і зайняли там керівне положення. Так було з Черновим, що займав високий пост народного комісара Землеробства Союзу, так було з Гринько, що займав високий пост народного комісара Фінансів СРСР, так було з Розенгольцем, що займав високий пост народного комісара Зовнішньої торгівлі СРСР, так було із Зеленським, що був головою Центросоюзу, так було ще у ряді інших випадків. У руках цих злочинців були, звичайно, такі можливості найширшого і в той же час самого замаскованого і найнебезпечнішого шкідництва, які рідко бувають в руках злочинців.

Основне завдання підривної, шкідницької діяльності цього "право-троцькістського блоку" було – всіляко підірвати економічну потужність СРСР. Ліквідувати радянську соціалістичну систему, ослабити обороноздатність

СРСР, оборонну промисловість, зруйнувати сільське господарство, ліквідувавши колгоспи і радгоспи, зруйнувати транспорт, роль якого в усьому народному господарстві виключно велика – такі жахливі завдання, які ставили перед собою злочинці.

Візьміть фінанси. Основною установкою шкідників в області фінансів – як це сформулював Риков з відома Бухаріна – було "ударити по Радянському уряду радянським рублем". Це перефразовування старого троцькістського гасла, яке відоме по інших процесах через П'ятова, – "бити найбільш чутливими засобами по найбільш чутливих місцях".

"Ударити по Радянському уряду радянським рублем" – ось директива, яка визначала усю діяльність Гринька, що був народним комісаром фінансів і в той же самий час того, що діяв в якості агента германської і польської розвідок і був прибічником Бухаріна і Рикова. Саме цю директиву, це рішення "блоку" він намагався провести в життя не за страх, а за совість (хоча і розтлінну совість).

Більш того. Відомо, що фінансова робота не має замкнутого значення, що вона визначає собою напрям і розвиток усіх інших галузей промисловості. І це враховується злочинним блоком шкідників. Шкідництво у фінансовій справі перекидається на різні господарські області. У сільському господарстві, яке для СРСР має величезне значення, шкідницька робота наскільки можливо повинна була зірвати завдання 7-8 мільярдного урожаю, поставлене перед нами партією і урядом.

Організовуючи шкідництво, все ці Рикови і Бухаріни, Ягоди і Гринько, Розенгольци та Чернови і так далі, і тому подібне переслідували в цій області певну мету: спробувати задушити соціалістичну революцію кістлявою рукою голоду. Не вдалося і ніколи не вдасться! (Підкреслено нами – Авт.)

Уся наша країна, від малого до старого, чекає і вимагає одного: зрадників і шпигунів, що продавали ворогові нашу батьківщину, розстріляти, як поганих псів!

Вимагає наш народ одного: роздавити прокляту тварюку!

Пройде час. Могили ненависних зрадників заростуть бур'яном і чортополохом, покриті вічним презирством чесних радянських людей, усього радянського народу.

А над нами, над нашою щасливою країною, як і раніше ясно і радісно виблискуватиме своїми світлими променями наше сонце. Ми, наш народ, як і раніше крокуватимемо по очищеній від останньої нечисті і мерзенності минулого дорозі, на чолі з нашим улюбленим вождем і учителем – великим Сталіном – вперед і вперед, до комунізму!»[4, с.591,592,614]

Вирок суду по справі був прогнозований і довго на себе не чекав, а саме:

«На підставі викладеного і керуючись ст.ст. 319 і 320 КПК РРФСР. Військова Колегія Верховного Суду Союзу РСР засудила:

1. Бухаріна Миколу Івановича
2. Рикова Олексія Івановича
3. Ягоду Генріха Григоровича
4. Крестинського Миколу Миколайовича

5. Розенгольца Аркадія Павловича
6. Іванова Володимира Івановича
7. Чернова Михайла Олександровича
8. Гринько Григорія Федоровича
9. Зеленського Ісаака Абрамовича
10. Ікрамова Акмаля
11. Ходжаєва Файзуллу
12. Шаранговича Василя Фомича
13. Зубарева Прокопа Тимофійовича
14. Буланова Павла Петровича
15. Левіна Лева Григоровича
16. Казакова Ігнатія Миколайовича
17. Максимова-Діковського Веніаміна Адамовича(Абрамовича) і
18. Крючкова Петра Петровича -

до вищої міри кримінального покарання – розстрілу, з конфіскацією всього особисто їм належного майна.

19. Плетнева Дмитра Дмитровича, який хоч і не брав безпосередньої участі в умертвінні т.т. В. В. Куйбишева та О.М. Горького, але сприяв цьому злочину, – до ув'язнення на двадцять п'ять років з позбавленням в політичних правах на п'ять років після виходу з ув'язнення та з конфіскацією всього особисто йому належного майна.

20. Раковського Християна Георгійовича та

21. Бессонова Сергія Олексійовича – як таких, що не брали прямої участі в організації терористичних та диверсійно-шкідницьких дій – до ув'язнення терміном: Раковського – на двадцять років і Бессонова – на п'ятнадцять років з позбавленням кожного в політичних правах на п'ять років після від'їзду з ув'язнення та з конфіскацією всього особисто їм належного майна» [4, с.707,708].

Ось таким чином «вождь народів» переклав вину за свої промахи на інших, і в той же час позбавився своїх конкурентів, зокрема М. Бухаріна.

Список використаних джерел:

1. За Законом про судоустрій СРСР 1938 року Верховний Суд СРСР визначався як вищий судовий орган країни і діяв у складі: а) Судової колегії у кримінальних справах, б) Судової колегії в цивільних справах; в) Військової колегії; г) залізничній колегії; д) водотранспортної колегії. Див: А. Яцкова. Історія радянського суду – magazines.russ.ru/oz/2003/2/iackov.html "Вітчизняні записки" № 2, 2003.

2. Засекречені трагедії радянської історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: profismart.ru/bookreader-85284-28.php

3. Сталінські розстрільні списки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [stalin.memo.ru / images / intro.htm](http://stalin.memo.ru/images/intro.htm) – списки осіб, засуджених ВКВС з санкції Політбюро в 1937–1938 роках.

4. Судебный отчет по делу антисоветского «право-троцкистского блока» Полный текст стенографического отчета. Юридическое издательство Народного Комисариата юстиции СССР, Москва. – 1938. – 708 с.

5. Голодомор 1932-1933 років в Україні документи і матеріали / Упоряд. Р. Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 1128 с.

6. Рой Медведев Они окружали Сталина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.knigonosha.net> – все електронні книги в одному місці.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАТУРАЛЬНИХ ШТРАФІВ І ЧОРНИХ ДОШОК, БЛОКАДА УССР (ХРОНІКА ГЕНОЦИДУ)

18 листопада 1932 року вийшла Постанова ЦК КП(б)У про заходи щодо посилення хлібозаготівель, згідно з якою, окремі господарства за невиконання планів хлібозаготівель каралися натуральними штрафами, тобто конфіскацією 15-місячної норми м'яса. Через два дні вийшло рішення Раднаркому УСРР, згідно з яким натуральні штрафи дозволялося застосовувати також щодо колгоспів. Згодом перелік компенсаційних харчів розширено картоплею і салом, наприкінці року – продуктами тривалого зберігання. Під вилучення підпали всі колгоспи УСРР за винятком півтори тисячі. Таким чином, практично по всій Україні каральні органи конфісковували все продовольство.

1 грудня Раднарком УСРР заборонив торгувати картоплею у районах, які не виконують зобов'язань по контрактації і перевірці наявних фондів картоплі у колгоспах. До цього переліку потрапили 12 районів Чернігівської, 4 – Київської і 4 – Харківської областей. 3 грудня у ряді районів заборонено торгувати м'ясом і тваринами. 3 6 грудня ці райони, а також окремі села, почали заноситися на «чорні дошки». Телеграма Косіора та Чубаря керівникам Дніпропетровської, Одеської та Харківської областей, вимагала негайного виконання постанови, щоб показати, як «радянська влада вміє безжалісно розправлятися з організаторами саботажу хлібозаготівель, з куркульськими елементами та їх поплічниками». Згодом ці села абсолютно ізолювалися від зовнішнього світу. 11 грудня керівництву УСРР надходить шифрограма В. Молотова і Й. Сталіна з вимогою «негайно судити і давати п'ять, краще десять років тюремного ув'язнення» за невиконання хлібозаготівельних планів колгоспами та селянами.

14 грудня 1932. Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР «Про хід хлібозаготівлі в Україні, Північному Кавказі та у Західних областях». «Проблеми» хлібозаготівель в Україні та на Північному Кавказі пов'язувалися безпосередньо з «неправильно проведеною» політикою українізації.

15 грудня ЦК КП(б)У затвердив список 82 районів, куди припинялася також поставка промислових товарів.

Крім блокади внутрішніх адміністративних одиниць, наприкінці 1932 – на початку 1933 року було запроваджено блокаду самої Української СРР. Справа в тому, що українські селяни втікали в сусідні області Російської РФСР, де не було голоду. Так звана «харчова» блокада України була організована силами внутрішніх військ і міліції. Було заборонено виїзд селян з УСРР. Разом з цим, громадянам, які в'їжджали в Україну з Росії, було заборонено провозити харчі без дозволу держави.

Станом на 30 червня 1932 з більшості районів України посівний матеріал було вивезено.

Голова РНК УСРР В. Чубар писав В. Молотову та Й. Сталіну про становище в сільському господарстві УСРР (10 червня 1932р.). За його підрахунками, на той момент в Україні уже можна було нарахувати мінімум 100 районів, замість 61 станом на початок травня, які потребували продовольчої допомоги та зривали план весняної сівби. Ці ж райони, на його переконання, в подальшому зриватимуть обробку і збирання врожаю.

7 серпня 1932 року з'явилася постанова ВЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперативів та про зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відома під назвою «Закон про п'ять колосків». Розкрадання майна колгоспів каралося розстрілом, за «пом'якшуючих обставин» — позбавленням волі на строк не менше 10 років. «Законом про п'ять колосків» фактично людям було заборонено володіння їжею.

За кілька днів до того, 4 серпня 1932, надіслано лист Й. Сталіна до Л. Кагановича — повідомлялося про повернення проекту декрету про охорону суспільного майна з правками та додатками, надано вказівку видати його якомога швидше. У пункті третьому запропоновано ОДПУ залучати озброєних осіб для охорони залізничних вантажів (ешелони з зерном) та надавати їм право розстрілювати на місці осіб, які посягнули на розкрадання залізничних вантажів.

11 серпня 1932 Сталін в листі Кагановичу вимагав направити спеціального листа ЦК ВКП(б) до партійних і судово-каральних органів про застосування закону про охорону громадської власності та боротьбу проти спекулянтів. Підкреслював, що «найголовніше зараз — Україна», оскільки справи в Україні дуже погані. Повідомлялося, що в двох областях України близько 50 райкомів висловилися проти плану хлібозаготівель, визнавши його нереальним. Висловив звинувачення на адресу українських керівників (генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора, В. Чубаря та голови ДПУ УСРР С. Реденса), а також побоювання втратити Україну через підриynu діяльність агентури Пілсудського та наявність свідомих і несвідомих петлюрівців, а також прямих агентів Пілсудського в ЦК КП(б)У. Пропонував вжити рішучих заходів для виправлення господарської і політичної ситуації в Україні: зняти з посади генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора та поставити на його місце Л. Кагановича; висунути на посаду голови українського ДПУ В. Балицького, пересунувши С. Реденса на посаду заступника; замінити В. Чубаря іншим керівником, наприклад Г. Гриньком; перетворити Україну в найкоротший строк на фортецю СРСР **«і грошей на це не шкودувати»**.

Наприкінці літа газета «Правда» організувала в Україні рейд боротьби з крадіжками зерна. З 7 по 17 серпня 1932 року в ньому взяли участь 100 тисяч «ударників преси». Метою рейду була боротьба з крадіжками зерна.

Станом на 22 серпня ДПУ зафіксовано 220 випадків відмови колгоспів і сільрад від прийняття планів хлібозаготівель, непогодження з ними місцевих партосередків за мотивами нереальності поставлених завдань; в Харківській області у 20 районах — 91 випадок, в Дніпропетровській у 12 районах — 19, у Вінницькій у 16 районах — 96, в Одеській у 6 районах — 14. Всього у 54 районах — 220 випадків.

Того ж дня видана постанова Укрколгоспцентру про заборону видавати хліб для громадського харчування колгоспникам, крім трактористів. Пропонувалося повністю забезпечити видачу колгоспникам натурального авансу на трудовень відповідно до рішення ЦК і РНК СРСР, крім тих, що отримували громадське харчування на роботі, які мали приносити свій хліб.

Аналіз 20 тисяч справ показує, що серед засуджених було 83% колгоспників та селян-одноосібників і лише 15% – «кулацько-заможних елементів». Отже, цей закон було спрямовано проти селян, котрі, рятуючи дітей від голодної смерті, змушені були нести додому з току чи поля кілограм чи два зерна, ними ж вирощеного.

27 серпня з Москви надійшла телеграма заступника голови Комітету заготівель при РПО СРСР М. Чернова керівникам заготівельних організацій УСРР про негайне відвантаження зерна для млинів, які забезпечували борошном північні райони СРСР. Того ж дня прийшла телеграма заступника голови РПО В. Куйбишева до ЦК КП(б)У про необхідність прискорення відвантаження зерна в Україні на експорт. Вказувалося на зрив плану хлібного експорту через слабе відвантаження зерна до портів республіки: 20 тис. т замість запланованих 190 тис. т. Для виправлення ситуації пропонувалося відвантажити до кінця серпня 30 тис. т. пшениці, 20 тис. т. ячменю та 10 тис. т. жита, незважаючи на раніше вивезене.

Станом на 30 серпня – за даними Укрколгоспцентру, колгоспи УСРР, обслуговувані МТС, виконали місячний план заготівель на 39,1%. Того ж дня газета «Вісті» ВУЦВК надрукувала статтю «Виконання серпневого плану зірвано». Повідомлялося про незадовільне проведення хлібозаготівель зокрема в Артемівському районі. Одноосібні господарства виконали план хлібозаготівель на 3,9%, у 18 сільрадах хліб одноосібниками ще не здавався. Миронівська сільрада план виконала на 1%, Зайцівська – на 0,8%, Покровська – на 1,5%, хоча у цій сільradі обмолотили половину скошеного хліба.

31 серпня 1932 року в Луганську вийшла постанова бюро міському КП(б)У про неприпустимість витрачання хліба на громадське харчування в їдальнях колгоспів.

За серпень-місяць 1932 року до приймальні голови ВУЦВК Г. Петровського надійшло близько 1,5 тис. заяв колгоспників про вихід із колгоспів. Майже 70% поданих заяв припадало на Харківську область, переважно з Гадяцького, Великописарівського, Олексіївського та Богодухівського районів (170-180 заяв). Основна маса селян, що подали заяви (80%) бідняки, решта середняки.

1 вересня 1932 в Москві політбюро ЦК ВКП(б) затвердило вересневий план хлібозаготівель в обсязі 290 млн пудів для селянського і радгоспного секторів, розподіливши по регіонах: для України – 85 млн, для Північного Кавказу – 30 млн, для Поволжя – 51,2 млн, для Казахстану – 13,1 млн, для Уралу – 11,6 млн, для Башкирії – 10,4 млн, для Московської області – 8,8 млн, для Сибіру – 14,6 млн, для ЦЧО – 30 млн, а для решти – від 0,4 до 10,7 млн пудів зернових культур.

2 вересня 1932 всеукраїнська контора «Торгсин» інформувала, що населення купує в обмін на побутове золото винятково хліб, борошно, крупу, цукор, сіль, відмовляючись від промислових товарів.

3 вересня з Москви надійшла телеграма заступника голови Комітету заготівель при РПО М. Чернова про відвантаження з УСРР хліба на експорт: зобов'язав уповноважених заготівельних органів вивезти за кордон наявну в Україні пшеницю першого і другого класу для виконання планового завдання

третього кварталу.

Станом на 14 вересня після прийняття закону від 7 серпня (Закон про п'ять колосків) Наркомюст УСРР у доповідній записці констатував про 250 вироків на розстріли.

24 вересня постановою РНК СРСР та ЦК ВКП(б) відхилено всі пропозиції про видачу насіннєвої позики, попереджено радгоспи і колгоспи, що «насіннєвої позики не видаватимуться ні для озимої, ні для ярої сівби».

30 вересня генеральний консул німецького посольства в Харкові К. Вальтер направив річний звіт посольству Німеччини в Москві по ситуацію в Україні; зазначив про невиконання хлібозаготівельного плану (356 млн пудів), високі ціни на продукти, відсутність торгівлі в селах; підкреслює руйнівні наслідки колективізації.

Рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) від 22 жовтня 1932 року в основних хлібозаготівельних регіонах створені Надзвичайні хлібозаготівельні комісії (НХК). В Україні комісію очолив голова Раднаркому СРСР В'ячеслав Молотов. 23 жовтня прийнята постанова політбюро ЦК КП(б)У про необхідність «перелому в ході хлібозаготівель» – річний план виконано лише на 38%.

25 жовтня – постанова політбюро ЦК КП(б)У «Про необхідність подолання відставання України у виконанні плану хлібозаготівель» – жовтневий пленум ЦК КП(б)У зобов'язав партійні організації домогтися негайного перелому хлібозаготівель, оперативного керівництва хлібозаготівлями, організувати «боротьбу за хліб», зробити листопад та останні дні жовтня вирішальними щодо виконання плану хлібозаготівель, у 10 разів підвищити темпи виконання річного плану до 15-ї річниці Жовтневої революції; рекомендував «безжалісно придушувати всі спроби класового ворога та його агентури, спрямовані на зрив хлібозаготівель». Вже в листопаді 1932 року комісією Молотова було запроваджено систему спеціальних бригад з видобуття зерна («червоних валок»). Загалом, до таких бригад входило понад 110 тисяч добровольців, набраних з-поміж селян, які таким чином намагалися спаситися від голодної смерті – вони одержували певний відсоток від вилученого зерна і харчів.

Подібні НХК були створені також на Північному Кавказі (очолив Лазар Каганович) та на Поволжі (очолив Павло Постишев). Однак, на Поволжі подібного масштабу репресій не проводилося, а на Північному Кавказі репресії стосувалися переважно кубанських українців, які до Голодомору становили більшість населення регіону. Разом з цим, кубанська і поволзька НХК невдовзі припинили свою роботу, а Постишев і Каганович наприкінці 1932 року були направлені в Українську СРР.

Держава переймалась питанням повернення насіннєвої позики: у постанові Політбюро ЦК КП(б)У «Про заходи з посилення хлібозаготівель» від 30 жовтня 1932 окремим пунктом (№ 11) йшлося про встановлення кінцевого терміну покриття заборгованості з насіннєвої позики по всій Україні до 1 грудня 1932 р. Цю позику повинні були погасити районні та обласні організації республіки.

1 листопада РНК УСРР визнало незадовільним виконання річного плану хлібозаготівель по Україні, встановлено остаточний план хлібозаготівель по

секторах, областях та культурах у розмірі 282 млн пудів, із них для одноосібних господарств – 36,9 млн, для колгоспів – 224,1 млн, для радгоспів – 21,6 млн, а також стягнення мірчука – 28,8 млн і насінневої позики – 8,1 млн пудів.

3 листопада надіслана телеграма секретаря ЦК КП(б)У Хатаєвича до Косіора, Молотова, Чубаря з пропозицією зменшити постачання промтоварами районів, які не виконали плану хлібозаготівель та формувати списки селянських господарств – саботажників хлібозаготівель. 5 листопада Молотов і секретар ЦК КП(б)У Мендель Хатаєвич надіслали директиву на місця з вимогами негайного виконання Постанови від 7 серпня «з обов'язковим і швидким проведенням репресій і нещадної розправи із злочинними елементами у правліннях колгоспів». 6 листопада надіслана телеграма ЦК КП(б)У до обкомів партії про товарну блокаду районів, які не виконували хлібозаготівельних планів: зменшити завезення промислових товарів для 7 районів Одеської, 8 районів Дніпропетровської, 8 районів Харківської, 5 районів Київської області. Надвечір 8 листопада відправлена шифрограма В. Молотова, Й. Сталіна для ЦК КП(б)У: з цього дня «призупиняється відвантаження товарів для сіл всіх областей України», допоки колгоспи та «індивідуальні селяни» не розпочнуть «чесно і добросовісно виконувати свій обов'язок перед робітничим класом і Червоною Армією» в справі хлібозаготівель. 11 листопада надіслана інструкція РНК УСРР «Про організацію хлібозаготівель в одноосібному секторі» – суворі судові репресії щодо господарств, у яких виявлено закопаний у ямах хліб, кваліфікуючи як навмисне псування хліба та шкідництво, забороняти «відпуск промтоварів» з оголошенням списку одноосібників, рішуче стягувати сільгосподаток, державне страхування, самообкладання, негайно застосовувати «найжорстокіші та найсуворіші» репресії до куркульських господарств, за невиконання ними твердого завдання – продаж усього майна, арешт і виселення. 15 листопада Політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило рішення про запровадження паспортної системи і розвантаження міст від «зайвих елементів».

21 листопада надіслана телеграма Молотова, Чубаря, секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У В. Строганова, Кагановича Сталіну: надати спецкомісії ЦК КП(б)У (Косіор, Раденс, Кисельов) повноваження на час хлібозаготівель вирішувати питання винесення вироку про розстріли. Голова ДПУ УСРР Станіслав Раденс 22 листопада розробив план операції з виявлення контрреволюційних центрів, які організовують саботаж і зрив хлібозаготівель, спрямованої, практично, на виконання директив Молотова-Хатаєвича. Операція повинна була охопити 243 райони. З санкції ЦК КП(б)У вона розпочалася негайно. 26 листопада у пресі з'явився наказ наркома юстиції і генерального прокурора УРСР, в якому наголошувалося на тому, що «репресії є одним з потужних засобів подолання класового спротиву хлібозаготівлі».

КІЛЬКІСТЬ ЗАГИБЛИХ І ДОСІ РАХУЄМО.

16 лютого 1933 року, коли багато тисяч селян почали вмирати з голоду, на місця надійшла директива: «Категорично заборонити будь-яким організаціям вести облік випадків опухання й смерті на ґрунті голоду, окрім органів ДПУ». Сільрадам було дане розпорядження при реєстрації смерті не вказувати її причину. Більше того, у 1934 році надійшло нове розпорядження: усі книги ЗАГС про реєстрацію смертей за 1932–1933 роки відіслати до спецчастин, де, напевне, вони і були знищені.

Дослідження Станіслава Кульчицького на базі розсекречених даних перепису 1937 року та демографічної статистики вказують на те, що населення УРСР за переписом 1937 року становило 28 388 тисяч, за переписом 1926 року – 28 926 тисяч осіб, тобто за 10 років воно скоротилося на 538 тисяч. З підрахунку втрат від голоду потрібно виключити очікувану природну смертність 1933 року. Для цього найкраще вважати її рівною середньому арифметичному від показників смертності за 1927–1930 роки, тобто, в середньому, 524 тисяч осіб на рік. Виходячи з відкорегованої народжуваності у 1933 році (621 тисяч), одержуємо нормальний приріст за цей рік в 97 тисяч людей. Цей приріст п'ятикратно менший, ніж у попередні роки.

Таким чином, маємо народжуваність і нормальну смертність за 10 років міжпереписного періоду. Маємо також загальну чисельність населення за обома переписами. Порівняння цих величин дозволяє визначити єдиний невідомий показник – неприродну смертність у 1933 році. Природний приріст за 1927–1936 роки становить 4 мільйони 43 тисячі людей. Додаючи до цієї величини різницю в чисельності населення між двома переписами (538 тисяч), одержуємо демографічний дефіцит у 4 мільйони 581 тисячу людей. Облік механічного руху населення, який проводився працівниками ЦУНГО СРСР протягом 10-ти років, вказує на від'ємне для України сальдо в 1 мільйон 343 тисячі осіб. Статистичні органи визнавали, що він більш неточний, ніж облік природного руху.

Потрібно також врахувати сальдо міграційного балансу, яке становить 3 мільйони 238 тисяч осіб. Цю цифру можна вважати прямими втратами від голоду 1933 року. Вона увібрала в себе неточності в державному обліку природного і особливо механічного руху населення. Деякі історики відмовляються враховувати міжреспубліканське міграційне сальдо, вважаючи його непевною величиною. Згідно з даними демографічної статистики можна зробити висновок, що голод 1932 року в Україні був причиною смерті 144 тисяч людей. Цей голод був наслідком конфіскації зерна для хлібозаготівлі з урожаю 1931 року. Він припинився влітку 1932 року, тобто з новим урожаєм. Голод 1933 року став наслідком чергової конфіскації, з урожаю 1932 року. На відміну від 1931 року, у 1932-ому, у разі відсутності у селян зерна, проводилася конфіскація їхніх незернових запасів продовольства. В результаті цього перевага смертності над народжуваністю в українських селах почалася вже з жовтня 1932 року. Апогей голодомору припав на червень 1933 року, коли статистичні органи реєстрували десятикратно більшу, ніж звичайно, смертність у селах (тепер також відомо, що насправді було зареєстровано не більше

половини смертних випадків). Аналіз статистичних даних вказує на те, що у 1933 році від голоду померло 3 мільйони 238 тисяч людей. Або, беручи до уваги неточність статистики, цифри в діапазоні від 3 до 3,5 мільйонів людей.

Крім прямих втрат від голоду, тобто загибелі людей, є втрати опосередковані – падіння народжуваності. Так, відбулося зниження природного приросту населення з 662 тисяч на рік у 1927 році до 97 тисяч на рік у 1933 році (без врахування померлих від голоду), і 88 тисяч на рік у 1934 році.

Якщо прямі втрати у 1932 році становлять 144 тисяч, то загальні, включаючи ненароджених, визначаються цифрою 443 тисячі людей. Прямі й опосередковані втрати за 1932–1933 роках, разом з демографічним відлунням 1934 року, становлять 4 мільйони 649 тисяч людей. Ці дані характеризують демографічні наслідки голодомору 1932–1933 років в Україні.

Згідно з дослідженнями Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України, демографічні втрати від Голодомору 1932–1933 років в Україні становлять 3,2 мільйони осіб.¹ За даними інституту, в роки Голодомору в містах загинуло 940 тисяч працездатного населення (віком від 15 до 60 років), 262 тисячі людей похилого віку і 800 тисяч дітей. Серед сільського населення загинуло 660 тисяч людей працездатного віку, 242 тисячі осіб похилого віку і 594 тисячі дітей. За п'ять місяців 1933 року (з березня до липня) в Україні загинуло стільки ж людей, скільки померло за п'ять попередніх років. Найбільше українців загинуло у Київській (майже 15 % населення) та Харківській областях, Молдовській Автономній Республіці, що входила до складу УСРР, а також у Вінницькій, Чернігівській та Одеській областях. Найменше українців загинуло в Донецькій області.

За підсумками судової справи за фактом Голодомору було встановлено, що кількість людських втрат від Голодомору 1932–1933 років становить 3 мільйони 941 тисяча осіб. Втрати українців в частині ненароджених, що за даними слідства СБУ становлять 6 мільйонів 122 тисячі осіб судом не встановлювалися.

Слід зазначити, що під час другої світової війни серед українців загинуло близько 14 млн осіб, тобто умовно 3.5 млн смертей українців за рік бойових дій Радянського Союзу. Таким чином у мирний час за рік між урожаями 1932 і 33 років загинуло більше українців, ніж за рік бойових дій під час Другої світової війни.

Голодомор великою мірою зруйнував українське село, яке зберігало традиції української родини. Високий шлюбний потенціал українського села був зруйнований і вже ніколи не був відновлений. Це означає, що був зруйнований потенціал дітонародження, що в майбутньому призвело до зменшення кількості населення.

31 серпня 1933 року побачила світ постанова РНК «Про переселення на Кубань, Терек та Україну». Запропоновано Всесоюзному переселенському комітету при РНК СРСР організувати до початку 1934 року переселення в Україну 15-20 тисяч сімей, а на Кубань і Терек не менше 10 тис. сімей.

Окрім того, необхідно враховувати неpolічену кількість загиблих від супутніх захворювань. 2 листопада 1933 відправлено повідомлення німецького консула в Києві А. Хенке про поширення в місті висипного тифу. В ньому

зазначено, що кожного дня до лікарень потрапляє близько 200 хворих на тиф; причиною поширення тифу стало сільське населення, яке масово приїздить до Києва за хлібом; на селі розпочалася епідемія, спричинена масовою смертністю людей.

Р.С. 4 вересня 1933 у промові Г. Петровського на обласному «зльоті» передових колгоспів Дніпропетровщини було зазначено, що... «колгоспний лад остаточно переміг усіх своїх ворогів».

Як бачимо із наведеного нами великого обширу партійних постанов, рішень вказівок, саме тоталітарна сталінська машина і спричинила в подальшому страшний український голод.

РЕПРЕСІЇ НКВС ТА ГПУ І УКРАЇНСЬКЕ ЯНИЧАРСТВО.

На наш погляд, недостатньо вивченим, а отже, і неоднозначно трактованим залишається сьогодні питання про роль органів внутрішніх справ у цих трагедіях ХХ століття. І на цьому варто зупинитись детальніше.

Про те що «диктатура пролетаріату» – ця абстрактна наукова доктрина обґрунтована Марксом, на практиці рано чи пізно реалізується в диктатурі, окремих вождів (або вождя), застерігали ще Марксові сучасники.

У 20-ті роки був очевидним «колегіальний вождизм» більшовицьких лідерів – Леніна, Троцького, Бухаріна, Сталіна та ін. А з 1930 р. на вершині владної більшовицької піраміди одноосібно «сидів» лише один Сталін. Диктатура пролетаріату персоніфікувалася в культ особи Сталіна, а точніше сказати, – в його одноособову диктатуру.

У всесвітній історії мало хто з наймогутніших імператорів мав таку необмежену владу і підтримку мас, як «батько народів». Саме тут, в одноособовій диктатурі Сталіна, і слід шукати головний стрижень створеної ним тоталітарної системи, причини всіх зловживань за радянських часів.

Потужний партійний маховик, генератором якого був Сталін, «розкручував» у потрібному напрямку всі структури, всі галузі гігантського державного механізму до найменшого «гвинтика».

Політичною сутністю сталінської імперії була диктатура. А вона, як відомо, є способом управління, заснованим на насильстві, крайньою формою якого є терор.

Для здійснення насильства був необхідний відповідний апарат. Він був створений у вигляді Надзвичайної Комісії («ЧК» – рос.) ще до Сталіна, потім лише зміцнювався в напрямку більш ефективного виконання своїх специфічних функцій.

Який же вигляд мала репресивна система тоталітарної держави, яке її місце і роль у проведенні державної політики?

На другий день після захоплення більшовиками влади Декретом II Всеросійського, з'їзду Рад від 8 листопада 1917 р. було утворено Народний комісаріат внутрішніх справ як центральний орган охорони нового порядку.

«Червоний терор» офіційно починається з Постанови Раднаркому від 5.09.1918 р. «Про червоний терор». У зв'язку з цією Постановою було посилено ВНК, збільшено її кількість. Метою діяльності НК була «ізоляція класових ворогів», розстріл усіх, хто має відношення до білогвардійської влади, змов і заколотів¹.

Щодо концтаборів, то патент на їх «винахід» також належить саме радянській владі. Вони були створені ще у перші пореволюційні роки. Органи ВНК за своїм рішенням мали право висилати за межі районів проживання і саджати до концтаборів спочатку лише до трьох років політичних злочинців з метою перевиховання².

Відповідні законодавчі акти уряду й ВЦВК щодо НК дублювались й на Україні. ВНК та її територіальний відділ – Всеукраїнська надзвичайна комісія

¹ Известия. – 1990. - № 611.

² Солженицын А. Архипелаг ГУЛАГ. 1918–1959. – Владивосток, 1990. – Т. 3. – С. 37.

по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією та службовими злочинами (ВУНК, рос. – ВУНК) – були головними провідниками політики, спрямованої на придушення, у тому числі й засобами терору, будь-якого політичного опору.

У зв'язку з переходом до непу у 1922 році НК було реорганізовано на орган Державного політичного управління – ДПУ, яке виконувало не лише каральні функції. У кожній – губернії (згодом області) було представництво ДПУ. Наведемо дані статистики.

В цій організації було 3200 партійних і кандидатів у члени партії, 269 комсомольців, 7,4 тис. безпартійних. Більшість співробітників прийшли до ДПУ в 1921 р., вищу освіту мали 175 чоловік, спеціальну середню – 571, загальну середню – 2,1 тис., загальну початкову – 4,465 тис. чоловік, «домашню» освіту – 1,3 тис. чоловік. Тобто, очевидним стає вельми низький освітній рівень співробітників ДПУ.

Стосовно віку працюючих в ДПУ, то маємо таку статистику: до 18 років – 552 чол., 18-25 років – 4,8 тис. чоловік, 25-35 років – 3 тис. чоловік. Ці дані свідчать про те, що це була молода установа з низьким інтелектуальним рівнем; щодо національностей, то у його складі були переважно українці, росіяни, євреї, латиші (особливо чисельними в ДПУ були євреї).

У системі влади ВУНК її відділи в губерніях і військові частини (Окремий корпус ВУНК) посідали особливе місце. Формально органи НК входили до складу Народного комісаріату внутрішніх справ, але прямо не підпорядковувалися останньому. Губернські НК вважалися відділами губвиконкомів, але також не підпорядковувалися їм. Фактичне підпорядкування здійснювалося тільки по відомчій лінії – до ВНК включно. Отже, ці органи були своєрідною «державою в державі». Використовуючи їх, ЦК РКП(б) здійснював паралельний партійний контроль за ситуацією на периферії. Хоч нова економічна політика супроводжувалася істотною лібералізацією громадського життя, держава не збиралася втрачати контроль над «командними висотами» виробництва, підкріплюючи його усією системою засобів аж до терору. У листі Л.Б. Каменєву в березні 1922 р. В.І. Ленін писав: «Було б величезною помилкою думати, що НЕП поклав край терору. Ми ще повернемося до терору і до терору економічного»¹.

Постанова ВУЦВК «Про ліквідацію Всеукраїнської надзвичайної комісії і про організацію Держполітуправління» була прийнята 22 березня 1922 р. ДПУ, як і ВУНК, було створено при Наркоматі внутрішніх справ. Голова ДПУ, яким був В.М. Манцев, одночасно призначався Наркомом внутрішніх справ УРСР. Підпорядкованість органів ДПУ УРСР органам ДПУ РРФСР залишалася абсолютною. Голова ДПУ УРСР вважався повноважним представником ДПУ РРФСР в Україні. Йому підпорядковувалися особливі (тобто армійські) і транспортні політичні відділи, а також війська ДПУ. Після утворення Радянського Союзу структура органів ДПУ теж не зазнала змін. У 1923 р. змінилася тільки назва ДПУ РРФСР: воно отримало назву Об'єднаного державного політичного управління (ОДПУ) СРСР.

14 квітня 1922 р. Політбюро ЦК КП(б)У заслухавши доповідь

¹ Ленін В.І. Повне збір. Творів. – Т.44. – С.412.

В.М. Манцева, прийняло рішення про повноваження ДПУ, згідно з яким ДПУ надавалося право безпосередньої розправи і винесення з відома президії ВУЦВК позасудових вироків, аж до вищої міри покарання у справах про осіб, викритих у збройних пограбуваннях, карних злочинах і рецидивістів, затриманих зі зброєю в руках на місці злочину; про учасників збройних виступів або контрреволюційних організацій, які мають на меті насильницьке повалення Радянського ладу та інших «ворогів народу».

В архівних матеріалах Раднаркому УРСР за 1922 р. зберігаються проекти двох постанов ВУЦВК, присвячених врегулюванню діяльності ДПУ УРСР. Перший з них – це Положення про Державне політичне управління УРСР. Набагато інформативний є другий документ, який треба було затвердити «в розв'язок і доповнення» постанови ВУЦВК, що вводила в дію Положення про ДПУ УРСР. Цей документ мав назву «Про засоби здійснення покладених на ДПУ та його органи завдань» і позначений грифом «Оголошенню не підлягає».¹

Найбільш деталізованою є його перша частина з переліком функцій, покладених на ДПУ:

- збирання інформації та інформування відповідних державних установ щодо політичної та економічної контрреволюції;
- агентурний нагляд за злочинними або підозрілими особами, групами та організаціями на території УРСР та за кордоном;
- перегляд поштово-телеграфної та іншої кореспонденції як внутрішньої так і закордонної;
- здійснення з метою розшуку, арештів, обшуків, виїмок, витребування довідок, відомостей, виписок з ділових паперів, звітів і доповідей;
- придушення за допомогою військ ДПУ збройних контрреволюційних і бандитських виступів;
- здійснення дізнань і направлення справ при розкритті злочинних дій для слухання в судових органах;
- реєстрація викритих і підозрюваних у злочинних діях осіб, облік неблагонадійного адміністративного і керівного персоналу державних установ, промислових підприємств, командного і адміністративно-господарського складу Червоної армії;
- реєстрація і відстежування аномальних явищ життя УРСР з метою виявлення їх причин і наслідків.

Таким чином, чекісти могли вільно використовувати усі можливі засоби контролю за політичною ситуацією, аж до арештів і перлюстрації пошто-телеграфної кореспонденції приватних осіб та установ.

Вимагає певного уточнення пункт про інформування «відповідних державних установ щодо політичної та економічної контрреволюції». Архівні матеріали свідчать, що регулярна інформація ДПУ надходила до ЦК КП(б)У Раднаркому УРСР та Президії ВУЦВК, а також персонально членам Політбюро ЦК КП(б)У. Окремі тематичні розробки надходили до інших центральних установ Республіки, а персонально – членам ЦК КП(б)У.

До системи органів внутрішніх справ на місцях входили: губернські,

¹ Кульчицький С. Комунізм в Україні. – С. 259.

повітові, міські і волосні відділи, управління виконкомів Рад, місцеві органи міліції та кримінального розшуку, місць позбавлення волі, місцеві органи Центrorозшуку, губернські, міські та повітові відділи комунального господарства.

Переломним етапом на шляху повної централізації репресивно-каральної системи став 1934 рік, коли 10 липня Постановою ЦВК СРСР було утворено загальносоюзний НКВС, до складу якого замість ліквідованого ОДПУ увійшло новостворене Головне управління державної безпеки (ГУДБ). У союзних республіках були утворені НКВС республік, які насправді ніколи не були республіканськими і автономними, а були лише філіями центрального репресивного апарату, оскільки всі вони функціонували на підставі Положення про загальносоюзний НКВС. Отже, НКВС на той час досяг піку свого розвитку. Саме у цей час Україна і зазнає найбільших втрат.

Юридична наука тоталітарного суспільства повністю була орієнтована на теоретичне обґрунтування та «правове забезпечення» буття більшовицької державності. При цьому розроблене гуманною наукою і практикою поняття *співучасть* підмінялося розпливчастим, «каучуковим» поняттям *причетність*, що фактично вело до безмежного судово-адміністративного свавілля. До того ж значно розширювалося коло діянь, за які накладалося кримінальне покарання. Встановлювався максимальний строк позбавлення волі до 25 років, поширювалося застосування смертної кари, передусім щодо «ворогів народу». Все це перебувало у глибокому протиріччі не тільки з правовими принципами, але й з елементарними загальнолюдськими цінностями.

З огляду на вищевикладене, оцінка ролі і ступеня вини органів внутрішніх справ потребує, на наш погляд, певних коректив. Причетність НК, ДПУ, НКВС до масових репресій очевидна для суспільства, перш за все на побутовому рівні. Навіть у демократичних країнах поліцейський апарат, який виконує функції примусу, є соціально непривабливим. А що вже казати про країну тоталітарну!..

Цей поверховий чинник дає сьогодні підстави науковцям, які досліджують українські трагедії, пов'язані з голодом, головну провину за них перекладати на чекістів. Таке однозначне трактування ролі НК ДПУ дає і один з авторитетних дослідників цієї проблеми І. Білас. Він стверджує, що «органи» були самостійною інституцією, що стояла над партією, яка сама і була ініціатором репресій.

Проте сутність зазначених явищ слід шукати глибше. Аналіз документальних матеріалів дозволяє дещо пом'якшити акценти відносно «органів». Головним винуватцем усіх злочинів була Система, персоніфікована в особі Сталіна. Всі інші структури, у тому числі й ДПУ, були лише виконавцями тієї політики, тих вказівок, які спускалися зверху. Не слід зневажати й те, що кожен історичний процес має свої рушійні сили, у даному випадку йдеться про виконавців сталінських задумів. В умовах тоталітаризму, що панував на той час у нашій країні, усі громадські організації стали слухняним знаряддям у здійсненні будь-яких планів. Особливо це простежується на прикладі діяльності профспілок.

Профспілки, що мали б виконувати функції соціального захисту

трудящих, перетворилися натомість на каталізатор примусу, на ініціаторів обтяження й без того нелегких умов життя, праці й побуту людей. Одна з «чорних» сторінок історії профспілкового руху в Україні пов'язана з участю керівництва ВУРПС, а водночас профспілкових організацій і підприємств у сталінській колективізації сільського господарства, безпосередньою причетністю їх до трагедії в Україні 1932–1933 рр.

У вересні 1929 р. ВЦРПС видала постанову про участь профспілок у колективізації. За рознарядкою, з 25-ти тис. відряджених в СРСР робітників Україна повинна була делегувати на реалізацію цієї кампанії 7,5 тисяч чол. З цією метою в Республіці було розгорнуто напружену роботу, і вже на середину січня 1930 року до партійних і профспілкових органів надійшло 16 526 заяв від робітників.

20 січня 1930 р. відбулася III Всеукраїнська організаційна нарада профспілок, резолюція якої містила сувору директиву щодо профспілкових організацій, яка торкалася питання забезпечення переходу від політики обмеження експлуататорських тенденцій куркульства до політики ліквідації куркуля як класу. Цей документ вимагав створення навколо виконання поставлених завдань «атмосфери революційної відповідальності». Було організовано змагання між заводами за найшвидше усуспільнення сільського господарства, що у подальшому завдало значної шкоди особистим селянським господарствам і колгоспам. Профкоми посилали на село таку кількість бригад, що селянам їх важко було навіть прогодувати. Так, за відомостями, що надійшли навесні 1930-го року до ВУРПС, тільки у 26-ти округах було організовано 1930 бригад, причому у деяких невеликих округах – по 100 бригад і більше.

Отже, профспілки, повернувшись на довгі роки «обличчям до виробництва», поступово ставали виконавчим механізмом державної машини колективізації сільського господарства. Проте, передавати селянам досвід великого соціалістичного виробництва було безглуздо, зважаючи на те, що у 1929 р. в Україні налічувалося лише до 10-ти тис. тракторів, що було значно менше від потреб колгоспів. Передача досвіду зводилась зазвичай до активної діяльності так званих «буксирних» бригад, що за мандатом ВУРПС направлялись на хлібозаготівлі в села України. У колгоспників, членів сільгоспкомун, ТОЗів, одноосібників вони реквізували все зерно, зокрема зароблене на трудовні.

Фатальну роль у масовій голодній смерті українського селянства відіграла резолюція III Конференції КП(б)У, що категорично зобов'язувала всі підрозділи адміністративно-командної системи «взяти до неухильного керівництва, що беззаборонну торгівлю хлібом за постановою ЦК і уряду можна проводити тільки після 15-го січня 1933 року, тобто після виконання плану хлібозаготівель»¹. І головна мета цієї вказівки – домогтися вилучення у селянства 131 млн пудів зерна (приблизно 2 млн тонн зерна) – ревню здійснювалася. Та попри всі намагання державного, партійного, профспілкового та комсомольського апаратів «двадцятип'ятитисячникам»

¹ Воля О. Мор. Книга буття України. – К., 1993. – С. 752.

вдалося на січень 1933 р. вилучити тільки 89,5 млн пудів (приблизно 1,4 млн тонн). Політбюро, побачивши реальну загрозу зриву сівби 1933 р., розіслало на місця інструктивного листа, яким дозволило обкомам партії «притримати» частину насінного фонду. Одночасно до Москви послали Секретаря ЦК КП(б)У Терехова.

Сталін знову направив Кагановича для обстеження стану хлібозаготівель на Україні, а Терехова було вирішено зняти з усіх постів. На його місце призначили Постишева, який на той час вже виявив себе «по-сталінськи» на хлібозаготівлях у Нижньо-Волзькому краї. Та побачивши, що люди масово голодують і вмирають, він все ж таки "вирвав" у Сталіна згоду припинити заготівлі після 1 лютого 1933 року. Проте, це вже не могло врятувати становище: навіть сіяти було нічим. Раднарком СРСР і ЦК ВКП(б) "позичили" Україні 20 млн пудів зерна для сівби, інакше голод тривав би і в 1934 році.

Вивчення документів архівних фондів профспілкових органів дає підстави зробити висновок, що навіть профспілки України всупереч своїм завданням не надали істотної допомоги трудящим Республіки, мільйони яких голодували й померли в 1921–1922, 1932–1933, 1946–1947 рр. Натомість вони були безпосередньо причетні до соціально-економічних деформацій 20–40-х рр. А що вже говорити про ДПУ, «призначення» якого було, як вже говорилося, зовсім іншим!

Єзuitство комуністичної системи полягало і в тому, що в надрах народу вона зуміла створити своєрідний інститут "яничарства", якщо не сказати само-зніщення. Цей феномен з невідомих причин обходять дослідники, перекладаючи головну вину за голодомори на «чекістські погони» як на каральну силу, привнесену існуючою владою «ззовні». Але ж не менше вини лежить і на репресивних структурах, сформованих із самого населення.

Всі без виключення свідки голодних років вказують на звірства, які чинила місцева влада відносно селян. Численні загони «червоної мітли», «буксири», «партійні тисячники», «профспілкові тисячники», комсомольські активісти, комнезамівці – вся ця добровільна «яничарська» рать доклала рук не менше, а, може й більше, до катування власного народу, ніж, скажімо, районний оперуповноважений, який виконував офіційні накази. Доходило і до аморальних заходів – винагороди отримувала за доноси. На Дніпропетровщині той, хто показував, де сусід ховає зерно, одержував від 10 до 15% вилученого за нагороду.

Ось лише кілька свідчень на підтвердження сказаного: «Комсомольці Гречаний Царфен, Матяш Петько, Полтавець Грицько, Костюк Ладимир – дурні, як валянки, п'янички, а злі, ніби пси. Знайдуть хоч грам чого-небудь: гороху миску чи проса блюдце – кричать: "Ага, так ти, куркуляка, ще й ховаєш?...". Несусвітнє коїлося: ходила "червона мітла", все забидала і навіть хустини з наших голівок зняли..., ...і приїхала й у наш двір комнезамівська підвода... І забрали в нас три відра пшениці, і рядна, і подушки, а з мене та із брата Луки стали знімати піджачки"¹. Подібних свідчень про знущання місцевих активістів над своїми земляками сьогодні опубліковано немало.

¹ Воля О. Вказ. праця. – С.66.

Таким чином, коли йдеться про репресії щодо селянства у голодні роки, не слід покладати всю провину лише на органи внутрішніх справ («чека», «енкаведе», «гепеу», міліція – як в різні періоди називали їх в народі). Пліч-о-пліч з цими структурами державного апарату співпрацювали численні громадські формування, рекрутовані з місцевого населення – «червоні мітли», «буксири», добровільні «активісти» («сексти», інформатори та інші покидьки). У «розкульценні» своїх земляків, «витрушуванні» з них останньої крихти хліба ці манкурти відзначалися не меншою жорстокістю, ніж їхні патрони у погонах.

«Не так тії вороги, як добрії люди...» – Казав Т. Шевченко. Виходило так, що люта змія кусала сама себе за хвіст, народ своїми ж руками допомагав себе знищувати. У цю проблему не дуже заглиблюються дослідники голодомору, шукаючи причини всіх народних бід лише у зовнішній, привнесених тоталітарним режимом чинниках. Ми вважаємо, що настав час знайти мужність і пильніше поглянути на самих себе, бо ж відомо, що кожен народ має над собою лише таку владу, якої він заслуговує. Звинувачуючи комуністичних вождів, слід піддати суспільному осуду і власне яничарство та манкуртство. Так як це ми робимо, засуджуючи поліцаїв та інших колабораціоністів, що співпрацювали з фашистами в роки Великої Вітчизняної війни. Цією ж мірою треба міряти і тих наших співвітчизників, які на шкоду власному народу вислужувались перед більшовицьким режимом, догоджаючи своїм гнобителям.

Про це ми ще раз будемо детальніше говорити в кінці книги.

АРХІВИ НЕ БРЕШУТЬ! (МАСОВИЙ КАНІБАЛІЗМ МОВОЮ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ)

«Партія веде!» – Патетично вигукнув на першій сторінці газети «Правда» наш наївний геній Павло Тичина у ... 1933-му році. До чого довела, наберіться мужності читачі далі. Відстороніть від себе дітей віком до 16 років: їм ще рано... Щоб описати цю трагедію, треба сотню Шекспірів!

Громадянське і наукове сумління авторів даної розвідки спонукає до оприлюднення ще одного феномену голоду 1933 року. В Галузевому державному архіві МВС України було піднято сотні кримінальних справ, присвячених канібалізму¹. Наберіться мужності прочитати ці документи у форматі книги вони публікуються вперше. Досі про це ми говорили лише в періодичній пресі.

Батько «буржуазної» кримінології Ламброзо, імені якого, до речі, немає в радянських енциклопедіях, свого часу так характеризував це явище: «канібалізм породжений нестачею їжі, особливо на островах, освячений пізніше релігією, що живився згодом шаленою помстою воїна і переданий вже у спадок, як мерзenna схильність до ласощів, канібалізм в усіх своїх проявах являє собою крайній ступінь людської дикості. Він часто супроводжується вбивством, що набирає того чи іншого вигляду, що відштовхує і знищує будь-яку різницю між людиною і твариною».

Користуючись термінологією автора, якого цитували вище, маємо мужність стверджувати, що Україна голоду 1933 року «являла собою крайній ступінь людського дикунства»... Канібалізму таких масштабів, такої масовості не зафіксовано в жодній із країн за всю історію людської цивілізації!

Констатуючи цю гірку правду, ми можемо лише скрушно зазначити: і Голодом-33, і Чорнобилем-86 Україна слугує для людства... лабораторією сумного досвіду. І коли вже змилюється над нами така гірка доля!

Статистика це така наука, яка все узагальнює через «усереднення». Якщо, скажімо, із трьох людей двоє ситі, а один голодний, то в середньому всі троє вже не голодні... Та навіть попри явні фальсифікації статистичних даних тих років, незаперечним є факт, що в кожному із населених пунктів України існували канібали. Згідно з довідником «Українська РСР. Адміністративний

¹ **Канібал** (франц. – cannibale, ісп. – canibal) – людоджер, людодід; канібалізм (франц. – cannibalisme) людоджерство, людодійство): 1. У минулому у деяких племен і народів людодійство, зумовлене нестачею їжі або релігійними ритуалами. З прирученням тварин і розвитком скотарства канібалізм практично зник. Пережитки канібалізму, пов'язаного з релігійно-магічними обрядами, у деяких народів Африки і на островах Індійського і Тихого океанів були засвідчені у XIX ст.; 2. Поїдання тваринами осіб свого виду.

Факультативний (непостійний) канібалізм спостерігається за несприятливих умов життя (наприклад, у суворі зими через брак їжі вовки поїдають один одного, що є виявом внутрішньовидової конкуренції).

Облігатний (постійний) канібалізм виник у процесі еволюції як пристосування тварин (наприклад, поїдання самками каракутів самців після спарювання). Див.: Українська радянська енциклопедія. К. – 1979. – Т.4 – С.554.

поділ», який було видано у 1973 р. (з того часу не перевидавався), в Україні – 31 077 населених пунктів¹. Залишаємо прискіпливим дослідникам продовжити подальші трагічні розрахунки, а ми погортаємо сторінки кримінальних справ.

Досі єдиними свідченнями канібалізму були, лише спогади сучасників, а тут маємо документи... В опрацьованих кримінальних справах термін «канібалізм» не вживався. Та, власне, цей вид злочину – навіть непередбачений кримінальними кодексами України – тогочасним, прийнятим ВУЦВК 8 червня 1927 р., і сьогоднішнім новим, нині діючим в Україні. Справи мають назву: «О людоедстве...», «Про людоедство...», «О трупоедстве...», «Про трупоедство...» тощо – залежно від мови оригіналу.

Цей вид злочину кваліфікувався за ст. 174⁴ КК УРСР: «Разбой, то есть открытое, с целью завладения чужим имуществом, нападение отдельного лица, соединенное с насильем, грозящим смертью или увечьем».

Найсудовіша санкція цієї статті застосовувалась за: «те же деяния, совершенные повторно или группой лиц, а также совершенные отдельным лицом в первый раз, если они повлекли за собой смерть или тяжелое телесное повреждение потерпевшего, – лишение свободы на срок до десяти лет. Те же деяния, совершенные с применением оружия при отягчающих обстоятельствах, – высшая мера социальной защиты – расстрел»².

Звучить блюзнірськи, але під «чужим имуществом» розумілося життя, тіло потерпілого(!). Навіть Біблія з її суворими санкціями Старого завіту – «око за око, душу за душу» – обминає такий страхітливий вид злочину, як людоедство. Він знаходиться за межами шкали порушень людської моралі. Тут, як кажуть, «зашкалює»...

Який же вигляд мали ці кримінальні справи? Слід зазначити, що формально в них простежуються всі необхідні атрибути слідчих дій. У справах, як правило, маємо: «анкету обвиняемого» (діловодство, здебільшого, велося російською мовою); «справку о социальном и имущественном состоянии» (включала 23 пункта); «постановление о заключении под стражу»; «протокол опроса свидетелей»; «протокол допроса обвиняемого»; «протокол очной ставки (зустрічається рідко)»; «обвинительное заключение по следственному делу» (переважно з клопотанням про розстріл); «постановление о приговоре судебной "тройки" при Коллегии ГПУ УССР» (розстріл, як правило, замінювався – 10-ма роками концтаборів).

В окремих справах знаходимо фото засуджених, підписи свідків про нерозголошення таємниці фактів людоедства. Чимало існує медичних довідок про смерть засуджених, яка настала ще до початку відбування покарання. У деяких справах містяться акти про розстріли засуджених, клопотання про амністію (ці клопотання, як правило, не задовольнялися).

Проводячи слідчі дії за фактами антропофагії (людоедство) або некрофагії (трупоедство), оперуповноважений направляв слідчу справу на розслідування суду «трійки» при Колегії ДПУ УРСР з клопотанням про застосування до обвинуваченого «вищої міри соціального захисту – смертної кари – розстрілу».

¹ Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. На 1 січня 1972 р. – К.: Політвидав, 1973. – С.6.

² Уголовное законодательство СССР и союзных республик. – М., 1957. – С. 115.

Постанови суду «трійки», як правило, однотипні і лаконічні: 10 років концтаборів, в інших випадках – розстріл. Наприклад: «Солонину Ольгу Филипповну заключить в концлагерь сроком на 10 лет, считая срок с 18.04.1933 г. Дело сдать в архив», «Глушак Оксану Сергеевну – расстрелять. Дело сдать в архив».

Більшість кримінальних справ, як ми говорили, мали необхідну атрибутику слідчих дій. Але є кримінальні справи, де містяться лише кілька пожовклих сторінок, написаних олівцем. Проте і вони вражають трагізмом і болем страждань, відомості про які містяться у скупих рядках. Ось лише кілька фрагментів із протоколів подібних справ, що зберігаються в Галузевому державному архіві МВС України.

Із протоколу допиту

(Витяг)

Глущенко Оксани Сергіївни, 36 років, неписьменна, селянка, біднячка, вдова, 3 душі сім'ї, хата, зі слів – несудима

*1933 року, лютого, 28 дня
с. Зозова Липовського району
Вінницької області.*

Я залишилася вдома зі своєю дівчинкою Олександрою, якій 4 роки, і коли моя дівчинка спала біля мене на печі, я взяла ножа, яким різала хліб, і зарізала свою дівчинку Олександрю. Після чого я, порізавши їй всього живота, вийняла печінку та серце, а кров вийняла з неї руками в горщик.

Після чого я взяла зарізану дитину, винесла в комору і положила в ночви. На другий день прийшов мій старший хлопчик Іван, який запитав мене, де наша Олександра. Я відповіла, що Олександра померла!

...Все це зробила для того, оскільки я вмирала з голоду. До цього я з'їла два кота та дві собаки, яких я їла разом зі своїми дітьми. Більш додати до справи нічого не маю. Додаю, що у мене було трохи озимини 0,5 га, яку я назбирала в 32 році. Хліб, який був у мене, був забраний сільрадою в кількості 8 пудів, і я залишилася без хліба. Додаю, що печінку та серце від своєї дівчинки Олександри я зварили і з'їла...

Записане і прочитане (мені Глущенко) об'яснили.

Із протоколу допиту

(Витяг)

Нерушенка Федосія Захаровича, 45 років. Вбив і спожив в їжу двох дочок Анастасію (12 років), Харитину (9 років)

*Село Красна Слободка
Київської обл.
Черкаського р-ну*

В колхоз "Пролетар" я вступил в момент его организации в 1929 году. И все время работал конюхом. В 1930-31 г. после уборки урожая я получил по 40 пудов хлеба-зерна, и семья моя была обеспечена круглый год, сам же я в то

время пользовался общественным питанием в колхозе.

В 1932 году я вместе с женой и сыном Захарием выработали в колхозе 400 трудодней, у меня не было ни одного прогула, за что я осенью получил около 5-ти килограммов проса и 4 кг. муки, что хватило для моей семьи на 4-5 дней, и на зиму я остался без всяких средств к существованию. Старшие сыновья уехали из дому, я продолжал работать в колхозе, за это получал 1 раз в день вареную пищу – борщ из капуста и буряка без хлеба.

...В особенности страдали дети, которые целыми днями, бывало, плачут и просят кушать, а в последнее время были настолько истощены, что уже и плакать перестали, а младшие не в силах были ходить. В начале марта с.г. умер от недоедания сын Иван, а через 3-4 дня умерла и дочь Марфа. Я ходил к председателю колхоза Сторчусу, просил помочь' детей похоронить, дать что-нибудь... , ...в помощи отказал, ссылаясь на запрещение властей выдавать продовольствие...

4.04. я убил младшую дочь Христию, которая была настолько истощена, что не могла уже встать... – тело, одни кости я порубал и сварил, и за два дня съел. Давал я мясо есть и старшей дочери Насте, а 6.04. в 5 часов утра я убил и Настю. Думал этим поддержу свои силы, а Настя все равно-то от истощения умерла бы через день-два...

Как первую, так и вторую я убил спящих, снимал их с кровати, ложил на земляной пол и топором одним ударом отрубил голову... Головы и кости порубал на кусочки и закопал.

Из свідчень

Буряка із с. Зачепилівки Харківської області

(Витяг)

Хлеба я не имел, приходилось покупать на станции Зачепиловка пустые кукурузные качаны, а также ходить в поле искать бугорки, где натаскали мыши (семена сорных трав). Все это перемалывал и употреблял в пищу.

...Несколько раз обращался в колхоз, но они отказывались...

...В колхозе было уже организовано общественное питание...

...Бригадир Фесенко Яков говорил: "Откроем ясли, заберем детей, а потом возьмем на работу"...

...Председатель сельсовета направил меня в колхоз, а председатель колхоза сказал, что сейчас полевые работы, людей свободных нет (похоронить сына), что хотим, то и делаем. Послал меня к чертовой матери....

Из протоколу допиту

(Витяг)

**Трещинського Василя Мироновича (освіта – можу розписатись,
брати – померли...)**

м. Умань,
вул. Пролетарська, 68,
1909 року народження

Герасим Ковтун помер 3 березня і він пролежав у нас з тиждень і його

ніхто від нас не забирав. Тоді ми з мамою вирішили порізати та з'їсти м'ясо з того трупу... Ми його їмо вже днів 5 всі четверо. Частина м'яса (тулуба) ще залишилась і ту частину вчора було виявлено.

М'яса ми цього не продавали. Я скажу, що м'ясо це я їв і буду їсти, бо я голодний, і не маю роботи. Більше додати нічого не маю.

Слід відразу зазначити: до людодівства вдавалися не якісь там збоченці на кшталт «монстрів» чи «вампірів», цілком нормальні люди. На ці злочини їх підштовхували страждання і муки голоду. Про це свідчить наприклад, медичні обстеження, що містяться в кримінальних справах. Як ось таке:

Акт судово-медичного освідчування №118

Трещинського В.М.

(Витяг)

1933 року, в березні 16 дня... в кабінеті судово-медичної експертизи освідчувано громадянина Трещинського Василя Мироновича.

Оглядом виявлено: освідчуваному 23 роки.

Ослабленный, отечность ног. Видимые слизистые оболочки бледноваты, слабость при ходьбе, цвет кожи лица – с желтоватым оттенком. Вполне ориентируется отчетливо во времени, окружающем пространстве, помнит все удовлетворительно, делал все осознанно, причем заявил, что с человека мясо ел и будет есть...

Висновок: считаю, что общее состояние его здоровья значительно ослабленное, а психика нормальная.

Районный судебный медик. Подпис

Можна лише уявити, до якої межі фізичних і душевних страждань мала дійти змучена голодом людина, щоб наважитись поїдати плоть свого ближнього – дитини, матері, сестри, брата!

Це стає зрозумілим, коли знайомишся з висновками медиків зокрема, психіатрів, які вивчають голодуючих: «В такому стані хворі уникають зайвих рухів. Цьому сприяє велика фізична слабкість, – навіть на пошуки їжі вони встають з трудом. Милостині не просять, бо вважають це даремною справою. До того ж, не маючи звички, вони не в змозі піднятися до необхідної ініціативи. Велику частину часу проводять лежачи, і буває, що впадуть де-небудь і лежать на тому місці, не маючи сил піднятися. Як виняток, спостерігаються повільні раптові вольові імпульси.

Сон у цьому періоді дуже гарний... У багатьох голодуючих виникають марення, головним чином зорові, значно рідше – слухові, інколи кінетичні; спочатку вони мають характер гіпногенічних. До них приєднуються деліріозні стани, на початку короточасні, після яких хворі просинаються при повній свідомості, але поступово зростає затьмарення свідомості, і хворі переходять в термінальну стадію голоду. Остання продовжується від кількох годин до кількох днів. Найдовший строк цього стану – дванадцять діб. Стан цей завжди закінчується смертю».

...Тривалий голод ушкоджує механізми душевного життя, що виробляють вольові дії. Психічні розлади голодуючих, майже непомітні для

неспеціалістів, могли лишатися в сфері інтересів психіатрів, якщо б не давали ключ, щоб розуміти ті руйнівні дії проти громадського і суспільного життя, якими так багаті голодовки. Втеча з сім'ї і бродяжництво, підкидання дітей, самовбивства і безкінечна кількість злочинів, здійснюваних у період голоду, вказує на той розлад, який внесла у життя народу психіка голодуючих».

Очевидно, існували спеціальні умови, що надали злочинності під час голоду свій тяжкий характер. Умови ми повинні шукати в тих діях, які вплинули на народну психіку і правосвідомість народу. І це дії останніх років. Усвідомлення права, власної гідності та аналогічних емоцій взагалі не могло бути міцним у населення, яке донедавна складалося з кріпосних, тобто з об'єктів куплі та продажу, що звикли дивитися на себе як на річ, якою можна розпоряджуватися, як заманеться. Правові умови, в яких народу довелося жити і після звільнення також не були такими, що могли інтуїтивно чи інтелектуально зміцнити його правосвідомість. З цими хиткими поняттями права особистості на існування людей масово відправляли на війну, де враження від сотень тисяч і мільйонів убитих та скалічених знову повинні утвердити в його психіці усвідомлення безцінності людського життя. Наступні події: революція, громадська війна – розповсюдили свої жахи переважно в тих місцях, де в нинішньому році лютував голод, бандитизм, нарешті, незліченні епідемії, що забрали колосальну кількість жертв, робили смерть такою звичайною, що вона зовсім утратила свій жах. І ось настав голод, який затис душевні порухи в рамки вузької егоцентричної площини і не лишив у душі місця для відчуття страждання ближнього. Смерть втратила свій жах, втратила свою святість¹.

Явище канібалізму набуло в Україні таких загрозливих масштабів, що для знешкодження людодів довелося залучати не тільки працівників ДПУ, а й лікарів, сільських активістів, широку мережу освідомлювачів, яка була створена у селах.

Про те, що існувала негласна вказівка ДПУ медичним працівникам умертвляти канібалів, є чимало свідчень очевидців. Ми ж маємо документи, що підтверджують ці факти. Медичні працівники ходили по селах і давали людодіам отруєні «наживки» – кусок м'яса чи хліба. Факти смерті людодів відповідним чином документувалися. Звісно ж, у довідках про смерть не йшлося про отруєння. Найчастіше помирили... від «нападів серця». Наведемо зразки таких довідок:

**Киевский областной отдел ГПУ
при исполкоме посылает начальнику УСО ГПУ УССР
17.09.1933 г.**

*Со справкой
о смерти Адаменко.*

При этом препровождаем справку Плисковской районной больницы о смерти Адаменко Прасковьи Григорьевны, осужденной судебной «тройкой»

¹ Міщенко О. Безкровна війна: книга свідчень / Передм. О. Гончара. – К.: Молодь, 1991. – С. 155–156.

при Коллегии ГПУ УССР 13.07.1933 г. пр. № 91/524 по ст. 174⁴ к заключению в концлагерь сроком на 10 лет.

Приложение: справка.

**УССР-НКОЗ Плисковська інспектура охорони здоров'я.
Плисковська районна лікарня**

03.09.1933 № 13/1

м. Плисків

Довідка

Гр. с. Андрушевка Адаменко Параска Григорівна померла в Плисківській райлікарні 25.06.1933 р.

Головний лікар (підпис)

Акт

**По факту осмотра трупа гражданки
Глуценко Оксаны Сергеевны**

30 марта 1933 г.

1933 года, марта, тридцатого дня комиссия в составе начальника Липовского района ГПУ – Макова политинспектора милиции товарища Каневского в присутствии Леккома товарища Мазура составили настоящий акт в нижеследующем:

сего числа произведен осмотр трупа гражданки Глуценко Оксаны Сергеевны, уроженки села Зозово, установлено, что смерть постигла ее от паралича сердца.

Комиссия

Лекпом (помощник лекаря)

Липовецкой поликлиники (підпис) Мазур

Борьба з людоїдством велась не лише негласними методами, а й на «законних» підставах. Існує чимало документів, які показують, що виконання смертних вироків людоїдам здійснювалось самими оперуповноваженими. Це засвідчувалось відповідним актом. Щоправда, обов'язковою при розстрілі була присутність прокурора. Наведемо деякі з цих документів, котрими супроводжувалось приведення смертних вироків до виконання..

**Акты о смерти осужденных КВМСЗ – расстрелу УССР,
Государственный комитет управления Винницкой области,
отдел города Винницы**

Начальнику УСО ГПУ УССР г. Харьков

Препровождаются акты о смерти осужденных КВМСЗ – РАССТРЕЛУ

1. Глушак Оксана Сергеевна

2. Кулика Иван Емельянович

Приложение: два акта о смерти

Начальник УСО Виноблотнодела ГПУ

Уполномоченный

Шепиленко

Загик

Акт о расстреле

Город Тирасполь, 1933 года, апреля, 29 дня

Мы, нижеподписавшиеся, Оперуполномоченный Молд. Обласного Отдела ГПУ; Козлов и Уполномоченный МООГПУ пс. Докуцкий составили настоящий акт в том, что нами на основании постановления судебной «тройки» при Коллегии ГПУ УССР от 24.04.1933г., по которому приговорен к расстрелу Шкарпита Семен Антонович, 1905 года рождения, что и приведено в исполнение.

Шкарпита С.А. – расстрелян.

Облотделу ГПУ

О Шкарпите

г. Тирасполь, 19 мая 1933 г.

Просьба немедленно сообщить причину исполнения приговора ВМСЗ над Шкарпитой Семеном Антоновичем без присутствия прокурора.

В дальнейшем обязательно необходимо исполнять ВМСЗ в присутствии прокурора.

Начальник УСО ГПУ УССР (ВУКШПАН)

Оперуполномоченный 2 гр. (ШУБ)

ВРНД Начальнику УСО Доноблотдела ГПУ УССР Блюн АКТ (Konія)

25 мая 1933 г., г. Сумы.

На основании предписания ГПУ УССР за № 216106 от 22.05.1933 г. и выписки из протокола 57/490 судебной «тройки» при Коллегии ГПУ УССР от 19.04.1933 г. сего числа приведен в исполнение приговор – высшей меры социальной защиты – РАССТРЕЛ над осужденным Богомазом Дмитрием Ивановичем. Предан земле.

Исполнитель (подпись)

Присутствовал Прокурор (подпись)

Верно: (подпись)

Щоб позбавити людину життя, писанини багато не розводили. Кілька аркушів паперу – це все, що залишалось від людини. А замість могили і епітафії: «предан земле», «дело стать в архив»... фізичне знищення людей у 30-ті роки стало таким буденним явищем, що в народі щодо небіжчика слово «розстріл» навіть не вживали. Казали: «його пустили в расход» (ніби йшлося про якийсь витратний матеріал бухгалтерського обліку); або – «його порішили», – маючи на увазі, що ім'ярек був розстріляний за рішенням суду «тройки». За такою схемою, наприклад, «порішили» одного із багатьох нещасних – А.В. Говоруху:

Судебная «тройка» при Коллегии ГПУ УССР постановила

23.04.1934 г.

Говоруху Андрея Васильевича, – РАССТРЕЛЯТЬ.

**Акт о расстреле
7 мая 1934 г.**

1934 года мая седьмого дня я, нижеподписавшийся комендант Артемовского Горотдела ГПУ Нестеренко в присутствии артемовского Горпрокурора Пестякова и ответственного дежурного Артемовского ГОПГУ Лобушко, сего числа привел в исполнение приговор ВМСЗ РАССТРЕЛ: Говоруху Андрея Васильевича.

Приговор приведен в исполнение 7 мая в 16.30 мин.

На основании предписания ДОО ГПУ № 68075/2 от 04.05.1934 г.: и выписки из протокола № 49/609 заседания судебной «тройки» Коллегии ГПУ УССР.

Комендант

Нестеренко

Артемовский городской Прокурор

Шестаков

Ответственный арт. ГОПГУ

Лобужко

Начальнику УСО ГПУ УССР г. Харьков

11.05.1934 года.

При этом препровождаем акт об исполнении постановления судебной «тройки» при Коллегии ГПУ УССР от 23.04.34 г. в отношении Говорухи Андрея Васильевича.

Таким чином, як свідчать матеріали Галузевого архіву МВС України, боротьба з людоїдством «на законних підставах» було покладено на органи ДПУ. Провівши слідчі дії за фактом канібалізму, оперуповноважений подавав справу в суд—«тройки» при Колегії ДПУ УСРР з клопотанням про прийняття «высшей меры социальной защиты» смертної кари – розстрілу. До складу обласних «троек» входили, як правило, перші особи: секретар обкому партії, начальник ДПУ і прокурор. Рішення приймалося заочно, на основі поданих матеріалів. Постанови суду у таких справах однотипні і лаконічні: 10 років концтаборів, в окремих випадках – розстріл.

10 років відбував покарання у концтаборі на Соловках 29-річний мешканець Димерського району на Київщині Василь С., який як свідчать матеріали кримінальної справи №15612: «подушил своих трех детей: Мотрю (1 год), Ивана (5 лет), Марию (7 лет), мотивирует, что нечего есть и кормить детей. Мясо детей обнаружено засоленным в дичке». В 1938 році батько-канібал звернувся до Верховного Суду УРСР із заявою про помилування. Йому надійшла відповідь: «Учитывая тяжесть совершенного преступления, каковое можно было избежать при сознательном отношении к социалистическому труду, считать досрочное освобождение нецелесообразным». Скільки їх, таких «несознательных» вбивць-людоїдів фігурує в кримінальних справах! Хто тепер порухує?

Щодо труподівства, то воно було зовсім звичним явищем. Знову наведемо приклад. Ось фрагмент із кримінальної справи №14621: у селі Старі Санжари на Полтавщині двоє синів – Григорій Т. (22 роки), і Василь Т. (11 років) зіли труп матері. «Жили чим прийдеться, – пояснював уповноваженому старший брат. – Їли дохлу конину, обгризали кістки. Коли померла мати, я вирішив не

хоронити, в її їсти разом з братом. Василь не винуватий». У справі є резолюція: «Виду несорвершеннолетия Василя Т. направить в Реформаториум». (Так називались колонії для неповнолітніх – Авт.)

Характерно, що санкція судів за людодїство і труподїство була однакова: 10 років концтаборів. Не мало значення, спожитий у їжу живий чи мертвий. Адже живий все одно став би мертвим. Від голоду!

РАДЯНСЬКЕ ПЕРЕВИХОВАННЯ ЛЮДОЇДОК.

/За матеріалами газети "Киевские ведомости"/

З людоджерками-жінками, принаймні з деякою їх частиною, вчинили трохи «гуманніше». Оскільки народжувати дітей комусь все ж треба було, людоджерок партійці вирішили ..."перевиховати" після того, як самі ж змусили їсти своїх дітей. Як це відбувалося? Було зібрано кілька етапів жінок, яких по 70-100 чоловік відправили з України по різних таборах СРСР. Один з таких етапів потрапив на Соловки, і про нього збереглися більш-менш докладні відомості.

Партія майже зі ста українців, яких звинуватили в канібалізмі і засуджених за це на 10 років ув'язнення, прибула в Соловецький табір в 1934 році. Саджати такий натовп людоджерок разом з іншими ув'язненими керівництво табору побоюлася, а тому відправили їх на одну з далеких зон – на острів Муксолма. Тут їх розмістили в окремій будівлі – добротному кам'яному корпусі, де раніше жили ченці.

Всі людоджерки хворіли і жорстоко страждали, не кажучи про важкі психічні розлади. Майже у всіх був асцит – водянка живота – наслідки цирозу печінки і сечовидільної системи. Вони довго лежали, і їх часто рвало. Нагляду за цими нещасними жінками не існувало практично ніякого. На острові був лише фельдшер та одна-дві медсестри з ув'язнених, що потрапили туди за покаранням. Про ліки говорити також не доводилося.

Буйні людоджерки, в основному з числа що втратили розум вже при переїзді в табір (інакше вони були б знищені ще в Україні), містилися в спеціальному лазареті для психічно хворих.

Про одну з таких пацієнток кілька десятиліть потому згадував в'язень, який працював санітаром: "Вранці, під час зміни чергувань, на мене обрушилося нове випробування. Почався приступ у людоджерки Харитини. Ще молода сильна жінка почала волати, битися в двері. Лемпінен (лікар) пішов її втихомирювати і повернувся із закривавленим обличчям. Харитина водала на весь лазарет. Леонід Тимофійович наказав завгоспу утворити загін для її придушення. І ось Лемпінен, завгосп, двірник, черговий лікпом і я з мотузками і матрацами увірвалися до неї в камеру, де вона, зовсім гола, кинулася на Лемпінена, але він, як щитом, прикрився матрацом, і всі навалилися на неї, стали прив'язувати до ліжка, прибитого до підлоги і стіни.

Сила Харитини була незвичайною, нас п'ятьох вона відштовхувала, скидаючи з себе, когось покусала. Нарешті її прив'язали. У всіх тремтіли руки, а Харитина хрипко вила, на губах її кипіла піна. Її зробили внутрішньом'язове вливання наркотику, і вона стала засинати... Прийшов Дудкевич та сказав, що це тільки початок, тому що дні менструацій у неї супроводжуються нападами сказу. З мене було досить".

Доля цих нещасних, помилуваних ОДПУ в 1933 році, виявилася незавидною. Велика їх частина, судячи з усього, померла від тяжких хвороб в перші ж роки ув'язнення. Решта, на думку знавців історії Соловецького табору, просто розсмокталися в загальному середовищі ув'язнених жінок, де ті не сміли й заїкатися про своє минуле: їх би просто вбили сусідки по камері. Але не виключено, що вони були знищені будь-яким іншим способом. В усякому разі у рідні села ніхто з них вже не повернувся.

РЕТРОСПЕКТИВА ГОЛОДОМОРУ ЯК ЗАСОБУ ПОМСТИ І УПОКОРЕННЯ НАРОДІВ.

Голод як засіб помсти й упокорення народу не був винаходом лише антилюдяної радянської тоталітарної системи. Екзекуція голодом відома ще з біблійських часів. З Пятикнижжя (Тори): «За те, що ви ворохобилися більше від тих поган, що навколо вас, й установами Моїми не ходили, і постанов Моїх не виконували... Тому серед тебе батьки будуть їсти синів, а сини будуть їсти батьків своїх, і розпорошу весь останок твій на всі вітри!... Третина твоя помре від моровиці й загине від голоду серед тебе, а третина попадає від меча в твоїх околицях, а третину розпорошу на всі вітри і витягну за ними меча!» (Кн. пророка Єзекіїї 5, 7-12)

Так само у комуністичній теократії народну долю вирішував партійний секретар Й. Сталін, а всі його підлеглі по інстанції виконували рішення, спираючись на однотипний у визначальних рисах репресивний апарат відтвореного через дві тисячі років тоталітарного ладу в ідеалі. Новорічна телеграма (1933 р.) Й. Сталіна українському керівництву взяти у селян хліб, якого насправді не було... Оцінка голодомору сталінським керівництвом як «корисного засобу викорінення приватновласницьких настроїв та привчання колгоспників до колективної праці»... Все це не що інше, як намір упокорити селянство майбутнім голодом.

З доповідної секретаря ЦК КП(б)У Хатаєвича від 3 березня 1933р.: «Чувствуется отрезвление после того разгула и обострения собственнических, мелкобуржуазных вожделений, которые переживало большинство колхозников во время прошлых хлебозаготовок... они все более осознают необходимость честно и старательно работать для колхоза».

А ось – «виховна» функція голодомору, за листом Косіора Сталіну від 15 березня 1933 р.: «То, что голодание не научило ещё очень многих колхозников ума-разума, показывает неудовлетворительная подготовка к севу как раз в наиболее неблагоприятных районах».

Висновок: у «соціалістичній» практиці за українською етнічною ознакою в середовищі українського селянства у 1921-1923, 1932-1933 рр. марксистсько-ленінський більшовицький режим, близький за природою до тоталітаризму у Давній Юде. Він реалізував левитську так звану «формулу голодомору та людодівства» як прокляття на тих, хто не слухається Господа, у зверненні до юдеїв: «І будеш ти їсти плід утроби своєї, тіло синів своїх, що дав тобі Господь, Бог твій, в облозі та в утиску, яким буде гнобити тебе твій ворог... по всіх твоїх брамах» (Повторення Закону 28, 53-55). Такою була левитсько-фарисейська расистська теоретична підоснова голодоморів в Україні. Як і в Давній Юдеї сталінські людоджери їли тіло синів своїх та дочок своїх.

Діти були найчисленніші жертви голодомору. Безпритульність і дитяча смертність панували майже в третині районів України. Дитячі установи були зняті з централізованого продовольчого постачання навесні 1931 р. З листа-скарги Наркомосу до ЦК ВКП(б) та Наркомату постачання: «Це утворило

катастрофічний стан постачання, особливо дитячих інтернатних установ, що не мають жодних запасів. Діти цих установ примушені тікати, чим збільшують безпритульність».

Масові вбивства дітей за розкрадання «соціалістичної власності» відповідно до закону «про п'ять колосків» – постанови ЦВК та РНК СРСР від 7 серпня 1932 року «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності». Численні факти тортур. Лист італійського консула в Харкові С. Граденіго від 31 травня 1933 р. Статистика дитячої смертності у 1932-1933 рр.: 50% і більше від загальної кількості померлих у голодомор. Глобальний характер та катастрофічні наслідки смерті мільйонів дітей для українського народу в СРСР і ритуальне знищення (принесення в жертву Єгові (Ягве) у давнину всіх первородних чоловічої статі – системоутворювальний чинник тоталітаризму у Давній Юдеї. Це аналогія чи спадкоємність одноприродних режимів?

Чи взяти депортації : «...а третину розпорошу на всі вітри і витягну за ним меча!» (Кн. пророка Єзекиї 5, 12). 200 тис. селянських господарств, тобто майже кожний 20-й двір в українському селі – а це близько 1 млн осіб, було депортовано до Сибіру. В цьому також проявився людиноненавистницький характер рішень центральних партійних органів. Ось постанова Політбюро ЦК КП(б)У від 29 березня 1932р.: «1. Считать необходимым произвести очистку районов Полесья от кулацких элементов, определив количество семей, подлежащих вызову, в 500.

2. Выселенных использовать по разработке карьеров камня, глины и др., создав в этих целях постоянные кулацкие поселки на левом берегу Днепра в районе расположения карьеров».

У листі С. Косіора до Л. Кагановича йшлося: «В связи с саботажем хлебосдачи, который в ряде районов и сел Винницкой, Черниговской, Киевской и Харьковской областей был организован кулацкими элементами в единоличном секторе, мы вынуждены были поставить вопрос о высылке за пределы УССР наиболее злостных неплательщиков хлеба и организаторов саботажа.

В настоящее время областями были уже представлены списки лиц, подлежащих высылке. Эти списки ещё раз будут просмотрены у нас. Основное количество падает на пограничные районы, где единоличников большинство в селах, где в ряде мест был организован совершенно открытый и наглый саботаж хлебосдачи в единоличном секторе. Этот саботаж необходимо было во что бы то ни стало сломить.

Просим разрешить нам высылку за пределы Украины злостного кулацкого элемента и организаторов саботажа вместе с семьями.

20 октября 1934 г. С. Косиор».

Ось такою була методологія і методика сталінського народобивства, яка мала апокаліптичний характер і перегукувалась з давньоюдейською дикістю.

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ І ПСИХОПАТОЛОГІЯ ГОЛОДУ.

Очевидно, існували спеціальні умови, що надали злочинності під час голоду свій тяжкий характер . Умови ми повинні шукати в тих діях , які вплинули на народну психіку і правосвідомість народу. Це дії минулих років. Усвідомлення права, власної гідності та аналогічних емоцій взагалі не могло бути міцним у населення, яке складалося з кріпосних, тобто з об'єктів куплі та продажу, що звикли дивитися на себе як на річ, якою можна розпоряджатися, як заманеться. **Правові умови**, в яких народу довелося жити, і після звільнення також не були такими, що могли інтуїтивно чи інтелектуально **зміцнити його правосвідомість**. З цими хиткими поняттями права особистості на існування людей масово відправляли на війну, де враження від сотень тисяч і мільйонів убитих та скалічених знову повинні утвердити в його психіці **усвідомлення безвартості людського життя**.

Наступні події: **революція, громадянська війна** – розповсюдили свої жахи **переважно в тих місцях, де лютував голод**, бандитизм, нарешті, незліченні епідемії, що забрали колосальну кількість жертв, робили **смерть такою звичайною, що вона зовсім утратила свій жах**. І ось настав голод, який затис душевні порухи в рамках вузької егоцентричної площини і не лишив у душі місця для відчуття страждання ближнього.

Смерть втратила свій жах, втратила свою святість.

ЖАХ ГОЛОДНОГО ПЕРЕВТІЛЕННЯ

Серед широкого спектра **психічних станів, спричинених голодоморами, найстрашнішим було повне руйнування психіки**. Внаслідок чого траплялися випадки канібалізму і труподства. Найбільший жах у період голодоморів викликав канібалізм (людодство), який може служити ілюстрацією втрати людиною своєї особистості.

Голод приймав найстрашніші форми. Він знищував моральні принципи та заборони, вбивав людину фізично і морально, позбавляв людської сутності. Мертві годували живих, свіжі могили розкопували.

Померлим не було спокою і після смерті. У матеріалах Одеського обласного державного архіву зберігається підбір документів “Записи лікарів-психіатрів про людодство”, який містить страшні картини канібалізму.

Термін “канібалізм” походить від французького “cannibale” – людод, і означає поїдання людського м’яса, що використовувалося у первісних народів. Побутовий канібалізм практикувався на найдавнішій стадії кам’яного віку. Із збільшенням харчових ресурсів зберігся як виняткове, викликане голодом явище. Релігійний канібалізм зберігся довше і виявлявся в поїданні різних частин тіла вбитих ворогів, померлих родичів. Він базувався на переконанні, що сила та інші властивості вбитого переходили до того, хто з’їв людське м’ясо.

На території України **заборону канібалізму** всередині колективу, обов’язок ділитися їжею з усіма його членами (харчове табу) запроваджено ще **50-40 тис. років тому. Навіть далекі предки слов’ян** повністю відкидали

людодіство, вважаючи його абсолютно неприйнятним для своїх ранніх і пізніх общин. Тим страшнішими виглядають *прояви дикості на початку XX століття*. На ґрунті голоду і пов'язаного з ним здичавіння людодіство затьмарило все.

Випадки канібалізму, які здебільшого припадали на першу половину 1933 р., поширювали страх серед селян. Траплялося, що односельці чинили *самосуди над людодідами*, адже їх жертвами ставали насамперед діти. Були і такі випадки, що також виникали на ґрунті порушень психіки, коли *батьки свідомо пропонували з'їсти їх* після смерті, аби врятувати своїх дітей.

Підтвердженням того, що канібалізм носив *не поодиноким (випадковий) характер*, є свідчення очевидців, які розповідають про факти людодіства. Адже, коли подібне траплялося, воно наскільки було жахливим і обурювало селян, що запам'ятовувалося надовго і переказувалося іншим. Про масове людодіство свідчать документальні архівні справи.

Факти канібалізму та психічні розлади від голоду помітно змінювали систему морально-етичних цінностей, люди починали *миритися з такими діями* і вчинками, які ще недавно здавалися абсолютно неприпустимими.

Всі ці наведені страшні факти свідчать про знецінення людського життя в умовах існування тоталітарної системи, падіння моральності суспільства і поширення злочинності на ґрунті голоду. Гасло: “Життя – копійка” – показувало розпачливий стан голодуючої людини. Саме в цей період відбуваються психічні зрушення в деяких членів суспільства, коли *людина перетворювалася* з володаря природи у звіра. Це не просто перехід у стадію первісності (дикості), в набагато складніше явище.

Канібалізм в стадії первісних народів добре описаний Дж. Фрезером, де він носив ритуально-релігійний характер, а не психічний. В аборигенів Австралії існував звичай відрізати куски *плоті від тіла мертвого воїна і з'їдати їх*. Вони вірили, що завдяки цьому відвага вбитого залишиться в племені. Племена намау з Нової Гвінеї вважали, що в тому випадку, коли один чоловік вбив іншого законно, тобто під час війни і поїв його м'яса, то душа жертви ввійде в тіло переможця і таким чином посилить його якості як воїна. Звідси і пішов розповсюджений у них канібалізм.

Події ж голодоморів носили інший характер. Людодіство цього періоду – це зрушення рівноваги народної психіки, безумний крик душі, невтримний рефлекс, зрештою повна *відсутність відчуття огиди*. Остаточо невирішене питання, чи є людодіство винятковим *психозом на ґрунті голоду*, чи свідомством атавізму психіки людини у зв'язку з переходом її на положення тварин.

Професор Франк розрізняв у *голодуючих три стадії стану* психічних реакцій: стадія *збудження, пригнічення і термінальності*. Цікаво, що до аналогічних висновків щодо причин канібалізму в культурних країнах прийшов на початку 20-х рр. XX століття відомий майстер “оповідань жахів” Г. Лавкрафт. В творах “Картинка в старовинній книзі” та “Повернення до нащадків” змальовано дві можливі стадії переходу до споживання людського і тваринного сирого м'яса – психічна аномальність і *поступова деградація* до рівня тварини.

З медичної (*психіатричної*) точки зору голод дуже сильно впливає на центральну нервову систему. Сіра речовина мозку *втрачає до 30 %* своєї ваги під впливом хронічного голодування. По Павлову, мозок страждає від голодування найбільше – він руйнується. Як відмічав Франк, психічна сфера голодуючих знаходиться під впливом страшенної депресії, яка сприяє розладнанню координації психічних елементів. Увага повністю поглинається внутрішніми відчуттями. Гриньов звертав увагу на те, що для всіх функцій при голодуванні характерний *пригнічений стан*.

Погіршення загального *психологічного стану суспільства* можна ще пояснити постійними війнами, що супроводжувалися насильством і знищенням людей, високою смертністю під час епідемій: “іспанки”, холери, тифу. Всі ці фактори зменшили в свідомості народу цінність життя. Звичайно, ці причини напряму не пов’язані з проявами людодїства, проте мають опосередковане значення.

Московський психіатр Розенштейн, вивчивши ряд матеріалів щодо людодїства, дійшов до висновку, що канібалізм проявився *у найменш цінних з психологічного і соціального боку елементів*. Людодїди – найчастіше *інтелектуально нерозвинені люди*. У таких натур під впливом голодування настає особлива фаза стану свідомості з тупістю і переважанням елементарних відчуттів (*голод, ситість*). Як було визначено, більшість людодїдів *звичайні селяни*, які раніше не страждали ніякими формами психологічних хвороб. Проте були поставлені у виняткові зовнішні умови, які примусили цих людей займатися антилюдськими діями.

Викликають увагу факти, що *велика кількість людодїдів були жінками*, які повинні уособлювати милосердя. Це можна пояснити тим, що крім всіх вищеназваних причин, на жінці завжди висів “Домокловий меч” турботи про інших членів сім’ї, їх побут і харчування. І тому, коли в домі лежав труп когось із членів сім’ї, то виникала дилема: “Чи віддати його на з’їдання червам (поховати), чи рідному батькові, чоловікові, дітям?” Інколи ця дилема вирішувалася на користь останніх. “Я народила сина, я його і зарізала”, – говорила одна мати – людодїдка.

Відомі випадки, коли багатодітні батьки приносили в жертву *когось із своїх дітей*, щоб *порятувати інших*. Інколи їли також *померлих* родичів. Людей, що вдавалися до канібалізму, засуджували і найчастіше *виροком їм був розстріл*. Очевидці свідчать, що заарештовані за людодїство селяни в село більше не поверталися. Випадки канібалізму були *поодинокими в межах деяких сіл, хоча досить численними в масштабах всієї України*. Спричинені вони були *виключно божевіллям*, розладом психіки виснажених багатомісячним голодом людей.

Явище канібалізму під час голодоморів носило історико- психологічний характер. Тоталітарна система, що зароджувалася, своїми діями спричинила страшне голодування, яке в свою чергу змінило психічний стан українського селянина, штовхнуло деяких його представників на *антилюдські вчинки*. Людодїство в Україні не носило релігійного характеру і не повернуло суспільство до стану дикості. Канібалізм не був спадковим і як явище завершився із закінченням голоду. Зрозуміло, що це явище перехідне і

викликане важкими тимчасовими умовами. Голодомори привели до психологічної руйнації українського етносу. Голод ламав людину як особистість, у неї відбувалися незворотні психологічні зміни: деформувалася емоційна сфера, руйнувалася традиційна мораль. Крім того, тоталітарна система ввела суспільство *в стан повного страху, залишки якого збереглися до нашого часу.*

Про них ми скажемо далі.

ДЕЯКІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРІВ У СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ (ЗА ДАНИМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ).

В опитуванні взяли участь понад 1000 нащадків родин, які пережили Голодомор. Як саме це проявляється у повсякденному житті українців? З'ясувалося, що звички і переконання, механізми психологічного захисту та стратегії виживання в умовах тоталітарного режиму – сьогодні мають відлуння і подекуди знижують якість співжиття громадян.

Одним із діагностичних критеріїв посттравматичного стресового розладу є **уникання**. Психологічні наслідки Голодомору проявляються у світогляді, переконаннях, поведінці, установках, які передавалися з покоління у покоління. На сході та півдні України, які найбільше постраждали від Голодомору, дуже мало про це говорять. Так, наче це було не з ними. Натомість Західна Україна щороку про це згадує більше.

Одна з учасниць опитування, яка є істориком, зауважила, що знання про Голодомор ще не дають змоги зануритися у переживання тих подій. Історична травма не має показових психологічних наслідків у свідомості осіб, які знали про Голодомор з історії, але не переживали в родині. Вдалося встановити той факт, що якщо людина мала травму в родині і не говорила про них, то психологічні наслідки травми більші, ніж у тих, хто ці історії переповідав. На сході України уникання розмов про Голодомор було не лише одним з механізмів захисту психіки очевидців, яке як стратегія передалося нащадкам, але й страхом перед радянською владою, яка могла через згадки про Голодомор навіть ув'язнити когось із родини.

До прикладу, наслідком травми, пов'язаної з Голодомором є такі переконання у свідомості українців: «Звідси треба тікати, бо нічого доброго тут не буде», «Нікому не можна довіряти, особливо владі», «Треба робити заготівлі та консервації, в домі завжди має бути запас їжі». Усе це відлуння радянської ментальності, яка диктувала – щоб вижити, треба красти в держави, треба робити домашні запаси на всяк випадок консервації, сухарів, солі тощо. Особливо це властиво старшому поколінню. Молодь остерігається народжувати багато дітей. «Чим їх потім годувати?» «Навіщо плодити злидні?» І т.д.

Цікавими є й інші переконання: «Не варто йти проти влади, рішень тих, хто вищий за тебе в службовій ієрархії», «Не варто висловлювати свою думку, якщо вона може бути несхвалена більшістю». Через мовчання у людей заблоковані емоції, процес пережитого. За часів Радянського Союзу це підсилювалося табуванням теми Голодомору. В індивідуальній травмотерапії одним із симптомів травми є уникання спогадів, забуття. Травма є настільки сильною, що мозок відмовляється її пам'ятати. Відтак, наслідки травми перейшли з покоління в покоління. В ході дослідження долучилися навіть ті, хто відверто знецінював дані події, мовляв, ніякого Голодомору не було, і навіть якщо це було, то про це треба забути і жити далі. Табування теми Голодомору лише поглиблює травму. Людям треба було дати можливість виговоритися, але цього не сталося. Подивіться, як євреї багато говорять і оплакують Голокост. Вони не соромляться свого болю і своїх сліз, вони не вважають це своєю провинною.

Погодимось із дослідницею голодомору 1946-1947 рр. на Харківщині Т. Лупіка: «Люди, які виживали, назавжди несли в собі страх пережитого, сором за нівелювання людських цінностей. Від цього їхнє міжособистісне спілкування часто вже ніколи не поверталось в русло колишньої, перевіреної часом односельської довіри, дружнього розуміння, родинного співчуття. Залишок свого життя постраждалі покутували перед пам'яттю безвинно загиблих. Ці підсвідомі мотиви через традиції селянського виховання передавалися батьками своїм нащадкам, які зазвичай із розумінням ставилися до тієї страшної сторінки родинного життя. У селянській повсякденності, культурі вже ніколи не забували про пережитий голод» /*Трагедія Голодоморів стор.17 книги*/.

На жаль, український народ має багато травматичного досвіду... Це репресії і війни. Це Чорнобиль. Це і сьогоднішні негаразди. Чи можливо закласти основу для зцілення українців від травми Голоду? Вагомим загальним маркером зцілення українців буде припинення звинувачень інших у своїх проблемах. Коли народ почне разом вирішувати проблеми та припинить перекладати відповідальність на владу. Фокусуючись не на проблемах, а на рішенні ми не будемо застрягати у болі. Щоб просуватися вперед, треба будувати мости, а не стіни.

ПАТОФІЗІОЛОГІЯ ГОЛОДУ.

Визначення голодування. Голодування – це стан, що виникає в тих випадках, коли організм не отримує харчових речовин зовсім, або отримує їх у недостатній кількості, або ж не засвоює їх внаслідок хвороби.

Розрізняють голодування повне, неповне (кількісне недоїдання) і часткове (якісне недоїдання). Повне голодування може бути без обмеження води і з обмеженням або зовсім без води (абсолютне голодування). Неповне голодування розвивається в тому випадку, коли в організм надходять усі поживні речовини, але в недостатній по калорійності кількості. Часткове голодування спостерігається при недостатньому надходженні з їжею одного або декількох харчових компонентів (білки, жири, вуглеводи, вітаміни).

Повне голодування. Причини повного голодування, як і інших його видів, можуть бути зовнішніми і внутрішніми. Зовнішні причини – відсутність їжі. Внутрішні причини – вади розвитку у дітей, захворювання органів травлення, інфекційні процеси, анорексія (патологічної відсутності апетиту). У розвитку голодування, його тривалості і, отже, тривалості життя організму, істотне значення мають зовнішні і внутрішні умови. Тривалість життя при голодуванні зменшують ті зовнішні умови, які збільшують втрату тепла, підвищуючи енергетичні витрати організму на підтримку температури тіла (низька температура навколишнього середовища, високі вологість і швидкість руху повітря, активні рухи). Із внутрішніх умов на тривалість життя при голодуванні впливають стать, вік, загальний стан організму, кількість і якість жирів і білкових резервів, а також інтенсивність обміну речовин.

Установка основного обміну, як відомо, в певній мірі залежить від питомої поверхні, тобто від співвідношення між площею поверхні тіла і його масою. Чим більше питома поверхня, тим значніше витрачання енергії і, отже, більш напруженими є обмінні процеси в тканинах для забезпечення теплокровності. Граничним строком повно голодування для людини вважають 65-70 днів. Невеликі розміри тіла і менш досконала регуляція обміну і теплообміну пояснюють швидку смерть новонароджених при голодуванні. Вікове зниження рівня основного обміну визначає велику тривалість голодування у старих людей. Крім всіх цих факторів, тривалість голодування визначається індивідуальними особливостями, пов'язаними з характером нервово-гуморальної регуляції і реактивності індивідуума.

Періоди голодування. За клінічними проявами повне голодування можна розділити на 4 періоди: байдужості; збудження; наростаючого в міру посилення почуття голоду; гноблення (найтриваліший); паралічів і загибелі.

Більш глибоке уявлення про особливості різних періодів голодування дає патофізіологічна характеристика, що враховує стан обміну речовин і енергії. На підставі цієї характеристики голодування можна підрозділити на 3 періоди: неекономного витрачання енергії; максимального пристосування; тканинного розпаду, інтоксикації і загибелі (термінальний період).

Тривалість кожного періоду різна. У людини перший період триває 2-4

дні, другий – фактично визначає термін голодування і може тривати 40-50 днів, третій – 3-5 днів.

Основні прояви голодування. Одним з ранніх і найбільш тяжких проявів голодування є почуття голоду, обумовлене збудженням харчового центру. Відчуття голоду при повному голодуванні може зникнути через декілька днів після початку голодування, причому пригнічення харчового центру в подальшому може бути настільки глибоким, що для її порушення необхідні спеціальні заходи. При неповному голодуванні збудження харчового центру весь час підтримується і почуття голоду періодично поновлюється.

Голодування супроводжується зменшенням маси тіла. У першому періоді маса знижується значно в результаті неекономного витрачання енергії і виділення екскрементів. У другому періоді темп зниження маси тіла зменшується і становить щодня 0,5-1%. Тому, знаючи вихідну масу і щоденну втрату, можна приблизно розрахувати граничну тривалість голодування. У третьому періоді зниження маси знову посилюється.

Маса різних органів зменшується неоднаково. Найбільш інтенсивно втрачає масу жирова тканина (97%), а найменш – серце (3,6%) і нервова тканина (3,9%). Дуже мала втрата маси мозку і серця при голодуванні свідчить про те, що в голодуючому організмі продовжує здійснюватися складна регуляція проміжного обміну речовин і процесів між органами, що забезпечує в першу чергу пластичним і енергетичним матеріалами життєво важливі постійно працюючі органи.

На 6-8-й день голодування в шлунковому соку збільшується кількість азотистих речовин – альбумінів і глобулінів. Білки після розщеплення всмоктуються в кров і йдуть на побудову життєво важливих органів. Цей процес є результатом включення при голодуванні пристосувальних механізмів, що забезпечують повторне використання білків для синтетичних процесів.

При голодуванні спостерігаються й інші процеси, що характеризують адаптацію організму до незвичайних умов існування і свідчать про перехід на ендогенне харчування.

Органи і системи при голодуванні. Теплопродукція підтримується протягом усього голодування на мінімальному рівні і знижується до кінця третього періоду. Тепловіддача дещо скорочується. Температура тіла знижується до 30-28°C. Інші життєві функції організму протягом першого і другого періодів голодування також зберігаються в межах, близьких до фізіологічних. З боку нервової системи в першому періоді відзначається порушення, особливо харчового центру. Надалі розвивається пригнічення, рефлекси знижуються, деякі умовні рефлекси зникають. При голодуванні легше розвивається шок. Розумова діяльність зберігається, однак іноді можливий розвиток психозу.

На початку голодування підвищується функція щитовидної залози, гіпофіза, що у свою чергу стимулює надниркові залози. У другому періоді голодування функції більшості ендокринних залоз пригнічуються.

У системі кровообігу і дихання особливих порушень не спостерігається.

Діяльність травної системи пригнічується. Хоча при оптимальних умовах основні життєві функції у голодуючих не відхиляються від норми, прогресивно обмежуються адаптаційні можливості організму, що чітко виявляється при різних навантаженнях. Патоморфологічні зміни в різних тканинах і органах у осіб, які загинули від голодування, невеликі і зазвичай зводяться до атрофії.

Неповне голодування. Неповне голодування (недоїдання) зустрічається частіше, ніж повне. Багато патологічних станів, особливо пов'язаних з порушеннями функцій органів травлення, супроводжуються голодуванням в тій чи іншій мірі. Соціальні лиха – війна, безробіття – також приводять до недоїдання.

Неповне голодування виникає в тих випадках, коли організм хронічно недотримує з їжею необхідну для енергетичних витрат кількість енергії. У зв'язку з тим, що таке голодування триває довго, розвиваються пристосувальні механізми. Так, основний обмін знижується більш значно, ніж при повному голодуванні. Організм надзвичайно економно витрачає енергетичні ресурси. Повільно зменшується маса тіла, що іноді маскується затримкою води. Разом з тим в тканинах розвиваються процеси дегенеративного характеру. При неповному голодуванні зміни важчі, ніж при повному, оскільки протікає воно триваліше. Смерть настає при втраті близько 40% маси тіла. Зменшення вмісту білків крові знижує онкотичний тиск, що може призвести до розвитку набряків.

Дихальний коефіцієнт знижується незначно, нерідко з'являється анемія. З боку системи кровообігу відзначається брадикардія, зниження артеріального тиску. Послаблюється дихання. Статевий інстинкт пригнічується.

Часткове голодування. При нестачі в їжі вуглеводів основні порушення пов'язані з посиленням змін в печінці. Недостатнє надходження в організм жирів в енергетичному відношенні може бути заповнене вуглеводами і білками. Однак для забезпечення пластичних процесів необхідно вводити хоча б мінімальну кількість жиру (5-6г), яке містять незамінні жирні кислоти. Слід також враховувати, що з жирами надходять жиророзчинні вітаміни, і тому жирове голодування невіддільне від вітамінного.

Білкове голодування настає в тих випадках, коли кількість білків, що надходять з їжею, не забезпечує в організмі азотисту рівновагу. Закон Рубнера, що встановлює залежність інтенсивності обміну від величини поверхні тіла у відношенні до білків непридатний. Для забезпечення пластичних процесів необхідно вводити білки. Потреба в білках непостійна і залежить від фізіологічного стану організму, а також від якості білків. При відсутності навіть однієї з незамінних амінокислот у їжі азотистий баланс стає негативним.

Тривале недоїдання з переважним недоліком в їжі білків призводить до білково-калорійної недостатності. Вона була широко поширена під час блокади в Ленінграді, де отримала назву аліментарної дистрофії. Захворювання починалося при зниженні енергетичної цінності їжі на 50%. Недолік повноцінного білка, холод, фізична перевтома і нервово-психологічне перенапруження – ось основні фактори дистрофії.

Аліментарний маразм у дітей, у яких з віком зростає потреба в білках,

розвивається швидше, ніж у дорослих і нерідко є безпосередньою причиною загибелі. Діти при білково-калорійної недостатності відстають у рості і психічному розвитку, у них виявляється депігментація волосся, шкіри, м'язове виснаження, набряки. Обтяжує розвиток захворювання гіповітаміноз А, Д, В.

Тривала білкова недостатність веде до зменшення числа клітин в органах, розвитку атрофічних процесів у кістковому мозку, органах травної системи. Сповільнюється зростання і розвиток кісток. Порушується всмоктування вітамінів і заліза в харчовому каналі. Створюються умови для розвитку анемії.

Основний обмін при голодуванні. Зменшення основного обміну при голодуванні у людини багато в чому залежить від функціонування шлунково-кишкового тракту, який під час голодування зазвичай атрофується і втрачає здатність перетравлювати їжу. Велике значення для зміни основного обміну при голодуванні має вік. Відомо, що діти важче переносять голодування і гинуть при рівних умовах раніше за дорослих. Деяке значення має стать. Чоловіки переносять голодування важче жінок.

Зміни основного обміну при повному голодуванні супроводжуються характерними змінами газообміну і, відповідно дихального коефіцієнта. На початку голодування дихальний коефіцієнт дещо збільшується, тому що організм використовує в першу чергу запаси вуглеводів печінки і запаси скелетних м'язів. Надалі голодуючий організм живе за рахунок утилізації жирових запасів підшкірної клітковини і внутрішніх органів.

Протягом повного голодування з водою розрізняють три періоди. Перший період (1-2 дні) характеризується значним збільшенням виділення азотовмісних речовин за рахунок раніше прийнятої (перед голодуванням) їжі. Знижуються біосинтез тканинних білків, синтез сечовини, сечової кислоти.

Другий період є найбільш тривалим – до 70 днів і більше. Організм живе на азотистому мінімумі. Деяке зниження основного обміну пояснюється відсутністю надходження їжі.

Третій період голодування характеризується посиленням розпаду тканин і збільшенням вмісту калію, фосфору та азотовмісних продуктів у сечі. Смерть при повному голодуванні настає, коли втрата складає 40-50% маси тіла, – від інтоксикації і виснаження всіх видів поживних речовин в організмі людини. При голодуванні без води смерть настає через 4-7 днів від інтоксикації і зневоднення.

Відновлення. Навіть у самому початку останнього періоду голодування організм повністю відновлює всі функції організму. Це свідчить про те, що повне голодування не викликає необоротних змін. Процес відновлення йде дуже швидко. При втраті 40-50% маси тіла протягом місяця відновлення відбувається за 2 тижні. З'являється апетит, прискорюються окисні процеси, стимулюється процес асиміляції, встановлюється позитивний азотистий баланс. Однак, враховуючи стан травної системи при голодуванні, відгодовування слід проводити обережно.

БОГ ЇМ, ЗЛОЧИНЦЯМ, СУДДЯ, А НАШЕ ПРОКЛЯТТЯ! ПРАВОВА ОЦІНКА ЗЛОЧИНІВ ВИНУВАТЦІВ ГОЛОДОМОРУ.

Тоталітарний сталінський режим шляхом насильницького вилучення продовольства, блокади сіл і цілих районів, заборони виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій проти незгодних – створив для українців умови, які були несумісні із життям, і тим самим здійснив масове вбивство голодом. Така політика є злочином проти людяності і відповідає Конвенції ООН про геноцид.

Ще у 1953 році відомий юрист, творець терміну «геноцид», професор Єльського університету Рафаель Лемкін, виступаючи на пам'ятних заходах на вшанування жертв Голодомору 1932-1933 років у Нью-Йорку, охарактеризував його як «класичний приклад радянського геноциду».

У 1980-их роках спеціальна комісія Конгресу США з вивчення голоду в Україні у своїх висновках також вказала, що «Сталін та його оточення здійснили геноцид проти українців у 1932-1933 роках». Тоді ж Голодомор вивчала Міжнародна комісія з розслідування голоду 1932-1933 років в Україні, до складу якої увійшли відомі юристи та вчені правники. Члени комісії, заслухавши свідків, експертів, проаналізувавши документи, одностайно висловились за те, що в Україні у 1932-1933 роках існували всі складники геноциду.

Непростим, наповненим опором та дискусіями, був шлях українського парламенту до ухвалення Закону про визнання Голодомору геноцидом українського народу. І в листопаді 2006 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Голодомор в Україні 1932-1933 роках». Стаття 1 Закону визначає Голодомор геноцидом українського народу.

22 травня 2009 року Службою безпеки України порушену кримінальну справу за фактом вчинення геноциду в Україні у 1932-1933 роках. Досудовим слідством встановлено беззаперечні докази того, що у 1932-1933 роках керівники більшовицького тоталітарного режиму Й. Сталін, В. Молотов, Л. Каганович, П. Постишев, С. Косіор, В. Чубар, М. Хатаєвич організували та вчинили геноцид в Україні, створивши життєві умови, розраховані на фізичне знищення частини українського населення. Апеляційний суд м. Києва, розглянувши матеріали кримінальної справи, констатував, що органом досудового слідства встановлена і доведена суб'єктивна сторона злочину геноциду. Суд своєю постановою від 10 січня 2010 року закрити кримінальну справу, порушену за фактом вчинення геноциду в Україні у 1932-1933 роках відносно названих осіб у зв'язку з їхньою смертю. Бог їм суддя, а наше прокляття!

Таким чином Українська держава дала політичну і правову оцінку злочину. Нині перед усім українським суспільством стоїть завдання глибокого осмислення причин, характеру, масштабів трагедії, гідного вшанування пам'яті мільйонів наших співвітчизників. Лише така позиція – позиція пам'яті і вшанування жертв – гарантує неможливість повторення подібних трагедій у майбутньому.

ЧОРНА ДОШКА ПРОКЛЯТИХ

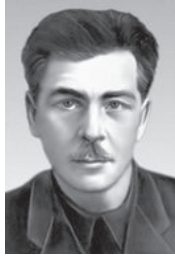
Йосип Віссаріонович Сталін (справжнє прізвище Джугашвілі)
/Генеральний секретар ЦК ВКП(б) 1922-1934рр./

В'ячеслав Михайлович Молотов (справжнє прізвище Скрябін)
/Глава радянського уряду 1930-1941рр./

Лазар Мойсейович Каганович
/Керівник сільськогосподарського відділу ЦК ВКП(б) 1933р./

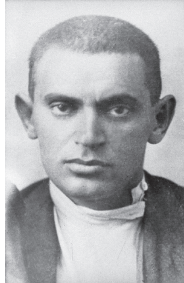
Павло Петрович Постишев (партійний псевдонім Єрмак)
*/Секретар ЦК ВКП(б), завідувач відділу агітації і пропаганди ЦК ВКП(б)
1930-1934 рр./*

Станіслав Вікентійович Косіор
/Генеральний (з 1934 року – перший) секретар ЦК КП(б)У 1928-1938рр./

Влас Якович Чубар
/Голова Ради народних комісарів УСРР 1923-1934рр./

Мендель Маркович Хатасевич
*/2-й секретар ЦК КП(б)У 1932-1933рр.; секретар ЦК КП(б)У 1933-
1934рр./*

АЛЬТЕРНАТИВА БУЛА: ВМЕРТИ ВІД ГОЛОДУ ЧИ КУЛІ. НЕЗРУЧНІ ЗАПИТАННЯ АВТОРІВ КОЖНОМУ УКРАЇНЦЮ.

Сподіваємось, презентована книга допомогла читачеві розібратися хоча б в деяких непростих питаннях трагедії голодного 1933-го року. Ми скомпонували її на основі архівних документів. Архіви, як відомо, не брешуть і не лукавлять. Вони лише відзеркалюють дійсність минулого. А тепер повернемося до передмови на початку книги, до нашого діалогу з гостем – іноземцем, який не міг збагнути причин Голодомору. До того болісного для нас питання, якого ми уникаємо: чому селяни не протестували у 1933-му році, приречено вмираючи від голоду? Виникає тут неодмінно й питання наступне: а хто безпосередньо відбирав у селян хліб?

Спробуємо викласти свої суб'єктивні міркування з цього приводу, розуміючи, що вони викличуть заперечення та шквал обурення з боку палких патріотів українського народу. Ми також числимо себе до цієї благородної категорії земляків. Але... Хіба справжній патріотизм не передбачає (чи забороняє) самокритичний погляд на самих себе, критичну оцінку себе? Хіба патріотизм полягає лише у самовихвалянні і постійному самовиправдовуванні? Тож, як то кажуть, люби, Боже, правду...

Головні організатори і винуватці Голодомору відомі, названі персонально, засуджені. І судом історії, і судом Божим. Немає жодного виправдання їхньої вини. Але поставимо питання й по – іншому: а яка ступінь, вини у трагедії, що сталася, самого... українського народу? Звучить кошунством, але мусимо зізнатися, – і саме українське селянство також значною мірою винне у тому, що дозволяло себе знищувати. І навіть рішучого супротиву не було на рівні конкретної сім'ї, на рівні побутовому.

Офіційна історіографія свідчить, що Голодомору передувало близько 5000 тис. селянських повстань кінця 20-х – початку 30-х років. Це не викликає сумніву. Насильницькій колективізації, розкуркуленню, репресіям був на селі лютий опір. Ми ж говоримо безпосередньо про рік 1932-1933-й. Тут маємо свідчення вже не збройного, а лише пасивного опору. Скажімо, голова колгоспу відмовляється відбирати хліб в односельців і кладе на стіл партійний білет... Селяни виходять з колгоспів, саботують сільгоспроботи, нападають на зерносховища і т.д.

Ми ж змодельовуємо ситуацію по іншому, так би мовити на персоналізованому рівні... Сім'я пухне з голоду. Приходить «червона мітла» і вимітає з хати все до крихти, прирікаючи всіх на голодну смерть... А господар не чинить ніякого фізичного опору? Він що, не мужчина, не батько, щоб захистити дітей і дружину від очевидної смерті? Щоб підняти сокиру на своїх ексекторів? На своїх дітей потім, щоб порубати і з'їсти, у нього сокира підніметься (таких випадків у книзі описано достатньо)? Вбити свого односельця заради торбинки сухарів чи пшона рука підніметься (таких прикладів у кримінальних справах цього періоду нами виявлено також немало)? А на нелюда-активіста рука не піднімається? Тут що? Слабо? Боїться? Виходить, що так. Але ж смерть від кулі і чесніша, й почесніша, ніж ганебні муки голоду і смерть від нього.

Ця дилема чомусь завжди вирішувалась на користь останнього варіанту, а не першого. Принаймні, досліджуючи численні документальні слідчі справи про кримінальні злочини в голодні роки, фактів героїчних вчинків, героїчної смерті чоловіків, пов'язаних із фізичним супротивом відбиранню продуктів, ми не виявили. Поясненням цьому може бути лише менталітет українського селянина, який вже втратив свій козацький дух за часів кріпацтва, а потім і під час виснажливих національно-визвольних змагань 20-х років. Тож, говорячи про трагедію Голодомору, треба заглядати і в рабськи, приречено-покірну душу українського селянина, а не лише вказувати пальцем на портрети Сталіна і Постишева. У тому, що «дозволяли» собі вмирати з голоду винні і самі селяни.

А тепер про методи відбирання хліба у селянина. Про механізм, про сам «процес». Знову персоніфікуємо означену колізію. Відбирав хліб що, – особисто Сталін? Прислані марсіяни? Оперуповноважені енкаведисти? (Їх то й всього, що було по жменці на весь район, якщо співміряти із кількістю населення). Відбирали «свої ж у своїх». І в цьому маймо мужність відверто зізнатись. Незчислима рать доморощених активістів, посіпак і прислужників більшовицького режиму, ходила по дворах, вишукуючи щось їстівне для...держави. І звісно ж, для себе. Причому робилось це часто не з примусу, а з бажання догодити, якнайкраще вислужитись перед вищестоящим начальством. Робилось нерідко із садистською насолодою і байдужістю до волянь і благань беззахисної жертви.

Ви можете уявити собі, щоб подібне чинив євреї проти єврея? Грузин проти грузина? Таке недопустиме! У взаємостунках більшості народів панує взаємовиручка, колективна солідарність як умова самозбереження власного етносу.

І тут знову наштовхуємось на наш український менталітет, ознаками якого є індивідуалізм, анархізм, заздрість і т.п. (Позитивних рис українства ніхто, також не заперече!). Ми не випадково виокремили із глобальної проблеми Голодомору ці незручні і дразливі для кожного українця два питання: 1) чому люди ціною власного життя не боронили свій хліб? 2) чому свої відбирали хліб у своїх? Робимо це не лише тому, що дослідники неохоче про це говорять, акцентуючи увагу на зовнішніх політичних факторах причин Голодоморів.

На нашу думку, ці уроки минулого слід осмислити, і зробити висновки з огляду на сучасність. Візьмемо ситуацію з хлібом сьогодні. В останні кілька років Україна впевнено вийшла в трійку світових лідерів по експорту зерна (США, Євросоюз, Україна). А хліб у нас з року в рік все дорожчає. Хоча міг би бути вже майже...безкоштовним (за прибуток від експорту і при умові, що більша частина врожаю буде спрямована на внутрішній ринок, на харчові і фуражні потреби). Добуваємо більше тонни на людину при населенні близько 30 мільйонів чоловік. Це ж повне благоденство! Такий збір збіжжя мають лише

4-5 країн у світі.

Чому ж дозволяємо сьогодні вже не колишній «червоний», а теперішній чорний олігархічний мітлі, вимітати свій хліб за кордон? Класти нуворишам прибуток від цього в кишені? Чому не боронимо свій хліб? Чому дозволяємо відбирати його у себе своїм агроперекупникам – спекулянтам? Тут не потрібно класти за це власне життя, що гіпотетично було б виправдано у 1933 році. Для цього фермерам достатньо під захистом небайдужих громадян всього-навсього здійснити «автопробіг» до Верховної Ради парою сотень самохідних комбайнів і колісних тракторів. Впевнені, цього було б досить.

І сьогодні, як бачимо, проявляє себе ось цей сумнозвісний одвічний український менталітет – нездатність рішуче себе захистити. Ремствуємо на зовнішні чинники, об'єктивні обставини, на владу замість того, щоб жорсткіше подивитись на себе, критичніше – на свою байдужість і пасивність. І невтямки нам, схоже, що зі своїм менталітетом «моя хата скраю» можна опинитись «скраю» сучасної цивілізації, маючи найбагатші в світі чорноземи.

ДЕКІЛЬКА З БАГАТЬОХ АВТОРСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ, ПРИСВЯЧЕНИХ ГОЛОДОМОРУ.

ДІВОЧА ДОЛЯ ЗРАЗКА 1933-го РОКУ.

А ось ще одна кримінальна справа, яка свідчить, що голод-33 лютував і в нашій місцевості. Зокрема, й у Боярці та навколишніх селах.

... 1933 рік в селі Малютянка (25 км. від м. Києва) проживала якась дівчина Оля...

Із анкети обвинуваченої:

«Солоніна Ольга Пилипівна, 1911 р. народження – 21 рік, професія – хлібороб, соціальний стан – бідняк, малограмотна, б/п, имущ. полож.- хата, состояние здоровья – здорова, семейное положення – девица».

«Девица» - означає неодружена... Спасаячись від голоду, котрий вже мав поширення у Боярці і навколишніх селах, Ольга їздила, а бувало і ходила пішки, до Києва. Там на Деміївці, (нині Деміївський ринок у районі Московської площі. – Авт.) вона працювала в швейній майстерні. За пайок з куска хліба та двох картоплин. Спочатку ділилась з домашніми – матір'ю, двома братами і батьком-інвалідом, - яким колгосп не надавав ніякої допомоги. Сім'я пухла від голоду. В подальшому і сама Ольга, єдина годувальниця в сім'ї, настільки ослабла, що не могла вже добиратися на роботу.

Далі як видно із «Обвинувального висновку»:

«В скором времени мать Ольги Орина умирает от голода вместе с младшим сыном Иваном, а через 2-3 дня умирает и старший брат Михаил, а Ольгу за неявку своевременно на работу сократили с производства, она проживает дома со своим отцом».

Тепер ролі двох, що залишилися живими з п'яти членів сім'ї, змінились. Годувальником і рятувальником від голодної смерті себе та знесиленої дочки був батько. Але для цього він був вимушений стати «людоїдом».

19.04.33. Із протоколу допиту: *Вів начальник Васильківського райотд. Киевского облотдела ГПУ – Дроздов. (с. Малютянка входила тоді в Васильківський район, нині – в Києво-Святошинський район, Київської області. Подано мовою оригіналу. – Авт.)*

«Батько Солонін Філіп Іванович заводил до себе в хату безпризорних, оставлял ночевать, сонних убивал. В течении одного месяца было убито и съедено 3 человека от 60 до 20 лет возрастaми. Ольга работала на Демидовке в Киеве...».

Із «Обвинувального висновку»:

«Когда же закончили есть девишку (с Боярки), перед самой Пасхой в субботу отец привел с Боярской станции снова неизвестную женщину лет 30 ... Отец положил неизвестную женщину спать на печи, а Ольга легла на полу.

Ночью услышала визг, проснулась и увидела, что отец на печи рубает топором приведенную неизвестную женщину. Вовоем они начали носить мясо в ту же бочку, а голову и ноги бросили под припичек на утро, т.е. на Пасху приступили варить холодец...» (с.10)

*Сотрудник Васильковского ГПУ
19.04.1933г.*

Маркитан

*Голова с/р Малютянки
Секретар*

*Мельник П.И.
Юхименко Г.А.*

Ця кровава Пасха (судячи з дати вона в 1933 році була ранньою) для голодуючої дочки та батька стала фатальною. Рештки трупа були виявлені сільськими активістами, про що свідчить нище процитований акт:

Акт 17 квітня 1933: *Я, голова Малютянської с/р Васильківського району Мельник П.І. склали цього акта про те, що цього дня було закопано в землю шматки м'яса зарізаной жінки в присутності міліціонера т. Богирова та сільвиконкомівця Юхименко Г.А. про що й складено цього акта.*

Підписи

Що було далі? Далі все йшло по тисячократному відпрацьованому сценарію...

**Следователь: оуполномоченный Широкобоков
21.04.1933 постановил:**

«Следственное дело №148 Васильковского р/о ГПУ по обвинению жительницы с. Малютинки, Васильковского р-на, Солониной Ольги Филипповны по ст.174, п.4 УК УССР направлено на расследование Суд Тройки при Коллегии ГПУ УССР с ходотайством о применении к обвиняемой Солониной О.Ф. – высшей меры соцзащиты – расстрел».

Согласен – оперуполномоченный

Шабс

Утвержд.: зам. Нач. КООГПУ и нач. СПО

Чердак

**Судебная Тройка при Кол. ГПУ УССР
от 15.04.33г. постановила:**

«Солонину Ольгу Филипповну заключить в концлагерь сроком на 10 лет, считая срок с 18.04.33 г. Дело сдать в архив».

Справу здано в архів. Про подальшу долю дівчини Ольги нічого не відомо. Скоріше всього стала «лагерной пылью» як і мільйони її юних співвітчизниць. Не вівши одружитися. Стати матір'ю. Заспівати колискову дітям.

Щодо батька Ольги? Він як свідчать документи встиг втекти, і уникнути покарання. В лісах Малютянки та Боярки це було зробити не важко. Скоріше всього, десь захолов. А, може, став здобиччю ще одного канібала.

(Газета «Боярка –інформ», 28 листопада 2009 року)

ЧОРНОЗЕМИ НЕ ВРЯТУВАЛИ.

Загальновідомо, якщо рану постійно ятрити, то вона довго не заживає... Чи треба нам знову і знову згадувати про Голод-33? Здається ж, за роки незалежності про це все вже сказано. Однак говорити треба. Голод 1932-33-го років – це така глибока всенародна рана, про яку не варто забувати. Вона не може не боліти.

Не обминула трагічна «чаша сія» і нашу рідну Васильківщину, що на Київщині. Про це й говоритимемо.

Голод почався, коли посадили картоплю...

Яцьки – одне з сіл Васильківського району, в якому лютував голод. «У нашій районній газеті ми не знайдемо жодного повідомлення про Голодомор, але очевидці свідчать, що голод почався в селі Яцьки весною 1933 року, як посадили картоплю...» Така була одна з перших згадок про Голодомор у газеті «Шлях Ілліча» від 23 вересня уже 1990 року.

Голод був, але про це довго замовчували. Як у газетах років, коли винищували українців голодом; так і в пресі радянського періоду. Прикметно, що від голодного геноциду найбільше потерпали селяни-хлібороби. Причому відбувалося це в центрі України, на найбагатших у світі чорноземах, які становлять четверту частину всіх світових «чорних земель». Найжахливішим наслідком голоду було не лише фізичне вимирання, а й духовне зубожіння, яке виходить за межі будь-якої моралі.

За свідченнями очевидців, були непоодинокі випадки канібалізму (людоїдство, трупоїдство), і вбивства людей заради торбинки зерна чи будь-якої їжі.

Ось витяг лише з однієї кримінальної справи про людоїдство, яку нам вдалося віднайти в архівах. Ідеться про село Глеваху, що входило тоді до складу Васильківського району.

Із протоколу допиту (витяг) Глущенко Оксани Сергіївни, 36 років, неписьменна, селянка, біднячка, вдова, 3 душі сім'ї, хата, зі слів не судима. 1933 року, лютого 28 дня:

«Я залишалася вдома зі своєю дівчинкою Олександрою, якій чотири роки, і коли моя дівчинка спала біля мене на печі, я взяла ножа, яким різала хліб, і зарізала свою дівчинку Олександрю. Після чого я взяла зарізану дитину, винесла в комору і положила в ночви. На другий день прийшов мій старший хлопчик Іван, який запитав мене, де наша Олександра. Я відповіла, що Олександра померла! Все це зробила тому, що я вмирала з голоду. До цього я з'їла два коти та двох собак, яких я їла разом зі своїми дітьми. Більше додати до справи нічого не маю. Додаю, що в мене було трохи озимини – 0,5 га, яку я назбирала в 32 році. Хліб, який був у мене, був забраний сільрадою в кількості 8 пудів, і я залишилась без хліба. Додаю, що печінку та серце від своєї Олександри я зварила і з'їла... Записане і прочитане (мені, Глущенко) об'яснили.»

Пухли від голоду...

А ось свідчення старожилів-яцьківців, що записали місцеві краєзнавці – старшокласники і вчителі.

Наталія Степанівна Шантюк, 1928 р.н.:

«Я пам'ятаю 1932-1933 роки голоду. Мені було всього п'ять років, моїй сестричці Вірі – десять. Батька заарештували, ще коли мені було два роки, тому я його не пам'ятаю. А матір Марію Платонівну теж заарештували у 1932 році – «підшивши» політику, що вона «вкрала» тарілку «похльобки» і кусок хліба у голови сільради та й віддала голодним людям. Вона відбувала «виправні роботи» у Лук'янівській тюрмі. Ми з сестрою залишилися самі, на руках діда Платона, маминого батька. Стали пухнути з голоду. Їли гречану полову. Віра могла пересуватися тільки з ціпком, а в мене світилися одні кістки.

Матір відпустили весною 1933 року з тюрми на один день. Але вона продовжувала там працювати. Доручила старенького батька і старшу доньку двоюрідному братові Архипу, а мене взяла в рядно на плечі й понесла у Київ на Лук'янівку (60 км від Яцьок. – Авт.) Спасибі коменданту тюрми Кузьмінському, який дозволив матері залишити мене при собі. Так ми вижили.

У 1933 році, згадувала Наталія Степанівна, вимирали цілі сім'ї. Пам'ятаю, як підводи везли мертвих людей, а ми, малі, бігли позаду, а з підводи теліпалася чиясь коса аж по землі. Із розповіді Івана Біляка знаю, що був Пудій – у нього було три хлопці й дружина. Пудій із дружиною пішов у поле на заробітки й не повернувся. Обоє померли з голоду десь у дорозі. Діти залишилися самі. Дід Іван Біляк частенько приносив щось поїсти. Одного разу приходять, а найменшого Колі немає. Присікався він до хлопчиків: «Де Коля?». Хлопці повтікали, а дід Іван знайшов у ямі лише кістки і голову Коліну. З'їли два старші брати найменшого. Куди ділися брати-людоїди, ніхто про них нічого не знав». (Записано 01.10.2002 року, Федоренко Н.Г)

Палагея Левівна Моргун, 1921 р.н.:

«У нашій родині було семеро душ: мати, батько, я і п'ятеро братів. Корову та коня у нас забрали. Пухли з голоду. Мертвих людей замотували в ряднини і складали на віз, в якому везли на кладовище. Викопували одну яму, в яку скидали по десятеро покійників. Ніхто й не плавав. Коли батько ще мав силу, то їздив у Западну Україну, де міняли одяг на їжу.

Батько й брати померли. Залишилася я і моя мати. Згодом померла і мама. Я залишилася сама. Пережила багато різних трагедій. Маю дві дочки і три сини, також внуків і правнуків». (Записано 21.09.2005 року, Огородник О.В.).

Віра Іванівна Голуб, 1922 р.н.:

«Роки Голодомору 1932-1933 рр. залишилися в моїй пам'яті назавжди. На той час мені вже було 10-11 років. Лише на нашій Набережній вулиці вимерло декілька багатодітних сімей. У сім'ї при підтримці сусідів вижила тільки Люба. Ми з мамою вижили завдяки корові.

Спливає в пам'яті й таке: якось зайшов у хату сусід, Кирпич Тарас, із повним відром жаб, та хвалився здобиччю. Жаб їли багато людей. Спочатку заливали кип'ятком, шкіра здувалася і чистилася як у вареної картоплі, а потім готували з них усе, що хто придумає. Виживали, хто на чому.

Я часто спілкувалася з подругою, яка живе зараз у Гребінках, Лисенко Галиною Дмитрівною. Ось що вона мені розповідала за ті роки.

Жила вона в Яцьках на «Павликах», а сусідами була багатодітна сім'я – дядько Іван та тітка Христя. Було в них шестеро дітей. До голоду в їхній хаті був лікнеп. Дядько Іван учив людей початкової грамоти, тобто був людиною

потрібною в суспільстві. Але прийшли роки голодомору. В них, як і в усіх жителів села, забрали все, шестеро дітей просять їсти, а що? Тож вони страшенно голодували. Їли все, що тільки попадало на руки: бур'яни, жаб, пуголовків, слимаків, котів, собак – усе поїли.

Якось подруга Галина звернула увагу, що не видно дівчаток дядька Івана, з якими часто гралися разом, та почала їх розшукувати.

Знайшла в люху мертвими. Коли роздивилася, а в них вирізані всі м'які частини тіла. Перелякавшись, прибігла додому і все розповіла своїм батькам. Вони заборонили їй ходити в ту сім'ю, та й узагалі без нагляду з дому вже не відпускали». (Записано 21.09.2011 року, Коваленко Т.М.),

Доведені до божевілля...

Чи велася боротьба з людодством? Велася. Але не з голодом, а з нещасними людьми, які муками голоду були доведені до напівбожевілля. У ті роки термін «канібалізм» не вживався. Цей вид злочину навіть не передбачений Кримінальними кодексами України – тогочасним, прийнятим ВУЦВК 1927 року, і нині чиним КК України.

Злочин кваліфікувався за ст. 174-4 КК УСРР: «ст. 174. Разбой, то есть открытое, с целью завладения чужим имуществом, нападение отдельного лица, соединенное с насилием, грозящим смертью или увечьем...» Звучить святотатством, але під «чужим имуществом» розумілося життя, тіло (!) потерпілого.

Явище канібалізму набуло в Україні таких загрозливих масштабів, що для знешкодження людодів довелося залучити не тільки працівників ДПУ, а й лікарів, сільських активістів.

Виявленим людодідами давали отруєний кусок хліба чи м'яса, а потім констатували актом, що, скажімо, «смерть постигла от паралича сердца» або ще з якої причини (звісно ж, не з голоду!)

Зазвичай слідчі, які вели подібні справи, порушували клопотання перед Судовою Трійкою при Колегії УСРР про застосування до обвинувачуваних «вищої міри соціального захисту – розстрілу». Але Судові Трійки змінювали смертні вироки 10-річним терміном ув'язнення у спеціальних концентраційних таборах, адже для подальшого будівництва соціалізму потрібна була нова жива дармова робсила.

Пам'ятасмо невинно убієнних голодом.

Чи маємо підстави звинувачувати сьогодні поставлених на грань життя і смерті людей, які божеволіли від голоду? Час – найкращий суддя... Не судімо, й самі несудимі будемо. Ці нещасні, доведені до відчаю, тепер неосудні. Людодідами були не вони. Людоджерами були Сталін та його посіпаки, які забрали у селян хліб і змусили їх помирати голодною смертю.

Яцьківці шанують своїх односельців, невинно убієнних голодом. Встановлено, що в селі у 1933 році загинуло 173 особи. Цей сумний мартиролог навічно закарбований у пам'яті живих. З ініціативи наших земляків – письменника і громадського діяча професора Василя Васильовича Сокура та ентузіаста-краєзнавця Миколи Васильовича Кирпича – в мальовничому місці, на високому пагорбі, з якого видно все село, було закладено сквер пам'яті жертв Голодомору.

Сільська рада виділила для цього земельну ділянку площею 1,5 га. 27 листопада 2010 року, у поминальний день всеукраїнської скорботи, був проведений неділеньник, на якій прийшли ентузіасти, кожен, зі своїм деревцем. Було викопано майже 100 лунок для посадки власних саджанців: сосни, липи, дубочків, калини, тощо. Було встановлено металевих хрест, освячений місцевим священиком. Біля нього – стела з переліком усіх імен загиблих.

(Газета «Україна молода», 29 листопада 2016 року)

КП(б)У ответим беспрерывными красными хлебными обозами

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

ПРОЛЕТАРИЙ

**ВСЕУКРАИНСКАЯ РАБОЧАЯ ГАЗЕТА
ОРГАН ЦК КП(б)У и ВУСПС**

Редактор тел. 12-10.
Секретарь 31-45. **Адрес редакции: Дорога, Таврия, кв. 93** Массовый шт. 49-05.
Общ. 26-73.

№ 246 **ХАРЬКОВ** **X год**
(2744) **27 октября 1932 года** **издания**

Хлебный обоз на пути к элеватору. (Гора Свердловского района).

ОБЕСПЕЧИТЬ АКТИВНЕЙШЕЕ УЧАСТИЕ ПРОФСОЮЗОВ В ХЛЕБОЗАГОТОВКАХ

Все силы шефской помощи — на повышение темпов борьбы за хлеб

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ ВЫЗОВ ПРИНЯТ

ПРОФСОЮЗЫ ОБЩЕШТИНСКИ МОБИЛИЗУЮТ МАССЫ НА ВЫПОЛНЕНИЕ ПЛАНОВ.

ОДЕССА, 25 (По телеграфу). На это очередным заседанием президиума областного исполнительного комитета Харьковского профсоюза за социалистические соревнования в выполнении хлебозаготовок, еще в сентябре был принят.

Профкомы **Ниналова** посылают на село 10 бригад в составе по 10 ударников, **Харьков** — 50, **Паромовский** — 30, **Земляничное** — 20. Промышленные бригады на

Спублеченное вчера обращение ЦК КП(б)У «На всем Оболонке и районом ЦК КП(б)У» особое значение придает на участие в хлебозаготовках, темной кампании профорганизаций Украины.

«Обеспечено, чтобы в деле усиления хлебозаготовок приняли активнейшее участие и профорганизации».

Однако, как об этом говорят сами члены бригад в нашей газете нете удачи, и выполнение этой важной задачи большинством профбригад сейчас еще на полпути. Необходимо, не обесценивая достигнутого, активнейшего участия профсоюзных масс в борьбе за выполнение хлебозаготовительных планов. ГРИШИН.

ЗВАНИЕ ОБЯЗЫВАЕТ

ИНИЦИАТОР СОРЕВНОВАНИЯ — ХОСПС ДОЛЖЕН ВЫПОЛНИТЬ ВСЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ПО СОЦВЫЗОВУ КИЕВУ И ОДЕССЕ

Харьковская область — наиболее отстающая на Украине по хлебозаготовкам. К 21 октября гайдарский хлеб хлебозаготовлен только лишь 72,1% проф. план. План — обязательный акт не только хозяйственной организации, но и политический приказ. Что делать и делают харьковские профсоюзники, чтобы не уступить плану? — хлебозаготовки? Что предпринять, в частности, исполнитель?

Активнейшее постановление ВУСПС об участии профсоюза в хлебозаготовках и

словами, в дистрикции хлеба, облизывает миску. Едут на село бригады. Вот и сейчас в Полтавском районе, сдал от ХПЗ 28 человек, в Харьковском от ХПЗ — 20 12 чел., в Полтавском — от «Серия» и «Молния» — 10, в т. д. Но что делают эти бригады, как они работают? — плант ли извозчик, посылающий их, или профсоюзники, как они оформляют? — Некому ехать нет посылки, как сегодня, как завтра только тогда будет конница, — только конница, как конница конница конница ОСТО

СПОГАДИ ОЧЕВИДЦІВ І ЖЕРТВ ГОЛОДУ.

Свідчення, зібрані Петрашуком Олександром Ігоровичем у с. Москалівка, Ярмолинецького району Хмельницької області.

Розповідь Сердечної Віри Семенівни, 1914 року народження.

Я народилася в селі Москалівка в 1914 році. Ще маленькою я стала сиротою, виховували мене мої дідусі. В 30-х роках вони вже були немічні і не могли працювати у колгоспі. Дідусь продав все з хати (одежу, подушки, посуд, взуття), щоб мене врятувати від голоду. Пам'ятаю, що в селі було багато жебраків. Людей, які померли від голоду, хоронили на краю села при дорозі, як їхати на с. Коритну. На тому місці не ставили хрестів. Від голоду померли двоє наших сусідів Марчук Іван та Марчук Стефан.

Розповідь Ярмолівч Віри Іванівни, 1922 року народження.

Моя бабуса Віра Іванівна із багатодітної зажиточної сім'ї. В основному родина займалась сільським господарством та скотарством. Роки розкуркулення не обійшли стороною сім'ю і господарство бабусі. Батька бабусі Ярмолівч Івана Федоровича присудили до заслання в Сибір, за ним мала податись і мати. Все, що було вдома, – і вівці, і свині, і корови, і зерно, – забрали у колгосп. Батько втік від активістів і переховувався, а матір, Ярмолівч Ганну Іванівну, з маленькими дітьми на возі вивезли з села. Ми, діти, ходили по селах, просили їсти, переночувати.

У 1932-1933 роках голодували, варили лободу, бурячиння. Під час голодомору ніхто не помер у моїй родині. Але в 1937 році репресували двох братів: Ярмолівч Григорія Івановича та Ярмолівч Онисія Івановича.

Людям, які працювали у колгоспі, давали їсти один раз на день. Крім обробітку землі в селі була ще гуральня і цегельня. Особливо важко працювали люди на цегельні: вся робота - вручну, від копання глини, формування цегли і до її випалювання. За цю працю у голодні роки робітникам давали крім обіду ще дві скибки хліба.

Розповідь Заремби (Деркач) Марії Микитівни, 1922 року народження.

– Маленькими ми з братом Микитою (1920 р.н) залишилися без батька. Щоб якось вижити і нас прогодувати, мама змушена була вдруге вийти заміж. Наша сім'я була дуже бідна, тому нам втрачати було нічого, і ми вступили до колгоспу. Добре пам'ятаю 1933 рік. Та найбільше в пам'яті - мамині опухлі ноги. Мама насилу йде, а ми з нею, на роботу сапати буряки. Ми з братом йшли з мамою, бо вона через опухлі ноги не могла згинатися, а ми діти проривали бурячки. Але й інша причина була тому, що ми йшли на роботу: тим, хто працював, давали їсти. У хаті, що колись належала заможному селянинові Нетребі, варили куліш або якийсь суп. А тим, хто ходив на буряки, ще давали фунт муки (400гр.). Після роботи ми з братом брали горнятка і йшли на кухню, де одержували свої зароблені 0,5л. на душу.

Але все приносили додому, тому що вдома мама варила лободу або гичку з буряків і до того варива виливала те, що приносили ми. Ще пам'ятаю, що перед тим, як мали все забирати, вітчим закопав у діжці під кущем бузку зерно. І коли вже було дуже скрутно, потрошку діставали цього зерна. А ще робили

млинці із змерзлої гнилої картоплі.

Розповідь Марчука Дем'яна Францовича, 1928 року народження.

В ті роки я був маленькою дитиною, але пам'ятаю, як ми просили хліба, але його не було. В сім'ї було 3 дітей, усі ми просили їсти, вдень і вночі нам марилося тільки їжа. Люди в селі дуже голодували. Не дивлячись, що я був маленький, я добре пам'ятаю той день коли помер від голоду мій батько Марчук Франц Іванович. Він був дуже знесилений від голоду і роботи. Працював на конюшні. Пішов на роботу, а додому не повернувся, на полі й помер.

Свідчення Французової Анастасії Василівни, 1930 року народження.

Коли був голод, я була ще дуже маленькою. Мені ледве виповнилося три рочки. Але мені про цю жахливу подію розповіла мама. Дуже важко було вижити у 1933 році. В нашій сім'ї четверо дітей (3 хлопчики і 2 дівчинки). Вони просили їсти. Але приходили люди зі зброєю і забирали хліб. Щоб врятувати нас від голодної смерті, мама сховала у дитячу колиску, під дитину, декілька кілограмів зерна. Та прийшли четверо, чоловіки у червоному, і почали обшук. Підійшли до колиски, викинули звідти дитинча, забрали зерно. Всі плакали. Ми пухли від голоду. Їли лободу і гнилу картоплю. Саме в 1933 році помер брат Іван. Йому було чотирнадцять.

Події 1946-47 років за матеріалами краєзнавчого музею Путильського району Чернівецької області.

Відвідавши краєзнавчий музей Путильського району Чернівецької області можна дізнатися про голодомор і в цьому краї.

Село Устань-Путила. Свідчення Кермач Ганни Василівни: «Я народилася 26 листопада 1937 року в селі Шупака Борщівського району Тернопільської області. Жила з батьками. Коли мені було півтора року, помер мій батько, а пізніше помер мій брат Іван. Мене виховувала мама Невідома Марія Омелянівна. В голодомор 1946-1947 років мені було 10 років, але я добре пам'ятаю як у Шупарці, влада забирала з полів геть увесь урожай. Військові і сільські активісти відбирали вирощену продукцію в людей і вивозили на зсипні пункти, через що й настав страшний голод. Наше село межує з Чернівецькою областю, звідки до нас приходили жителі буковинських сіл, особливо із сусіднього Застанівського району. Вони були виснажені голодом. На них було страшно дивитися. Дехто з них помирав на дорозі і в полі, шукаючи їжу. Я це все бачила на власні очі. Люди, рятуючись від голодної смерті, ловили навіть котів і їли їх, щоб не вмерти з голоду. Весною 1947 року вже закінчилися запаси їжі, тому люди збирали лободу, кору дерев, запарювали їх в кип'яченій воді, а потім їли. Від голодомору страждали і вмирали, як жителі нашого села, так і мешканці Буковини, які рятуючись від голодної смерті заходили до нас. Але і тут панував голод.

У 1956 році я переїхала в село Усть-Путила Путильського району, Чернівецької області де працювала зоотехніком. Наступного року вийшла заміж. 1963-му здобула другу освіту. З того часу і по 1992 рік працювала в сільській бібліотеці. Виховала двох доньок.

Важко і боляче згадувати той важкий голодомор 1946-1947 років, який забрав життя мільйонів людей».

Село Банилів. Свідчення Борденюка Василя Аркадійовича: «У 8-9 років я залишилася без родичів, бо вони повмирали з голоду в 1946 році. Я втік зі свого села Каплівки Хотинського району Чернівецької області. Всі люди сідали в поїзд і їхали в Слободу-Банилів за жомом, щоб спасатися від голоду. Привели мене до себе до дому, а старий Іванчук забідкався, що своїх шестеро дітей, чим він буде нас всіх годувати, хоча в них була корова. Тоді мене відвели до сусідки Матеміш Марії Артемівни. Вона була одинокою вдовою, її чоловік загинув на фронті, і вона мене взяла до себе. Доглядала мене, як рідна мати, годувала, вбирала. Пізніше в заможного Георгія Бойчука я пас вівці, за що мене годували.

Голод був тому, що два роки була засуха. Урожай не вродив, і люди змушені були їсти кропиву, горобців, ворон, голубів. Ми, діти, робили такі сільця і ними ловили диких птахів. Якби в той час я не поїхав у Слободу-Банилів, то мабуть би зголоду помер, як і мої родичі. А добрі банилівські газдз Грицько Іванчук, Матеміш Марія Артемівна, Бойчук Георгій і його дружина не дали мені вмерти з голоду. Спасибі їм велике. Отак я і вижив».

Свідчення записала 03.04.2008р. Василина Василівна Мазуряк, завідувачка Банилівської сільської бібліотеки.

Село Бабине. Свідчення Ончула Івана Дмитровича: «Я народився 1928 року в селі Бабине Вижицького району Чернівецької області. Голод 1946-1947 рр. закарбувався в моїй пам'яті на все життя. У 1946 р. була велика засуха і мізерний урожай. Людям би вистачило і з мізерним зібраним урожаєм пережити рік і дочекатись нового, якби влада не почала забирати все з господарств. Приходили сільські люди з району, «ястребки» і відбирали все, що знаходили: картоплю, зерно, квасолю. Непокірних відсилали у Сибір цілими сім'ями, переважно уночі.

Люди дуже боялися, ховалися в лісі. У кого виходило сховати зерно, продукти, худобу, тому надалі було трохи легше. Бо якби віддали все, то за місяць, другий померли б з голоду. Але ж було багато таких, що помирили. По селах створювалися колгоспи, в які заставляли іти всіх. На один трудовий день, за який платили 5 копійок, інколи працювали цілий тиждень. За рік можна було заробити 10 рублів і 10 кг зерна. При вступі у колгосп господар повинен віддати своє поле, худобу.

Колгоспні поля охоронялися сторожами, щоб люди, не дай Боже, не збирали там колоски

Під час голоду всі допомагали один одному чим могли. Якщо помирили батьки, то дітей забирали на опікування родичі. У нашому селі від голоду померло мало. Померлих хоронили на цвинтарі. Молодь мало що знає про ті часи. А я що пам'ятаю, то розповідаю своїм дітям, онукам».

Свідчення записала 08.04.2008р. Тамара Іванівна Крисовата.

Село Киселиці. Свідчення Вознюка Аксентія Мироновича: «Я, народився 13 лютого 1916 року в селі Залізці Кременецького району Тернопільської області. В 1947 р. переїхав на постійне місце проживання в село Киселиці Путильського району Чернівецької області. Пам'ятаю, як в це село приходили люди з Бессарабії та інших низинних районів і просили у наших односельчан

їсти. Ці люди буди виснажені голодом і на них страшно було дивитися. Вони їли лущиння від картоплі, а також варили з кропиви і води так званий борщ». Свідчення записав В.М. Колежук завідувач сектору з питань внутрішньої політики районної державної адміністрації.

66 років тому на Буковині та Бессарабії лютував страшний голодомор. Його спричинили посуха і «колективізація».

Матері несли своїх дітей з Бессарабії в Україну, щоб урятувати від голоду. А за ними стежки дві залишалися одна – кривава: від сукровиці, що сочилася з опуклих ніг. А друга – тілами встелена. Мертвими. То впали ті, хто не дійшов. І потім живі будуть заздрити мертвим. Бо й на далекій Буковині, куди бессараби йшли по хліб, також лютував голод.

На полі Слободи Банилівської – великий хрест. Остання шана для мертвих і пам'ять для живих. Щоб не забули, як комуністи хліб на смертях замішували. І колоски кров'ю дитячою поливали...

Про голодомор на Буковині не знімають фільми і рідко пишуть у газетах. Ще донедавна про це ніхто не говорив уголос. А він був. Після війни, і не повоєнний. Нині історики датують цей голодомор 1946-47 рр., але старенькі буковинці, які вижили в цій фабриці смерті, розповідають що голод почався вже весною 45-го і тривав до 48-го. Голод зачепив тоді багато українців. Лише після розпаду СРСР Україна заговорить: «Голодомор на Буковині у 1946-1947рр. було створено штучно. Він викликаний колективізацією». Свідчення тих, хто жив у тих роках, їв траву, щоб вижити, бачив, як худли, потім опухали і помирили голодною смертю люди, – нині останні.

«Голод почався не одним днем. То ще з 45-го тяглося. Як руські прийшли. Ходять по хатах, про колективізацію говорять. А гуцули й такого слова не розуміють. Енкаведисти переписують, що в кого в хаті: землю, худобу. І наші люди вже скоро, що то таке «колективізація» зрозуміли. То так: що заробив власними потом і кров'ю – віддай тому, хто робити не хоче, а лише готового сподівається. То раніше гуцул на румуна спину гнув, а тепер на москаля мав гнути.

У центрі Розток – амбулаторія. Біля неї кілометрова черга на обидва кінці села. Тиф. Люди помирили на підводах, на вулиці. Закопували всіх у спільну могилу. Одну засиплять – другу назбирають.

У нашім краю багато людей від тифу загинуло. А там... Там панська гуральня стояла. Отам смерть голодна косила. О-о-о! Однаково, що бессарабів, що українців. Їдьте. Там ще є живі, що то бачили. Розкажуть...» /За матеріалами місцевої преси/.

Голод на Буковині у 1946–1947 рр. Був спланований. Тобто повторилася ситуація, яка була в Україні в 1932–1933 рр. Ніби Радянська влада мстилася буковинському народові, що вони тоді не голодували. Наше теперішнє і майбутнє покоління обов'язково повинно пам'ятати про цю страшну трагедію.

Голод на Харківщині

За кількістю померлих Харківщина утримувала сумне лідируюче місце. Лише за 3 місяці 1933 р. у в Харківській області, до складу якої на той час, крім районів нинішньої Харківської, входили також більшість Сумської, Полтавської та деякі райони Київської області, померло понад **600 тис. чол.** Науковці Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна вивели коефіцієнт смертності за **1929-1933 рр.** у регіонах, заселених українцями. У Харкові він перевищив **25%**.

Про масштаби смертності у селах області та у м. Харкові свідчить лист голови Харківського облвиконкому Шелеста до ЦК КП(б)У від 30 травня 1933 р. В ньому, зокрема, вказується, що за неповними даними районів, у зв'язку з тим, що смерть взагалі не реєструється органами ЗАГС, є села, де за останні 3 місяці померло **450-600 чол.**, по багатьох селах виділені спеціальні підводи, які їздять по дворах і збирають трупи. На вулицях Харкова лише протягом 27–28 травня 1933 року підібрано **5447 чол.** та **147** трупів. Приплив жебракуючого та голодуючого елемента останнім часом усе збільшується. (І це – в тодішній столиці України!)

Уточнені дані людських втрат міг би дати всесоюзний перепис населення 1937 р. Однак, його результати були знищені, а виконавці репресовані. Разом з тим, всесоюзний перепис населення 1939 р., проведений під пильним оком влади, не зміг повністю приховати катастрофічні наслідки голодомору 1932 - 1933 рр. в Україні, що не були подолані. За даними цього перепису, чисельність населення України складала **30.960,2 тис. чол.** (проти 31901,4 тис. чол. на початку 1933 р., тобто менше на 941 тис. чол.), а чисельність українців, які мешкали в 1939 р. на всій території СРСР, дорівнювала **28,1 млн.**, тоді як у 1926 – **31,2** млн.

Про масштаби голодомору можна судити також за такими даними: населення СРСР з осені 1932 до квітня 1933 років скоротилося з **165,7 млн. чол.** до **158 млн.** або на **7,7 млн.**, головним чином за рахунок сільського населення. Цифра **158 млн. чол.** надається Б.Ц. Урланісом із застереженням як "приблизна".

Динаміку смертей, а не фактичну їх кількість, по Харківській області можна прослідкувати завдяки підрахункам, проведеним 2002 р. на замовлення організаційного комітету з підготовки та проведення в області заходів у зв'язку з 70-ми роковинами голодомору в Україні працівниками районних відділів РАГС Харківської області (у її сучасних межах) за книгами реєстрації смертей. Неповнота цих даних обумовлюється тим, що, по-перше, велика кількість книг не збереглася, по-друге - не всі смерті реєструвалися. Слід зазначити, що такий підрахунок проводився вдруге. (Результати першого зберігаються в документах науково-допоміжного фонду Харківського історичного музею і опубліковані в книзі "Чорні жнива. Голод 1932–1933 рр. у Валківському та Коломацькому районах Харківщини (документи, спогади, списки померлих)". Упор. Т.В. Полішук. – Київ – Харків – Нью-Йорк – Філадельфія. – 1997). Повторні підрахунки дали інші цифри, але тенденція не змінилась. Загальна кількість зареєстрованих смертей у 1933 р. на території сучасної Харківщини становить

120 750 (разом з м. Харковом, де зареєстровано **33 900** смертей). Порівняно з НЕПівським 1925 р. це більше, ніж у чотири рази, а з 1935 р., останнім роком перед масовими політичними репресіями – вшестеро.

Серед перших сіл Харківщини, занесених на "чорну дошку", були с. Лютеньки та Кам'яні Потоки. Відсутність їх на сучасній карті області говорить сама за себе.

Одним з найбільш постраждалих від голодомору районів Харківської області був Валківський. Як свідчить відозва бюро Валківського райпарткому та президії райвиконкому від 21 грудня 1932р. "До всіх колгоспників та трудящих одноосібників та середняків Валківщини", Валківський район на кінець 1932 р. був на грані занесення на "чорну дошку". Через це до району було припинено завезення промислових товарів. У зв'язку з цим у районі було об'явлено штурмовий декадник завершення хлібозаготівель. Мобілізувався весь партійний та комсомольський актив, члени профспілок. Було розроблено детальний план декадника, що нагадував план військової кампанії. Для проведення хлібозаготівель утворювалися спеціальні бригади до 20 чоловік, на 50-70 дворів кожна. До невеликого села Гонтів Яр із села Огульці направлялась бригада з 20-ти осіб, до Шляхового з Литвинівки – теж 20 осіб. До великого села Коломак було направлено 4 бригади загальною чисельністю 70 осіб. Завдання бригад полягало у конфіскації продовольства в одноосібному секторі (у колгоспів на той час уже все забрали). Бригади повинні були зібрати одноосібників на збори і протягом 10 діб добитися повного виконання плану хлібозаготівель. Для кожної бригади встановлювалися щоденні завдання, вони повинні були діяти на засадах соцзмагання та ударництва.

Сьогодні треба говорити про минуле задія майбутнього, адже безпам'ятя породжує бездуховність, котра наче ракова пухлина роз'їдає тіло й душу нації – перекреслює її історію, паплюжить традиції й руйнує соціокультурну самобутність народу.

Голодомор у Бердичівському районі

Село Буряки. 276 жителів села померли від голоду в 1932–1933 роках. Свідчить очевидиця голодомору Олена Григорівна Винарчук, 1924 року народження: «Мені було 9 років у 1933 р. Мій батько був заможним селянином, куркулем, як його називали тоді. В родині всі важко працювали. В нас було троє коней, троє корів і сільськогосподарський реманент. Наша сім'я жила біля лісу на «Посьолку», бо там у нас була земля. Спочатку в нас все силою забрали до колгоспу. Потім почала набігати банда і забирати решту. Наша сім'я змушена була прийти в село і поселитись в будинок, де вже всі повмирали від голоду. В голодовку померли мої два брати Іван і Степан та сестра Текла. А ми з сестрою дуже опухли, їли суп з лободи і лежали на сонці грілися, бо не могли ходити. Повз нас люди ходили на роботу в колгосп. Люди, бачачи наші страждання, сказали своєму старшому, щоб нам щось виписав з колгоспу, аби ми не померли з голоду. Нам виписали по 2 л. сироватки в день, а потім ще нашої сім'ї виписали зерно, з якого мама варила куліш. Таким чином ми вижили.

Мертвих людей підбирали на хуру, яка їздила по селу, забирали й тих, хто лежав, але ще не помер. Їх забирали, аби не приїжджати на другий день. Ховали на цвинтарі – кидали всіх в одну яму».

За свідченнями очевидиці голодомору Тетяни Степанівни Петрук, 1915 року народження: «Мені було 17 років в голодоморний рік, то я дещо пам'ятаю. Насамперед помер з голоду мій батько Степан Петрук, потім два менших брати Микола та Петро, сестра Даша і брат Саша. Їли ми траву свистунок, терли буряки, їли жом, мололи в жорнах суху лободу і пекли млинці. Мама ходила в Уланів – міняла шалі, хустки, одєжу на одну склянку квасолі. Я чула, що людей їли, але не пам'ятаю, як це було. В нас забрали зерно, картоплю, їсти нічого не було. Поруч з нами жили сусіди. У них було 10 дітей, і всі вони померли разом з батьком і матір'ю. По нашому селу в голодовку померло приблизно 300–400 людей...».

Село Швайківка і Катеринівка. У 1932 – 1933 рр. в селах померло 28 жителів, частина односельчан зазнали політичних репресій. 3 розповіді жительки с. Катеринівка Надії Іванівни Поліщук, 1921 року народження: «Нас в сім'ї було п'ятеро дітей і мати. Мені в голодовку було 11 років, але голод пам'ятаю. У нас була корова, то завдяки їй ми вижили. По селу ходили активісти на чолі з головою сільради Завадським і забирали зерно, картоплю, одєжу. Шпирхали шпичками по обійсті, нічого не можна було сховати. Хто противився, тих били. Моя мама не захотіла віддати їм останній кілограм зерна, то виконавці вирвали зерно з рук, а її штовхнули в груди і закрили в коморі. У нас по сусідству жили чоловік, жінка і їх троє синів. Вони не пішли до колгоспу, а їсти не мали чого, так всі і померли...».

Свідчить житель с. Швайківка Іван Костянтинович Давидчик, 1921 року народження: «Голод добре пам'ятаю. Влада забирала все, що люди виростили. Свої начальники це робили. Приходили до хати, і як у тебе щось є, то разів п'ять на тиждень заходили, поки не вичистять все. Змушували вступати до колгоспу, забирали коней, інвентар. Там потім щось видавали їсти, аби не здохли... Люди ж їли все, що ворушилось, такий жажливий час був... Хто не врятувався від голоду, ховали на цвинтарі без домовини...». Вшановуючи пам'ять загиблих, односельчани в 2008 р. встановили на цвинтарі поруч з братською могилою стелу з габро і присвятним написом та квітник».

Село Семенівка. У лихоліття голодомору 46 жителів села померли голодною смертю. Свідчення Надії Яківни Слободянюк: «...Люди з району відбирали вирощене в полі та городі. Ми почали тяжко бідувати, нас примушували вступати до колгоспу. Для цього потрібно було все здати в колектив. Люди, у кого було якесь господарство, не дуже хотіли цього робити, то їх силою розкуркулювали і висилали. Почався голод. Їли все, що можна було їсти: хрін, кропиву, котів, варили борщ з лободи. Навіть після збору урожаю не можна було збирати колосків, – за це одну односельчанку засудили. Померло дуже багато людей. Ховали їх на цвинтарі. Звозили на підводах, кидали в яму і закопували».

Село Іванківці. 136 жителів села померли від голоду. Мотря Никифорівна Ягушина, 1922 року народження розповідала: «У 1933 р. вимерла вся моя сім'я. Першим помер тато. Це було на Різдво. Коли прийшла весна, помер один із

братів – Федір. Обрядили його, поклали в хаті, а по сусідству ще мрець – дядько, мамин брат. Старший мій брат Василь сидів у сусідній хаті над мерцем-дядьком. Сидів, сидів і вмер, бідний – у чужій хаті. Мама вмерла за два тижні до жнив. Людей у той рік возили возами на цвинтар і кидали в загальну могилу...».

Своїми спогадами поділилась Оксана Трохимівна Ковзун, 1927 року народження: «Я паслась, як кролик – їла спориш. У нас на землі в хаті було трохи гречаної полови. Я її вимела. А мама дуже мене сварила: казала, що не буде чого їсти тепер. З хати все продали: стола, ліжко, подушки, ковдри. Не було на чому спати і чим вкриватись. Комуністи кажуть, що це був недорід. Це не так. Усе вони ж і забрали від нас до зернини, до крихти. Мій двоюрідний братик Володя (йому ще не було й року) смоктав свій пальчик і висмоктав до кісточки, бо був голодний. Так він і помер...».

Село Велика П'ятигірка. У зв'язку з тим, що в селі залишилося мало людей, які пам'ятають події голодомору, то вдалося згадати прізвища лише 8 жителів, які померли в роки голодомору 1932–1933 рр., хоч загинуло значно більше. Зі спогадів Олени Федорівни Ковальчук, 1919 року народження: «Спеціальні бригади забирали у селян все зерно, худобу, продукти харчування та одяг. Сховати від них щось практично було неможливо. Вони били людей, забирали їх у вигнання. Люди були надзвичайно голодні: їли лободу, кропиву, листя з вишень, малини, одним словом, все, що могли знайти. А людей, що з голоду вмирали, скидали в одну яму. У 2008 р., вшановуючи пам'ять жертв голодомору, біля пам'ятника воїнам-односельчанам встановлено стелу з габро і присвятним написом на ній та викарбуваною постаттю скорботної жінки».

Забирали свої у своїх.

«Михайле, Гавриле, ви ж свої люди, не забирайте...»

Спогади Івана Федоровича Вужа, 1925 народження з Вінничини: «Голод був тому, що поганий врожай і тому, що комуністи забирали все зерно. Вони називали це продовольчою розверсткою. Забирали все, все, що тільки могли: мед, зерно, яйці, крупи, муку, вовну... Накладали різні податки, заставляли людей відпрацьовувати облігадки, за які потім люди відробляли цілий рік на трудовень, що означало людям не давали зарплати, а просто відмічали, що вони працювали на роботі. Жменьку зерна давали вже аж вкінці року на трудовень. Так люди і виживали. Мама прадідуся жила з 2 дітьми, чоловік загинув на війні. Одного разу до нашої хати зайшли декілька чоловік, з наших сусідів, і вони почали шукати зерно, щоб забрати і відправити в державну комору. У горщику була пшениця, коли її знайшли, кинули у мішок. Мати стояла, просила у них: «Михайле, Гавриле, ви ж свої люди, не забирайте, бачите тут зовсім трошки, діти з голоду помирають». На обличчях чоловіків не забуду посмішку ніколи, вони лише посміялися з мами, забрали зерно і пішли геть. Зерно шукали кругом. Ради шукали його палицями з наконечниками, рили скрізь: в землі, в гною, шукали в печах, в горщиках. Забирали все, що знаходили, не тільки продукти, але й одяг».

Зі спогадів Рогинської Анастасії Петрівни, жительки села Кашпури Роменського району Сумської області, яка народилася 1923 року.

«Наша сім'я була із середняків. Були в нас і вівці, і корова, і конячка. А як заснували колгосп, то все примусили туди віддати: і плуг, і борони, усю худобу. У 1932 році погода була гарна, і хліб, слава Богу, вродив. Та все забрали енкаведисти. Батько помер у листопаді 1932 року, мати залишилася з п'ятьма дітьми. Зима 33-го була холодна, випало багато снігу. Їсти було нічого, був страшний голод. Люди падали на ходу. Однієї ночі до нас у хату забралися злодії, продерли стелю і забрали все, що залишилось. А що залишилось? Вузлик прілої квасолі, жменя жита, трохи картоплі... І досі у мене в пам'яті зринають ті події. Я – дитина, мені десять років, згадую благання матері, щоб не забирали нічого, бо немає чого брати. А вони їй кричать:

«Цить, бо з душами всіх запечатаємо». Ми виглядали з печі, бачили все, що відбувалося. Я ніколи не забуду, як помер у 1933 році мій менший брат Василь (1928 року народження). Він опух від голоду. Лежав на лаві, все просив водички, а я не можу підійти, бо сама вся пухла. Ногами не ходила, лежала, як колодка. Живіт був великий, а руки й ноги тоненькі, тільки налилися, опухли. І досі залишилися шрами на ногах. А лікувала мене мати кропивою. Варила її і прикладала до ніг. Ой, таке пережили... Хай воно ніколи не вертається, щоб ні внуки, ні правнуки не зазнали...

Не можу забути вигляд своєї сестри Галі (1930 року народження). Вона була чорна, лише кісточки і шкіра. Руки, висохлі як у скелета, звисали по сторонах. Навесні вона вилізла з хати і щипала бур'янець, паслася, як худоба. Але Боженько і її забрав до себе. Щоб прогодувати нас, мати ходила до Ромнів міняти якісь речі на харчі. Трішки легше було тим, у кого була корова

Але до весни солом'яних стріх на хатах не було. Їх згодували худобі.

Якби ви знали, що ми тоді їли. Їли те, що і собаки б не їли. Варили баланду з прілого жита, їли гнилу картоплю, свиріпу, очерет, пекли оладки з кінського щавлю. А як зацвіла біла акація, то дітей не можна було відірвати від дерев. Така вона була смачна і соковита. А як мати напече оладків з домішками різних трав, то було справжнє свято... Ой Боже, Боже! Це чиста правда. Люди падали, як мухи. Часто вмирили просто на вулиці. У сусідній родині померла мати, так її доньки Одарка і Уляна самі її прикопали у канавці.

Часто тіла померлих людей лежали не один день на вулиці. Адже хоронити їх просто не встигали. Проте людодівства у нашому селі я не пам'ятаю. Можливо тому, що неподалік села був скотомогильник тварин і люди вночі крадькома приносили додому шматок тухлого м'яса. Його варили та їли. А сморід від нього був страшенний.

У 1934 році мене з братом Гришою (1921 року народження) та сестрою Танею забрали від матері у притулок. Там нас сьак-так годували. Дітей було багато, спали, як оселедці. Вдень пасли корів, носили дрова. А потім були найми, аж доки не вивезли у Германію у фашистський полон...

Довго можна згадувати, але хай Бог не вертає цього. Я пожила на світі, нехай поживуть мої діти, онуки і правнуки».

Ці спогади записала Майборода Валентина Іванівна, учитель української мови і літератури.

Леонід ТАНЧИК, пенсіонер, 90 років: **«ЦЕ БУВ ГЕНОЦИД У НАЙЗВІРЯЧІШІЙ ФОРМІ».**

Я є живим свідком тієї страшної трагедії, що прокотилася по всій Україні чорною чумою в 1932-33 роках, виморивши голодом половину населення. Тому вважаю своїм обов'язком детально описати всі ті страхоты, що пережило моє рідне село і я сам.

Я народився в 1927 році в селі Жуківці Обухівського районі Київської області. У селі до 1932 року було 850 дворів. Була школа-семирічка, яку я закінчив у 1941 році. Батько й мати працювали в школі, мати – прибиральницею, батько – двірником.

Колективізація у Жуківцях пройшла в 1928 році. Звісно, я тоді був однорічною дитиною і пам'ятати того не можу. Але з розповідей батьків знаю, що проходила вона під багнетами НКВС. Куркулів після розкуркулення відправляли до Сибіру. Їхні хати розбирали, натомість будували колгоспні конюшні, корівники, свинарники. В селі комуністичною владою була організована так звана «червона мітла». Вона складалася з десяти місцевих мужиків, яким влада видала зброю і набої та надала право розправлятися з селянами. У 1932 році мені вже було шість років, і моя чіпка дитяча пам'ять зафіксувала все. «Червона мітла» – це узаконена озброєна банда, яка вигрібала в селян все їстівне: жито, пшеницю, гречку, просо, пшоно, сало. Бувало, жінки ховали під грудьми мішечки з пшоном, але й там його знаходили і забирали. Не гребували навіть кожухами, шапками і чоботами. Після такого тотального грабунку селян і розпочався отой страшний голод.

Сім'я наша була невелика: батько, мати сестра, 1920 року народження, і я. Городу мали 50 соток. У серпні 1932-го мати зжала пшеницю, а батько намолотив шість пудів зерна. Знаючи, як «червона мітла» вимітає все з комор і погребів селян, батько вирішив свою пшеницю заховати. Він зірвав у комірчині підлогу, викопав яму, дно заслав соломною і поклав туди мішок пшениці. Зверху присипав землею та затрамбував. Дошки поклав на своє місце, прибив цвяхами. А зверху насипав купу щєбеню. Здавалося, схованка надійна.

Десь на початку жовтня 1932-го заходять у хату двоє членів «червоної мітли». Один Граб Дмитро, другий Овчинік Гнат: «Давай пшеницю!». Батько: «Немає в мене пшениці». Дмитро: «Я не раз проходив повз твій город і бачив, як росла пшениця. Не віддаси — розстріляю». І давай клацати затвором карабіна та штовхати дулом батька в груди. В господі влаштували тотальний обшук, але нічого не знайшли. Відійшли від хати метрів зо триста, і Дмитро каже до Гната: «А чому це в Сильвестра в комірчині щєбінь насипаний?». Повернулися, зірвали підлогу, давай штрикати шомполом землю. Схованку викрили, мішок з пшеницею забрали, а разом з ним іще й два кілограми сала. Наша сім'я залишилася без крихти хліба.

Десь у листопаді вночі банда залізла в погріб і винесла всю картоплю, що вродила на городі. Наша родина була приречена на голодну смерть. Першим звалився батько. Він був фізично сильним чоловіком, а такі люди голоду не витримують. Ранньої весни 1933 року мати збрала свої шерстяні хустки з

красивими червоними квітами, українські вишиті сорочки, чудові вишиті рушники й поїхала пароплавом у Білорусію. В Білорусії з її лісами і болотами голоду не було. З їстівного у нас залишалося два цукрові буряки. Один взяла з собою в дорогу, другий залишила нам на трьох. Ніч. Темна, чорна, зловісна ніч. Ми всі троє лежали на печі. Батько помирав. В передсмертній агонії він дуже голосно хропів. Перелякана сестра зіслзла з печі. В хаті темнота, хоч око виколи. Я теж злякався. Хочу зіслзти з печі, а виходу знайти не можу. В батька з рота йшло багато піни. І я, намагаючись зіслзти з печі, хапався то за батькове запінене лице, то за холодні ноги, аж доки не впав із печі. Мене трусив такий жах, що я не міг вимовити і слова.

Настав день. Сестра пішла в село, попросила двох жінок, які ще якось рухалися, щоб обмили й перевдягли мертвого батька. Тіло поклали на лаві під образами. Сестра пішла в школу, а я лишився сам на сам із мертвим татом. Йому було усього 32 роки...

В українських хатах перед образами стояв не стіл, а скриня. Кришка слугувала за стіл, а всередині ховали одіж. Я сиджу на печі, голод домучує. Загадав, що мати з осені покляла в скриню голівку маку, щоб весною посіяти. Зліз із печі, підняв кришку, але коли глянув на мертвого батька, що лежав на лаві з відкритими очима, мене охопив такий страх, що з переляку не втримав кришку. Вона зірвалась і прибила пальці обох рук. Від нестерпного болю пальці висмикнув, але обірвав шкіру до крові. Знову заліз на піч і проплакав півдня. Голод таки домучив, я знайшов той мак і з'їв, а маковиння заховав серед дрانتя, щоб не побачила сестра.

На другий день повернулася мати. Вона вдало продала одяг і привезла печеного хліба. Треба батька хоронить. Але хто викопає яму? Недалеко жили двоє чоловіків, мати просить їх, а вони кажуть, що не мають сили яму викопати, самі, мовляв, з голоду помираємо. Мати дала їм по півхлібини, щоб вони підкріпилися, й пообіцяла ще по пів дати, якщо яму викопають. Яму вони таки викопали.

Хата наша стояла обабіч села, метрів за сто від кладовища. Поки копачі привезли од хати возиком домовину з батьком до ями, там уже лежала мертва напівроздягнена жінка. Мати благає копачів, щоб витягли її, мовляв, чому мій чоловік має лежати в одній ямі зі сторонньою жінкою. Але в них сили не було, щоб дістати її. Тоді в стіні ями вони зробили нішу і туди закотили труп, а батькову домовину поставили по центру ями...

Керівництво села організувало бригаду з шести чоловік, щоб ті ховали покійників. Колгосп годував їх двічі на день. Мертві ж тоді лежали на вулицях і по хатах, учні вмирали в школі просто за партами! І щоб не сталося епідемії, ця бригада збирала мерців на воза, вивозила на кладовище та вивалювала в братські могили...

Поряд із нашою хатою стояла сусідська. Хазяїна звали Іван Кобзар, його жінку – Тетяна. Розуміючи, що їх чекає голодна смерть, замкнули в хаті двох дітей, а самі втекли до Києва. Діткам було 7–8 років. Мати бачить, що біля сусідської хати нікого не видно, доповіла директору школи. Той викликав

поховальну бригаду, залізли в хату через вікно. На печі лежало двійко мертвих дітей... Щурі повідгризали їм вуха, носи, губи, щокі.

Пригадую ще одну сім'ю – чоловік, жінка, троє дітей. Позбавлені голодом розуму батьки вбили своїх дітей та поїли. Коли знову стало нічого їсти, чоловік убив жінку... А коли й її доїв, голод погнав його до Києва. Так і вижив! Десь у 50-х роках наш односельчанин був у Києві й випадково на Житньому базарі зустрів того чоловіка. Людоїд розповів односельцю, якою ціною вижив. Я знаю прізвище, сільське прізвисько того чоловіка, але не називаю. Бо в селі й досі мешкає його далека рідня, не хочу, щоб ображалися на мене за цю гірку правду.

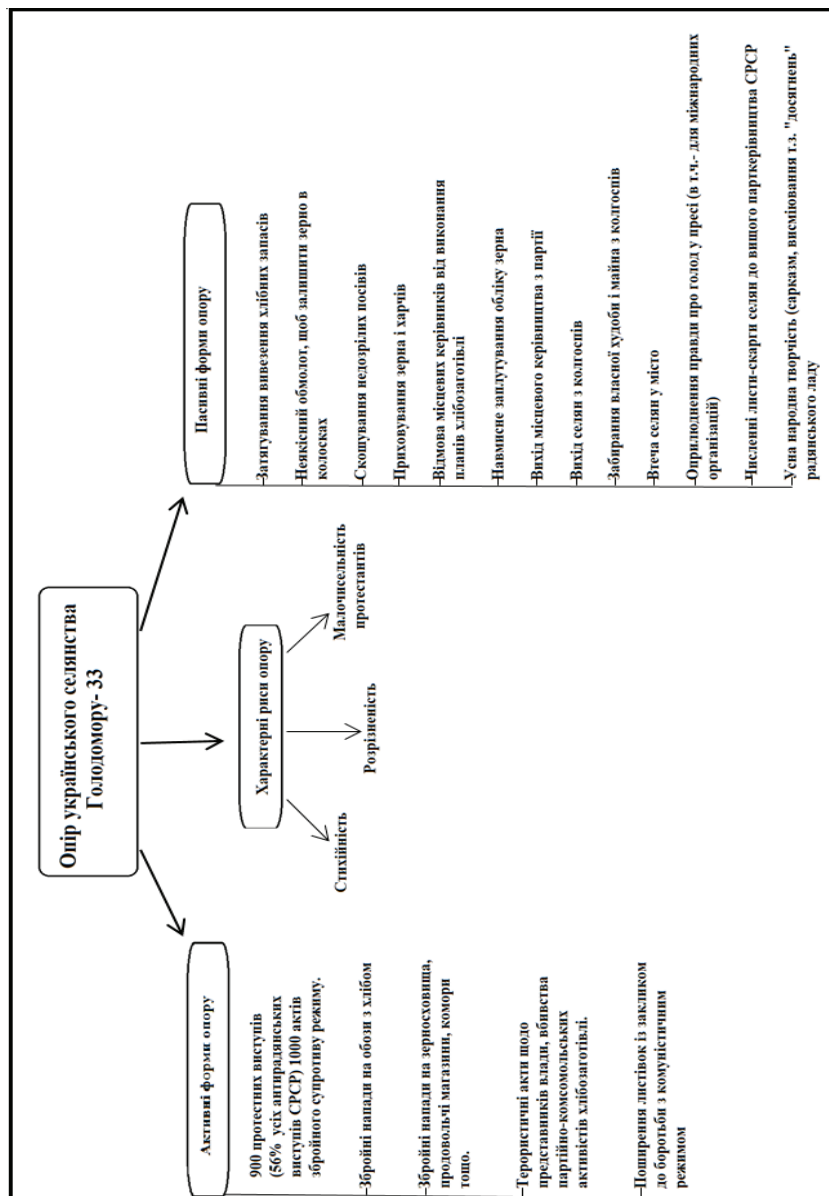
За клопотанням директора школи Івана Степановича Шульги при школі відкрили кухню. Моя мама впала на коліна і ледь вблагала, щоб поставив її кухаркою. Буду, казала, вам і поли мити в квартирі, і білизну прати, тільки поставте. Я ж з дітьми помираю з голоду! Директор змилостивився. Затірку учням давали раз на день по два черпаки. Голодна смерть нам уже не загрожувала. Але наприкінці травня навчання у школі закінчилося, колгосп перестав видавати продукти на шкільну кухню. І знову голодна смерть зазирнула в очі.

З осені 1932-го в нас на городі було посіяне жито. Мати з сестрою ножицями зрізали колоски і варили їх, потім ми пили той навар, так і дожили до жнив. У жнива натовкли в ступі борошна і напекли нарешті хліба...

Голова Компартії України Петро Симоненко заявляв: ну була голодовка, але по тій причині, що в 1932 році була засуха. І що влада тут ні при чому. Я живий свідок і заявляю: у 1932 році було дощове погідне літо. На городах селян красувались хороші зернові й городина. А страшний голод створила в Україні штучно комуно-більшовицька влада, яка організувала і озброїла «червону мітлу» та наказала їй поголовно грабувати селян. Це Голодомор–геноцид у найзвір'ячішій формі.

У 1709 році Петро Перший після битви під Полтавою влаштував бал. Історії відомо, що багато полководців і старшин зрадили Мазепу – перейшли зі своїми полками на сторону Петра. Наприкінці балу цар згадав про них і наказав покликати українців. Наливав кожному чарку, плескав по плечу і говорив: «Маладєц, хахльонок!». Я, Танчик Леонід, у минулому – робітник заводу «Ленінська кузня», де трудився 44 роки, а нині пенсіонер, запитую в Петра Симоненка: на чий млин ти, хахльонок, лл'єш воду? Заявляючи, що влада в Голодоморі не вина! Вина на всі сто відсотків! Мабуть, Симоненко чекає того часу, коли Москва і йому наллє чарку та поплескає по плечу...

Для наочності подамо різноманітні форми спротиву українського селянства примусовій колективізації і нав'язаним непомірним планам хлібозаготівлі – у вигляді узагальнюючої схеми

ПРОТЕСТ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН ПРОТИ ГОЛОДОМОРУ

(За матеріали Українського інституту національної пам'яті)

Оперативний бюлетень ДПУ УСРР від 5 грудня 1932 р., підписаний Головою ДПУ УСРР С. Реденсом, повідомляє, що за час з початку проведення спеціальної таємної операції заарештовано 8881 людину. Окремо зазначено кількість заарештованих колишніх петлюрівців та махновців – понад 2 тис. «Контрреволюційні» й повстанські угруповання ліквідовано в 110 районах. Зафіксовано такі форми і методи діяльності «контрреволюційних» і «куркульських» елементів: «антирадянська» агітація проти хлібозаготівлі, зрив зборів; підбурювання до активної протидії вивезенню хліба; організоване «розкрадання» хліба; відтягування здавання хліба; приховування у відходах зерна, закопування в ями, підпільні сховища; навмисне заплутування обліку зерна.

Фабрикуючи фіктивні справи, заарештовуючи та ув'язнюючи тих, кого він вважав потенційною опозицією, режим намагався завдати превентивного удару по всіх незгодних, забезпечити безперешкодність і безкарність у проведенні заходів з винищення голодом непокірного народу, кажучи мовою сьогодення – «зачистити» тили. Справу було поставлено так, щоб звести нанівець будь-які ризики у проведенні терору голодом.

Та, попри все, опір українських селян владі у 1932 – 1933 рр. році тривав, виявляючи себе у різних формах. Перша з них – масова втеча селян з колгоспів у міста, причому найбільш активної та працездатної частини сільського населення. Друга форма спротиву – це виходи з колгоспів. Тільки за перше півріччя 1932 року кількість колективізованих господарств в Україні скоротилася на 41,2 тисячі. Так, у Вінницькій області за червень 1932 року було зареєстровано 10 079 заяв, у Харківській – 3792, у Київській – 3325. У липні ці тенденції посилювалися. За першу декаду липня (відповідно до даних ОДПУ) було подано 13 743 заяви. Із них: у Вінницькій області – 7720, Харківській – 3579, Київській – 1377. Десятки колгоспів узагалі самочинно припинили існування.

Третя форма спротиву – це відверте і так само масове небажання збирати врожай у колгоспах, що зафіксовано партійними документами найвищого рівня. Четверта форма – це відкриті масові виступи проти влади. Так, тільки в першому кварталі 1932 року зафіксовані 257 таких виступів, в яких брали

участь 23 тисячі 946 осіб. І, нарешті, п'ята форма – це збройна боротьба з радянською владою.

І 1932, і 1933 року в різних регіонах України режим змушений придушувати масові виступи, «волинки», які ставали відчайдушними спробами доведених до межі голоду українських селян не стільки відстояти свої права, як просто вижити. Голодуючі селяни опиралися вивезенню хліба в рахунок заготівель, нападали на зерносховища, магазини, комори спиртзаводів чи винокурень де зберігалось, часто просто неба, відібране зерно. Продовжують поширюватися листівки із закликами до боротьби із комуністичним режимом. За перші сім місяців 1932 року органи ГПУ зафіксували в УРСР понад 900 масових протестних виступів, що становило понад 56% усіх антивладних виступів у СРСР за цей час.

Але основними, усе ж, стають пасивні форми спротиву – затягування вивезення запасів, неякісний обмолот, з метою збереження у відходах збіжжя, зрештою, приховування від конфіскацій здобутих важкою працею крихт харчів. Навіть на рівні місцевого партійного і радянського керівництва був спротив. Улітку – восени 1932 року в Україні близько 500 сіл, колгоспів, відмовлялися від нав'язуваних ним хлібозаготівельних планів. Попри те що вище партійне керівництво примушувало до прийняття планів прямими погрозами і терором.

Голови колгоспів чи сільрад в окремих селах виходили із КП(б)У, кидали партійні квитки, протестуючи проти приречення односельців на голодну смерть. Непростим було становище місцевих керівників: голів колгоспів, сільських рад, бригадирів, директорів підприємств та шкіл, адже вони усвідомлювали небезпеку повного вилучення зерна у селян. Усвідомлюючи той факт, що їх хочуть зробити співучасниками страшного злочину, багато хто з них робили все можливе для порятунку односельців: йшли на прямі порушення вимог компартійного керівництва, зокрема, щодо видачі натуральних авансів колгоспникам, обмолоту зерна тощо. Відомі непоодинокі випадки, коли керівники при отриманні планів непосильних хлібозаготівель відмовлялись їх виконувати, радили селянам приховувати власні запаси. Поширеною формою уникнення місцевих керівників та уповноважених від участі у грабунках селян стали їхні утечі із сіл та навіть самогубство.

У травні 1933 року, протестуючи проти нищення України, вчинив самогубство визначний письменник Микола Хвильовий, що у 1920-х роках був переконаним комуністом. За два тижні до смерті в розмові з друзями він

зауважив: «Голод – явище свідомо організоване. Голод і розруха хитрий маневр, щоб одним заходом упоратися з дуже небезпечною українською проблемою. Зрозумійте мене, будьте на часинку «єретиками». Колізія тільки починається. Ця сталінська п'ятирічка – тільки третій акт нашої драми. Два маємо ще попереду. Але чи вистачить на них навіть нашого залізного терпіння? Хтось, напевне, знайдеться відважний, хтось перший крикне: «Годі! Завісу!»

Також відомі непоодинокі факти спроб оприлюднення правди про голод, шляхом звернень до різноманітних міжнародних організацій або до відомих публічних осіб. Так, Яків Сапсай, працівник Харківського електро-механічного заводу, обурений брехнею про успіхи у статті М. Горького в газеті «Правда», написав у липні 1933 р. останньому листа, в якому розкривав правдиву ситуацію в Україні. 1935 року за цей лист Я. Сапсая було засуджено до розстрілу із заміною на 10-річне ув'язнення. Зокрема у листі йшлося: «...Чи це не ріст, чи це не досягнення, що на Україні ляснуло без бою, без війни сім мільйонів людських життів, серед яких половина дітей, про яких ви так щасливо розписуєте. Та це тільки історія фіксує цей трагічно безумний факт. Хто винен у цьому, підлий клас, котрий колись правив чи славна сила Диктатури пролетаріату? Я не був за кордоном, але думаю, що там такого жаху немає як тут, у цьому соціалістичному благополуччі. Сім мільйонів живих людей, серед тисячі майбутніх можливих творців кращої долі людства, без бою, без крові, померли без хліба...»¹

Ще однією формою спротиву, особливо актуальною, коли у вимираючого села вже не було фізичних сил на більш активні дії, була усна народна творчість: оповідки, прислів'я, приказки, анекдоти, співанки, частушки. Були серед них і тужливо-розпачливі і сповнені глибокого філософсько-життєвого смислу, але були насмішкувато-іронічні й уїдливо-саркастичні, так властиві для суто української душі. Навіть у той страшний, трагічний час наш український народ не загубив притаманні йому гумор, іронію, сарказм: скрізь сльози від мук голоду він сміявся над сталінськими мерзотниками, над їхніми даремними зусиллями поневолити вільну душу народу, над «дутими» вождями – Ленінім і Сталінім та їхніми утопічними ідеями. Цей народний сміх крізь криваві сльози (як це часто траплялося в його історії), був єдиною зброєю українців, нащадків тих козаків, що вміли сміятися над своїми ворогами навіть будучи посаженими на палю чи зачепленими гаком під ребро, як легендарний Байда.

¹ <http://incognita.day.kiev.ua/opir-ukrayinskix-selyan-genoczidu-1930-1933-rr.html>

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ГОЛОДНІ НОВЕЛИ

«Тату, я більше не буду просить у Вас хлібчика...»

Була весна 1947-го. Колгоспні поля обробляли своїми коровами, до яких нерідко підпрягалися молодші жінки. Своїх корівок жаліли. Чоловіків у селі було мало. Волів і коней також не було.

У колгоспника Юхима Гапоновича Сокура (1900 – 1984 рр.) почали припухати з голоду діти. Їх було восьмеро: синок Ваня і 7 дівчаток. Особливо докучав Ваня. Він постійно плентався за матір'ю на тоненьких, як сірнички, ніжках, шарпав за спідницю і просив хлібчика. Щоб не дивитися на голодних дітей, Юхим відводив очі і подовгу дивився на генералісімуса Сталіна. Портрет був вирізаний з газети «Правда» і приклеєним на стіні. Сталін думав про радянський народ. Про що думав Юхим – невідомо.

Цей 47-річний мужчина був міцного фізичного кореня, але вкрай виснажений. Вже два рази у нього темніло в очах, і він падав на полі, де вони з Федем Титовичем сіяли кукурудзу.

- Ви, дядьку, візьміть хоч трохи пожуйте... Я нікому не скажу... – Умовляв напарник.

У кишені приносив трохи кукурудзи й додому. Але вона (кукурудза) йому пекла. Крадіжка колгоспного збіжжя була кримінальним злочином. Свіжий у пам'яті був закон «про п'ять колосків» 32-го року, згідно з яким розкрадання колгоспного майна каралося розстрілом.

Обід, яким годували працюючих у колгоспі, був для Юхимової сім'ї, що собаці муха: клац – і нема. Голова колгоспу «Червоний степ» Васильківського району Київської області Василь Цезарович Заменський поклопотався, щоб кількох Юхимових дітей взяли до приюту.

Повіз старшеньку Марічку і меншого Ваню. Поки оформляли документи, Ваня збагнув маленьким своїм розумом, куди воно йдеться... Зрозумів свою провину: батько здає його Сюди, бо він просив хліба.

Та ось всі бумажки готові. Треба поставити підписи: «сдал» – «принял»... Сердитий дядя вже смикає Ваню за руку... Треба прощатися з батьком і

залишатися одному у цих сірих голих стінах. Марічка перелякано забилася в угол.

І тоді Ваня вчепився рученятами за батькову шию. Та так міцно, що це Ціле, годі було розірвати на дві половини- велику й маленьку.

-Таточку рідненький... Мій самий ріднюсінький... Не оставляйте тут... Я вже більше не буду у Вас просити хлібчика.- Заголосив.

Крекнув Юхим. В душі застогнав. Кістлявим ручищем зібгав заявленіє. Аж кісточки на кулаці побіліли.

-Не віддам! Здохну сам... Діти при мені будуть!

І даремно начальник погрожував последствиями. Вибіг з дітьми на руках на вулицю. 25 кілометрів із м. Василькова до с. Яцьки длибали пішки. У с. Барахти люди зжалілися над мандрівниками і дали по куску хліба. Свій окраєць розділив на двох. Ваня довго не брав. Він дотримувався свого слова не просити хлібчика.

*Зі слів дочки Люби Юхимівни
Литвинської (Сокур), 1945 р.н.,
записано авторами книги*

ПРОСЯНИКИ НА ДЕСЕРТ

Пам'ятаю, що їсти хотілося так, що паморочилось в голові. Ми бігали весь час за матір'ю, щоб щось дала, а що вона могла дати? Насипле в миску так званого супу: а це 3 картоплини, жменя дерті з ячменю, доповнена всяким бур'яном, і вдобавок кусочок «просяника». Це так звався тодішній хліб, спечений з просяної полови з картоплею. Після цієї їжі так зводило животи, та мучили запори, що очі на лоб лізли. А батько ж наш працював у колгоспі трактористом, то що ж тоді інші.

На нашій вулиці, справа біля Сербинової гори вдовувала тітка Марина. В неї були два хлопці – Іван та Петро. Жили тим – хто що подасть, а що тут даси, коли самі голодні.

Пам'ятаю, вже весною, коли припікало сонечко, ходять хлопці по городах, ровах, обніжках, та вряди-годи і знаходять торішню, вимерзлу та висушену гнилу картоплину, вибракувану ще восени. Питаю, а що ж ви з нею робите? А мати, відповідають, змішує її з бур'яном та пече млинці. Смачні такі, пальці оближеш.

А ось що розповіла мені моя мати, Кирпич Марія Петрівна, 1916р.н.про голод в селі Барахти, Васильківського р-ну, Київської області, звідки вона родом.

Йшла зима 1933 року. Було дуже голодно і холодно. Людей повмирало багато. Якось по селу пішла чутка, що одна жінка зарізала свою дитину. Голова сільради, участковий та уповноважений пішли до неї. Коли зайшли в хату, жінка сиділа на печі і гризла людську руку. Побачивши тих, що ввійшли, замахнулася на них кісткою дитячої руки і закричала: «Не підходьте, а то повбиваю і не повстаєте». Ніхто її не трогав, але визвали «психушку» і після цього її більше ніхто не бачив. Голодом люди були доведені до стану здичавіння.

*Зі слів краєзнавця Миколи Васильовича Кирпича,
1942 р.н., мешканця с. Яцьки Васильківського р-ну
на Київщині записано авторами книги*

УРОК АРИФМЕТИКИ «НА ДІЛЕННЯ»

Люди наголодалися у 33-му, у голодні воєнні роки... Не встигли, як-то кажуть, наїстися, а тут знову- голодний 1947-ий. На той час я вже учителювала. Тож заходиш в клас, а там сидять тридцятіро дітей. Тридцять пар голодних очей дивляться на тебе, мов ті нещасні горобенята. Які там уроки, які там знання... У них в голові «арифметика» інша. Сидять та ждуть, коли ж, нарешті, почнеш їм ділити «наркомівську» пайку, бо ж держава надто вже «піклувалася» про своє майбутнє, про дітей.

Та пайка – це одна хлібина на 30-х. Ділити її та роздавати голодним дітям, було тяжче, ніж провести сто класних уроків. А діватися нікуди: ріжеш тую хлібину спочатку на тонесенькі скибочки, потім приклавши сірникову коробку, нарізаєш по ній на стандартні кусочки, уважно слідкуючи щоб, якийсь кусочок не вийшов більшим чи меншим. Діточки теж ревниво слідкували за кожним моїм рухом, щоб бува когось не обділили. Потім руками хватають ту пайку і тут же, не прожовуючи, ковтають, відчуваючи після цього ще більший голод. І вчителю, і учням тут було не до науки. Деякі не витримували. Бувало, що на уроках і непритомніли,

Ось таким залишився в моїй пам'яті 1947-ий.

*Зі слів Віри Іванівни Голуб, 1924 р.н.,
мешканки с. Яцьки Васильківського р-ну
на Київщині записано авторами книги*

ПІСЛЯМОВА

Поруч з війнами та епідеміями голод часто спричинював вимирання цілих рас. Багатомільйонні жертви мав він тамі, де стихійні сили позбавляли країну хлібних жнив. У стародавні часи багато разів голодували Єгипет, Греція, Рим, у середні віки – Франція, Німеччина. Голод у 1125 році зменшив на половину населення Німеччини. Супутниками голоду були інфекційні хвороби (особливо тиф), грабунки, вбивства і самогубства. Тяжкі голодовки пережили Німеччина, Франція, Ірландія в XIX ст. (1817, 1840, 1847 рр.).

В Індії, Китаї, інших країнах Азії голод забирав колосальну кількість жертв: у 1866 році в Ост-Індії – 7,5 млн. чоловік, в 1877 р. з 56 млн. населення північних провінцій Китаю вимерло 6 млн. чоловік.

Росію, починаючи з XII ст., постійно супроводжували голодовки. Вони випадали на 1024, 1070, 1092, 1121, 1128, 1214, 1215, 1230, 1231, 1279, 1309, 1337, 1422, 1512, 1553, 1557, 1570, 1601, 1602, 1608, 1630, 1636, 1650, 1701, 1734, 1735, 1822, 1833, 1840, 1873, 1880, 1891-1892, 1898-1899, 1907, 1911, 1921 – 1922 рр. – більше тридцяти тяжких голодовок...

Голод 1933 року був найстрашнішим. Від нього найтяжче постраждала Україна...

Опрацьовані наявні архівні документи, які випадково не були вилучені, викликають у нас такі роздуми і висновки. Правляча каста в СРСР побоювалася розростання опору Радянській владі, особливо в національних районах. Про це, зокрема, оперативний наказ ДПУ УРСР від 13 лютого 1933 року «Про чергові завдання агентурно-оперативної роботи органів ДПУ УРСР. В ньому наголошувалось: "...організований саботаж хлібозаготівель..., організовані масові крадіжки в колгоспах і радгоспах, терор на найбільш стійких, витриманих комуністів і активістів села; перекинення на Україну восени 1932 року десятків петлюрівських комісарів, поширення контрреволюційних листівок, дають підстави говорити про існування в Україні організованого контрреволюційного повстанського підпілля, зв'язаного із закордоном... Ми зіткнулись з єдиним, скрупульозно розробленим, планом організації збройного повстання на Україні до весни 1933 року з метою повалення Радянської влади і встановлення капіталістичної держави, так званої "української незалежної республіки"»¹.

Зрозуміло, невдоволення насильницькою колективізацією в Україні наростало. Пильне око ДПУ не могло цього не помітити. Тож і були вжиті негайні запобіжні заходи.

Цей документ не міг з'явитися без вихідного наказу «зверху». І як завжди, – з перебільшенням щодо загрози. Але в архівних справах випадає багато ланок, які нині відновити немає реальної можливості. Архіви були перебраними, багато справ вивезли за тоталітарної доби, адже ці матеріали були дуже небезпечними і зберігати подібні таємниці в архівних сховищах України влада вважала за недоцільне. Однак, немає сумніву, що голодомори були організовані штучно для того, по-перше, щоб ліквідувати можливу

¹ Архів МВС України. - Ф. 46, оп. 1, спр. 1а, арк. 28.

матеріальну базу для повстання проти реальної влади, та, по-друге, – придушити духовні і морально-психологічні сили народу в його прагненні до створення власної держави. Голод 1933-го був використаний також для того, щоб загнати такі українських селян у ненависні їм колгоспи. Колгоспи в роки Голодомору були єдиним порятунком, де можна було отримати черпачок якоїсь баланди.

Якщо 1921–22 та 1946–47 рр. з їх природними і об'єктивними причинами зменшення виробництва зерна в Україні були суб'єктивно використані для матеріального і морального занепаду українського народу і йому була підготовлена сталінським режимом помста за бажання створити власну державу (визвольні змагання 1917–1921 рр. та діяльність ОУН–УПА у 1942–1954 рр.), то штучність голоду 1933 року не викликає сумніву.

Об'єктивних причин для голоду – наявність катаклізмів, посухи, війни, епідемії тощо – не було. Існували причини лише суб'єктивного, тобто політичного, характеру:

- форсування індустріалізації, а звідси виникнення потреби в експортному зерні як єдиній «валюті» для закупівлі технологічного обладнання за кордоном;

- прискорення колективізації, приведення всіх форм господарювання на землі до єдиного «спільного знаменника» – колгоспу і, як наслідок, зниження врожайності, зубожіння селянства, яке залишилось без хліба.

Тут треба зробити уточнення. Справа в тому, що документів, які б безпосередньо і незаперечно свідчили, що голод заздалегідь планувався, не існує. Вірогідно, що і виник голод непередбачено для Сталіна... Але та обставина, що цей факт був використаний як економічний, політичний, ідеологічний і навіть психологічний важіль тиску на українську інтелігенцію і українське селянство, – є неспростовно доведеним фактом.

Індустріалізація, колективізація, зміцнення обороноздатності, інтернаціональної монолітності Радянської «імперії» були пріоритетними у політиці Сталіна. Все інше підпорядковувалося цьому. Все, що заважало, відміталось або знищувалося взагалі. Україна, з її «сепаратистами-інтелігентами» і «індивідуалістами-селянами» звісно ж, стирчала кісткою в горлі вождя відносно реалізації його далекоглядних планів. Не є випадковим той сумний факт, що голодом Україна була поставлена на коліна.

Аналіз історичних свідчень переконує, що, хоча протягом існування радянського тоталітарного комуністичного режиму голод в Україні у XX ст. категорично заперечувався владними структурами, сьогодні цей факт повністю визнано в нашій державі та за її рубежами. Факти штучних голодоморів в Україні підтверджуються: *свідченнями очевидців; матеріалами зарубіжної преси;*

- *повідомленнями західних дипломатів у Харкові (1932–1933 рр.) та Москві;*

- *партійними і радянськими документами; секретними повідомленнями правоохоронних органів; визнаннями партійних діячів; аналіз і висновками вчених;*

- *висновками міжнародної комісії з розслідування голоду в Україні*

1932–1933 рр.;

– працями та дослідженнями іноземних фахівців, у тому числі українського походження.

Одностайності у визначенні тривалості кожного з голодоморів у літературних джерелах різного спрямування не існує. Апогей трагедій відбувався в моменти послідовної і найбільш жорсткого викачування зерна з України, яка перевищувала можливості українського села.

Штучний голод став можливим у хліборобській Україні з причини надмірних хлібозаготівель. Комуністична колективістська доктрина ведення господарювання призвела до катастрофічного порушення традиційних господарських зв'язків, до загальної дезорганізації виробництва. Ця політика призвела також до деградації частини населення величезного сільськогосподарського регіону.

Голодомори в Україні – це цілеспрямована політика ліквідації української відмежованості та ментальності. Знищення мільйонів українських селян призвело до різкої зміни демографічної ситуації в Україні, особливо в Південно-східному регіоні. На Кубані вона набрала невідворотного характеру. Винищення і розпорошення українського етнічного елементу дало підстави російським керівникам говорити про Харків, Дніпропетровськ, Одесу як про «російські міста», про виключні права Росії на Чорноморський флот і Крим, «захист російськомовного населення», навіть пред'являти до України територіальні претензії.

Голодомор 1932–33 рр. лишив після себе не тільки мільйони безіменних могил і не тільки «стовідсоткову колективізацію», а й страшну моральну травму, духовне спустошення, страх перед концтаборами для «розкуркулених». Одним з головних злочинів деспотичного режиму було створення так званого нового типу людини, вихованої в атмосфері жорстокості, брехні, зрадництва, холопської відданості. Набули зворотного змісту споконвічні цінності народу – честь і благородство підмінили пороком, донос на ближнього – громадянською доблестю. Було завдано тяжкого удару по тому, що становить «святая святых» народу – його духовній культурі, національній самосвідомості, моралі. Першими в українському селі від голоду гинули працюючі самостійні господарі, мільйони селян і їхніх дітей.

Більшовицька влада устами Литвинова в Лондоні цинічно заявляла: «На Україні немає ніякого голоду. Все це наклепи ворогів Радянської влади...»

Але тогочасна зарубіжна преса, знаючи правду, говорила інше.

З газети «Жіноча доля»: Повідомлення українського громадського допоміжного Комітету в Румунії про біженців з Наддніпрянщини та заклик до українських організацій про допомогу втікачам
(Витяг)

15 лютого 1933 р. м. Львів

Не встиг замерзнути Дністер, як полилася нова хвиля біженців з України. За перші кілька днів прибуло більш сотні втікачів.

...Морозу вони чекали як свого порятунку...

...Почали тікати вже тоді, коли ще лід був тонкий. Чимало провалилося і

втопилося...

...Тонучи в холодну зимову і темну ніч, люди боялися кричати, щоб не накликати біди на тих, які повернулися назад, сподіваючись врятуватися...

...Декому дійсно пощастило добратися до румунського берега...

...А коли лід став міцнішим, почали йти десятками. Всі вони обірвані, майже голі, виснажені, голодні...

З газети «Нова зоря»: про заборону виїзду голодуючих з України в Росію (Витяг)

8 червня 1933 р. м. Львів

Між УСРР і РСФРР встановлено границю. Звичайним «горожанам» України білетів їзди в Росію не видавати. ДПУ завертає також тих українців, котрі пішки перейшли границю й опісля сили в поїзд. Контроль поїздів дуже строгий. З того, що в урожайній Україні тепер далеко більший голод, ніж в студеній Росії, можна собі уявити, в основному червоні товариші з Москви виграбовували нашу Україну, а все в ім'я прекрасної ідеї Карла Маркса. Від тої ідеї вже всім тамошнім українцям покрасніло в очах.

Згадки про голодомор 1932–1933 рр. в офіційних джерелах почали з'являтися лише з 1987 р., коли Перший секретар ЦК КПУ Щербицький у святковій доповіді до 70-річчя більшовицького перевороту у 1917 р. побічно згадав про голод 30-х років в Україні. Лише після цього згадування з'явився ряд публікацій, присвячених забороненій раніше темі голодоморів.

У 1985 році при Конгресі США була створена комісія з питань дослідження причин голодоморів в Україні в ХХ столітті. «Комісія по голоду в Україні», створена за пропозицією президента США Рейгана, на основі архівних матеріалів, які потрапили до США під час Другої світової війни, засвідчила штучний характер голодоморів 1921–1922 та 1932–1933 рр., довівши причетність більшовицької влади до винищення шляхом голодної смерті мільйонів людей, і, аргументуючи свої висновки, опублікувала матеріали, що були результатом розслідування причини й наслідків голодомору в Україні¹.

Тільки сліпий, що не може читати, тільки глухий, що не може почути, тільки «друзі народу» комуністи, які в усі часи воювали і продовжують воювати проти українського народу і незалежності України, – можуть сьогодні твердити, що Голод-33 був «продовольственными затруднениями», а не геноцидом. Тут зайве і годі дискутувати!

Чи варто нам сьогодні звинувачувати голодних людей, які йшли на такі тяжкі злочини? Карати не можна помилувать... Де поставити кому? Поставимо її перед словом «помилувать». Та не помилує Бог, і нема прощення організаторам страшною трагедії, з чієї вини в центрі Європи, в середині цивілізованого ХХ століття, на найбагатших у світі чорноземах, роботящий хліборобський народ вимирав з голоду.

¹ Голодомор: терор Москви проти української нації // Розбудова держави. – 1992. – №4. – С.14-23.

Запалимо свічу Пам'яті. Нехай вона зігріває і наші, неочерствілі, і Їхні, невинно убієнні Душі. І довго не згасає.

Голодне лихоліття 33-го – не просто історична минувшина, а незагойна фізична і духовна рана українського народу, яка жагучим болем пронизує пам'ять багатьох поколінь. Сьогодні треба говорити про минуле задля майбутнього, адже безпам'ять породжує бездуховність, котра наче ракова пухлина роз'їдає тіло й душу нації – перекреслює її історію, паплюжить традиції й руйнує соціокультурну самобутність народу. Українці, як історична нація, мають зберегти пам'ять про українських хліборобів, жертв цілеспрямованого державного терору.

ДОДАТОК:

**Із доповідної записки полковника міліції В.В. Сокура
генерал-майору міліції І.Г. Кириченку**

Шановний пане генерале, виконуючи Ваше завдання щодо цільового опрацювання спецфондів архіву МВС України на предмет наявності матеріалів про голод 1932–1933 років, інформую про попередні результати проведеної пошукової роботи.

Матеріалів цього періоду дуже мало. Певна їх кількість вже передана раніше до державного архіву. Значно більше є матеріалів, що стосуються голоду 1947 року.

За час роботи у архіві протягом листопада 1998 р. мною виявлені статистичні матеріали по низхідній вертикалі: ГПУ СРСР – ГПУ УСРР – ГПУ регіональні чи навпаки – по висхідній вертикалі від місцевих до центральних органів, за 1932–1933, які стосувалися «продовольчих труднощів». Виходячи з того, що можуть бути побічні свідчення стосовно предмету дослідження у матеріалах пізніших років, мною опрацьовані збірники наказів ГПУ СРСР за 1934 рік. Однак, у директивних матеріалах ГПУ СРСР події на Україні 1932–1933 років ніяким чином не відображені.

У групі спецфондів (фонд 32, опис 1) є велика кількість кримінальних справ за 1932–1933 роки – кілька сот. На них і була зосереджена головна увага. Ретельно вивчено зроблено виписки, аналіз тощо. Ці справи досі не опрацьовувались дослідниками.

Кримінальні справи стосуються найбільш страхітливих злочинів-випадків канібалізму, переважно родинного!/. Ці справи «людоедство», «людоїдство», «людожерство», «трупоедство» термін «канібалізм» тоді не вживався /кваліфікувалися по статі 174-4 КК УСРР. У справах, як правило, містяться: Анкета обвиняемого» /діловодство велось російською мовою/, «справка о социальном и имущественном состоянии» /включає 23 пункти/, «протокол допроса обвиняемого», «протокол очной ставки» /зустрічається рідко/, «обвинительное заключение по следственному/ в основному з клопотанням про розстріл; – «Постановление о приговоре Судебной Тройки при коллегии ГПУ УССР» /в основному давалося 10 років концтаборів/. В окремих справах є фото засуджених, підписки свідків про нерозголошення таємниці фактів людоїдства, багато медичних довідок про смерть засуджених ще до початку відбуття покарання. В окремих справах є акти про розстріл засуджених, клопотання про часткову амністію /ці клопотання, як підтверджують наявні документи, не задовольнялися/.

Опрацьовані на цей час матеріали, а також прагнення наукової об'єктивності дають підстави зробити такі попередні висновки.

1. Голод 33 слід вивчати не лише в історико-політичному аспекті, як це

головним чином робиться досі, а із точки зору інших наук – медицини, психології юриспруденції, соціально економічної-географії тощо. Без такого комплексного вивчення парадокс, феномен голоду-33 надто для європейця, зарубіжного суспільства, – залишається незрозумілим: – Як у центрі Європи, у середині цивілізованого ХХ століття на найбагатших у світі чорноземних працюючий хліборобський народ міг мільйонами вимирати від...голоду!?

2. Канібалізм на Україні був масовим явищем, яке практично мало місце в кожному селі, в кожному населеному пункті. Злочинів такого характеру і в таких кількостях ніколи не спостерігалось в жодній із країн за весь час існування людської цивілізації!

3. Мотивації канібалізму були продиктовані приреченістю людей. Однак, з багатьох переглянутих ними справ випливає, що в ряді випадків вона не була продиктована трагічною необхідністю. /Коли, скажімо, людина мала продукти, але йшла на вбивство ближнього з метою канібалізму або продати людське м'ясо під виглядом м'ясної страви. Простежується причетність до канібалізму здебільшого...жінок. Ради врятування від голодної смерті дітей/.

4. Географія голоду не обминала і російські села, росіян, про що свідчать матеріали по Харківській області...

5. Вживалися заходи запобігання голоду /«продпомощь», «ясли для дітей», стаціонарне лікування виснажених/. Але тільки для працюючих в колгоспі. Колгоспи, прививши до голоду, тепер виступали...панацеєю від голоду...

6. Пропагандистські заяви офіційних кіл про суцільну ліквідацію неписьменності на початок 30-х років були перебільшенням: всі фігуранти кримінальних справ були неписьменні або малописьменні. Останнє стосується і самих слідчих.

7. Мають місце фальсифікації, політизація майже всіх слідчих справ.

8. Існувала негласна вказівка органів ГПУ лікарям на місцях про знищення /отруєння/ людоїдів. Цьому допомагала агентура і сільські активісти. Реквізицію їстівних запасів селян, як свідчать архівні матеріали, проводили в основному місцеві активісти.

Принагідно просив би Вас надати можливість ксерокопіювання окремих матеріалів. Є необхідність в інтересах справи попрацювати в інших архівах. Прошу на цей час звільнити мене (тимчасово) від викладацької діяльності в Академії В.С., де я працюю на посаді професора.

**З повагою. В.В. Сокур.
25 листопада 1998 року.**

АВТОРИ:

СОКУР ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ

кандидат історичних наук, доцент,
ветеран ОВС.

СОКУР ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри історії держави та права НАВС.

Наукова редакція Юрій Сокур
Комп'ютерна верстка Юрія Сокура
Літературна редакція Василя Сокура
Передмова Василя Сокура
Коректор Василь Сокур

На першій сторінці обкладинки:

ТЕТЯНА ІВАНІВНА ВЕЧЕРЯ (1915–2005)

із містечка Опішня на Полтавщині з дитинства
залишилась сиротою. Пережила три голодомори 1921, 1933 і 1947 років.

Вижила. Відійшла у вічність.

Душа великомучениці сталінського режиму тепер у Раю.

Підписано до друку 07.11.2018. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 7,21. Тираж 300 прим.

Видавничий дім «Освіта України»™
ФОП Маслаков Руслан Олексійович
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4726 від 29.05.2014 р.
Тел. (095) 699-25-20, (098) 366-48-27.
E-mail: osvita2005@gmail.com, www.rambook.com.ua

Виготовлювач: ФОП Поліщук О.В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2142 від 31.03.2005
07400, м. Бровари, вул. Незалежності, 2, кв. 148
тел. (044) 592-13-49